Tomás Eloy Martínez

Cântăreţul de tango

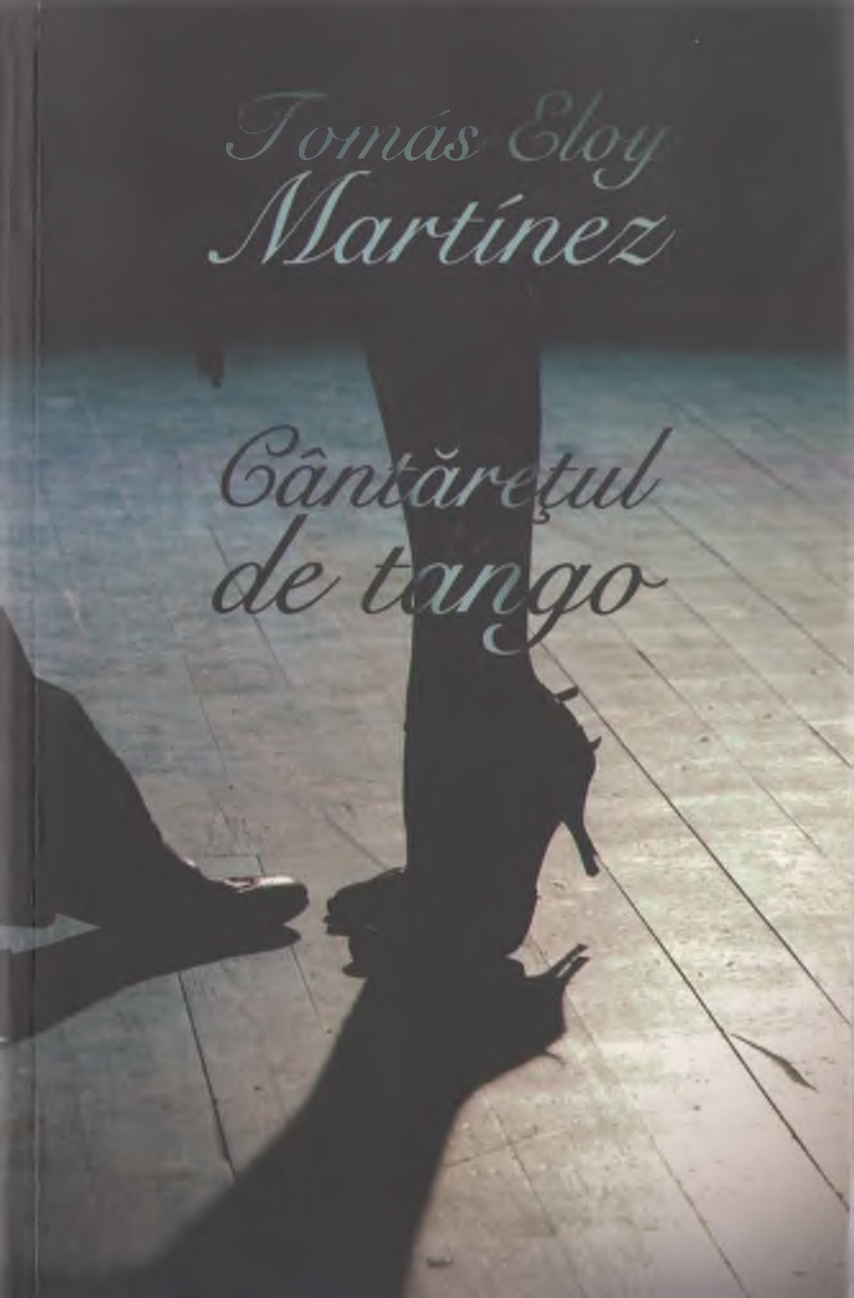

Un student străin soseşte la Buenos Aires în căutarea unui cântăreţ mitic, care i-a înapoiat tangoului puritatea şi desfrânarea de la începuturi. Ceea ce găseşte e mult mai valoros: un oraş ce-i dezvăluie treptat secretele trecute şi viitoare, cu o intensitate, o frumuseţe şi un haos care îl poartă dintr-o revelaţie în alta.

Pe măsură ce poveştile romanului se dezvoltă, personajele se văd devorate de efervescenţele unei ţări, Argentina, ajunse pe marginea prăpastiei, la sfârşitul anului 2001.

Din aceeaşi colecţie, editorul recomandă:

Panos Karnezis — Labirintul
Péter Esterházy — Rubens şi femeile neeuclidiene
Andrei Kurkov — Ultima iubire a preşedintelui

CURTEA VECHE BYBLOS

pentru a comanda online sau pentru lista completă a titlurilor publicate la Curtea Veche, vizitează www.curteaveche.ro

Designul copertei: GRIFFON & SWANS creative services www.griffon.ro

Curtea veche

Byblos

Colecție coordonată de
ADRIAN BUZ

Carte apărută cu sprijinul SUR — Program de Susținere
a Traducerilor inițiat de Ministerul Relațiilor Externe, Comerțului
Internațional și Cultelor al Republicii Argentina

TOMÁS ELOY MARTÍNEZ este autorul a două cărți deja clasice în literatura hispanoamericană: *Romanul lui Perón* (1985) și *Sfânta Evita* (1995), traduse în treizeci și șase de limbi și publicate în șaizeci de țări. A scris, de asemenea, romanele *Sacru* (1968), *Mâna stăpânului* (1991) și *Zborul reginei* (Premiul Internațional Alfaguara, 2002; publicată în 2006 la Curtea Veche Publishing), traduse în opt limbi. Este autorul prozelor scurte strânse în antologiile *Moartea ca un loc comun* (1979) și *Patimile după Trelew* (1974). Este colaborator permanent al ziarelor *La Nación* din Buenos Aires, *El País* din Madrid și *New York Times*. Conduce Programul de Studii Latinoamericane de la Rutgers University din New Jersey, unde este profesor și scriitor rezident.

TOMÁS ELOY MARTÍNEZ

Cântărețul de tango

Traducere din limba spaniolă și note de
MIHAI IACOB

Curtea veche

BUCUREȘTI, 2009

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ELOY MARTÍNEZ, TOMÁS
Cântăreţul de tango / Tomás Eloy Martínez ; trad.: Mihai Iacob. - Bucureşti : Curtea Veche Publishing, 2009

I. Iacob, Mihai (trad.)

Coperta: GRIFFON AND SWANS
www.grifffon.ro

TOMÁS ELOY MARTÍNEZ
El cantor de tango

Copyright © Tomás Eloy Martínez, 2004
Copyright © Editorial Planeta, S.A., 2004

© CURTEA VECHE PUBLISHING, 2006
pentru prezenta versiune în limba română

Pentru Sol Ana,
care s-a îndrăgostit din nou de Buenos Aires.

Pentru Gabriela Esquivada,
pentru că fără ea n-ar fi existat această carte.

„...un ecou repetat prin mii de labirinturi."

Baudelaire, *Florile răului*

„Cunoașterea apare doar sub forma
unor șfichiuiri de fulger.
Textul este lunga succesiune de tunete care urmează."

Walter Benjamin, *Proiectul arcadelor*

UNU

Septembrie 2001

BUENOS AIRES FUSESE PENTRU MINE un oraș cunoscut doar din literatură până în blânda amiază a iernii anului 2000, când am auzit pentru prima oară numele lui Julio Martel. Cu puțin timp înainte, absolvisem examenele programului de doctorat în Litere la Universitatea din New York și scriam o teză despre eseurile pe care Jorge Luis Borges le dedicase originilor tangoului. Treaba mergea încet și fără orizont. Mă chinuia senzația că nu făceam decât să scriu pagini zadarnice. Petreceam ore în șir privind pe fereastră casele vecine din Bowery, în vreme ce viața se scurgea din mine fără ca eu să știu ce aș fi putut să fac pentru a o păstra. Irosisem deja prea multă viață și nici măcar nu puteam să mă consolez la gândul că mi-o furase ceva sau cineva.

Unul dintre profesorii mei mă sfătuise să merg la Buenos Aires, însă mie nu mi se părea necesar. Văzusem sute de fotografii și filme. Puteam să-mi imaginez umezeala, Río de la Plata, ploaia măruntă, plimbările nesigure ale lui Borges pe străzile din sud, cu bastonul lui de orb. Aveam o colecție de hărți și de ghiduri Baedeker publicate în anii în care se publicaseră cărțile lui Borges. Presupuneam că e un oraș asemănător cu Kuala

Lumpur: tropical și exotic, în chip fals modern, locuit de descendenți ai europenilor care se obișnuiseră cu barbaria.

În amiaza aceea aveam de gând să mă plimb fără țintă prin Village. Erau mulți tineri în magazinul Tower Records de pe Broadway, dar nu m-am oprit ca-n alte dăți. *Păstrați-vă buzele în caz că mă întorc*, m-am gândit să le zic, ca în poemul lui Luis Cernuda. *Adio, dulci amante nevăzute, / regret că n-am dormit în ale voastre brațe.*

Când am trecut prin fața librăriei universității mi-am amintit că de mult vrusesem să cumpăr jurnalele de călătorie ale lui Walter Benjamin. Le citisem în bibliotecă și îmi treziseră dorința de a le sublinia și a le adnota. Oare ce-ar putea să-mi spună despre Buenos Aires acele vechi notițe, care vorbesc despre Moscova anului 1926 sau despre Berlinul anului 1900? „Contează foarte puțin dacă ești în stare să te orientezi într-un oraș": asta era o frază pe care voiam să o scot în evidență cu cerneală galbenă.

Librarii obișnuiesc să așeze operele lui Benjamin pe rafturile de Critică Literară. Dumnezeu știe de ce le puseseră atunci în celălalt capăt al librăriei, în sectorul de Filozofie, lângă sectoarele de Studii Feministe. În timp ce mă îndreptam către destinația mea, am dat peste Jean Franco, examinând ghemuită o carte despre călugărițele mexicane. Îmi veți spune că toate astea n-au nicio importanță și chiar nu au, dar prefer să nu las deoparte niciun detaliu. Mii de persoane o cunosc pe Jean și nu e nevoie să mai spun cine este. Știuse că Borges avea să fie Borges înaintea lui Borges însuși, cred. Descoperise romanul latinoamerican în urmă cu patruzeci de ani, când se ocupau de el doar specialiștii în naturalism și regionalism. O vizitasem doar de câteva ori în apartamentul ei din Upper West Side, în Manhattan, dar m-a salutat de parcă ne-am fi văzut în fiecare zi. I-am povestit în linii mari și destul de confuz, cred, care era tema tezei mele de doctorat. Nici nu mai știu preț de câte minute am încercat să-i explic

că, pentru Borges, adevăratele tangouri erau cele compuse înainte de 1910, când încă se mai dansau în bordeluri, și nu cele apărute mai târziu, sub influența gustului parizian și a tarantelelor genoveze. Fără-ndoială că Jean cunoștea chestiunea mai bine decât mine, pentru că pomeni câteva titluri deșănțate pe care nimeni nu și le mai amintea: *Sunt nemaipomenit*, *Fiara cea mare*, *De ce se împiedică de nu pătrunde*, *Înfipta*.

În Buenos Aires trăiește un tip extraordinar care cântă tangouri foarte vechi, îmi spuse. Nu astea pe care ți le-am pomenit, dar oarecum asemănătoare. Ar trebui să-l asculți.

Poate că la Tower Records reușesc să găsesc vreun cântec al lui, spusei. Cum îl cheamă?

Julio Martel. Nu vei putea să găsești nimic pentru că n-a înregistrat niciodată nici măcar o strofă. Nu vrea mediatori între vocea lui și public. Într-o noapte, când niște prieteni m-au dus la Club del Vino, a intrat în scenă șchiopătând și s-a sprijinit de o bancheta. Nu poate să meargă cum trebuie, are ceva la picioare. Chitaristul care îl acompania a interpretat la început, singur, o melodie foarte stranie, copleșită de oboseală. Când ne așteptam cel mai puțin, și-a dat drumul la voce. A fost incredibil. Am rămas suspendată în aer și, când vocea s-a stins, nu știam cum să mă desprind de ea, cum să mă întorc la mine însămi. Știi că ador opera, îi ador pe Raimondi, pe Callas, dar experiența cu Martel a aparținut altei sfere, a fost aproape supranaturală.

La fel ca în cazul lui Gardel, riscai o replică.

Trebuie să-l asculți. E mai bun decât Gardel.

Ideea asta m-a bântuit până ce s-a transformat în obsesie. Luni de zile nu am putut să mă gândesc la altceva decât la călătoria la Buenos Aires, pentru a-l asculta pe cântărețul acela. Citeam pe internet orice știre despre capitala Argentinei. Știam ce rula în cinematografe, ce piese se puteau vedea la teatru, ce temperatură era în fiecare zi. Mi se părea tulburător faptul că anotimpurile se

inversează când treci dintr-o emisferă în alta. Acolo, frunzele cădeau, dar în New York eu le vedeam născându-se.

La sfârșitul lunii mai a anului 2001, universitatea mi-a acordat o bursă. În plus, am câștigat și o bursă Fulbright. Cu banii aceia puteam trăi șase luni sau chiar mai mult. Deși Buenos Aires-ul era un oraș scump, conturile din bancă produceau o dobândă între nouă și doisprezece la sută. Am considerat că îmi va fi de ajuns pentru a închiria un apartament mobilat în centru și pentru a cumpăra cărți.

Mi se spusese că drumul până în sudul extrem era lung, dar al meu dură o eternitate. Am zburat mai mult de paisprezece ore și, cu tot cu escalele la Miami și la Santiago de Chile, am ajuns să fac douăzeci de ore. Am aterizat epuizat pe aeroportul din Ezeiza. Spațiul serviciului de frontieră era ocupat de un magazin luxos și scutit de impozite, care-i obliga pe pasageri să stea la coadă, înghesuiți sub o scară. Când am ieșit, în sfârșit, din vamă, năvăliră asupra mea șase sau șapte șoferi de taxi oferindu-se să mă transporte în oraș. Am scăpat cu greu de ei. După ce mi-am schimbat dolarii pe pesos — pe vremea aceea aveau aceeași valoare —, am telefonat la pensiunea ce-mi fusese recomandată de biroul de relații internaționale al universității. Portarul mă ținu o grămadă de vreme la telefon înainte de a mă informa că numele meu nu apărea pe nicio listă și că pensiunea era plină. „Dacă suni săptămâna viitoare, poate că vei avea noroc", spuse la sfârșit, tutuindu-mă cu o insolență despre care am aflat mai târziu că era ceva obișnuit pe-acolo.

În spatele meu, printre oamenii care stăteau la coadă pentru a vorbi la telefon, se afla un tânăr lipsit de grație și abătut, care-și rodea unghiile cu entuziasm. Și era mare păcat, fiindcă degetele lui lungi, ascuțite, își pierdeau farmecul la extremitățile tocite. Bicepșii abia îi încăpeau în mânecile suflecate ale cămășii. Mă

impresionară ochii lui negri și umezi, care aminteau de Omar Shariff.

Te-au făcut. Te-au mătrășit, îmi spuse. În țara asta te scoți numa' dacă ești din gașcă.

N-am știut ce să-i răspund. Limba vorbită de el nu semăna cu cea știută de mine. În plus, accentul lui nu avea nimic în comun cu cadențele italienești ale argentinienilor. Aspira „s"-urile. „R"-ul din mătrășit*, în loc să reverbereze în cerul gurii, se scurgea printre dinții strânși. I-am cedat telefonul, dar ieși din rând și mă urmă. Biroul de informații se afla la zece pași și am bănuit că acolo aveam să găsesc alte hoteluri cu același preț.

Dacă vrei să găsești un loc unde să stai, eu îți fac rost de ce-i mai bun, spuse. Ceva luminos, cu vedere la stradă, pentru patru sute pe lună. Ți se schimbă cearșafurile și prosoapele o dată pe săptămână. Baia-i la comun, da' îi curată bec. Ce zici, vrei?

Nu știu, am răspuns. De fapt, voiam să zic nu.

Aș putea să-ți fac rost de cameră numa' pentru trei sute.

Unde-i camera asta?, am întrebat, în timp ce desfăceam harta cumpărată de la Rand McNally. Eram hotărât să găsesc nod în papură, indiferent de locul pe care mi l-ar fi arătat.

Trebuie să pricepi că nu-i un hotel. E ceva privat. O locuință într-o clădire istorică. Pe Strada Garay, între Bolivar și Defensa.

Garay era strada pomenită în *Aleph*-ul lui Borges despre care scrisesem unul dintre referatele finale ale masteratului. Dar după hartă, „clădirea istorică" se afla la cinci cvartale de casa indicată în povestire.

Aleph-ul, am spus fără să vreau. Deși părea imposibil ca el să înțeleagă aluzia, tipul o prinse din zbor.

---

* *farro*, în orig. În argoul argentinian (*chabón*), „a trata cu dispreț", „a-și bate joc de cineva" se spune *forrear*, de la *forro*, „căptușeală" (*n. tr.*).

Exact. Cum de știi chestia asta? O dată pe lună, un autobuz al municipalității duce acolo turiștii, le arată casa pe dinafară și le spune: „Asta-i casa Alepului?" După câte știu eu, acolo n-a trăit niciun Alep celebru, dar poate că le zic așa numa' ca să-i fraiereasc pe ăia. Să nu crezi că-i tâmbălău. Totu' se întâmplă în liniște. Gagiii fac poze, urcă iar în rată și gudbai.

Vreau să văd casa, am zis. Și camera. Poate că se poate pune o masă lângă fereastră.

Tipul avea nasul coroiat, ca un cioc de șoim. Totuși, era mai fin decât ciocul șoimului și nu-i stătea rău, fiindcă ansamblul era dominat de gura cărnoasă și ochii mari. În taxi, îmi povesti viața lui, însă aproape că nu i-am dat atenție. Oboseala în urma zborului lung mă ameți și, în plus, nu puteam să cred că norocul mă purta către casa din *Aleph*. Înțelesei pe jumătate că se chema Omar sau Oscar. Dar toată lumea, îmi spuse, îi zice Tucumanul.

Am aflat, de asemenea, că vindea la un chioșc de reviste din aeroport, uneori trei ore pe zi, alteori zece, în intervale orare ce se schimbau mereu.

Azi am mers la chioșc nedormit, spuse. De parcă ar conta, nu?

De o parte și de alta a autostrăzii ce ducea spre oraș, peisajul se transforma clipă de clipă. O ceață ușoară se înălța, nemișcată, deasupra câmpiei, dar cerul era transparent, iar rafale de miresme dulci străbăteau aerul. Am văzut un templu mormon cu statuia îngerului Moroni în vârful turlei; am văzut clădiri înalte și oribile, cu ferestre de care spânzurau rufe colorate, ca în Italia; am văzut o zănoagă cu case sărăcăcioase, ce s-ar fi putut răsturna la primul vânt mai puternic. Apoi, suburbiile erau asemenea celor din orașele europene: parcuri pustii, blocuri-turn ca niște colivii, biserici cu turlele încoronate de statui ale Fecioarei Maria, case cu antene de satelit enorme pe acoperișuri. Buenos Aires nu semăna cu Kuala Lumpur. De fapt, semăna cu aproape tot ce văzusem înainte; adică nu semăna cu nimic.

Da' ţie cum îţi zice?, mă întrebă Tucumanul.

Bruno, am răspuns. Mă cheamă Bruno Cadogan.

Cadogan? N-ai avut noroc cu numele de familie, nenică. Dacă-i amesteci silabele, sună Cagando*.

Femeia de la pensiune care îmi luă datele scrise Cagan**, şi când urcarăm să-mi arate camera mi se adresă cu „mister Cagan". În cele din urmă, am rugat-o să-mi spună pe numele mic.

Starea jalnică a casei mă surprinse. Nimic din ea nu aducea aminte de familia de clasă mijlocie, descrisă de Borges în povestirea lui. Şi amplasamentul casei era derutant. Toate indicaţiile în privinţa locului unde se găseşte aleph-ul menţionează Strada Garay, aproape de Bernardo de Irigoyen, în partea de vest a acelei zone rezidenţiale. Pentru orice eventualitate, am întrebat dacă clădirea avea subsol. Da, îmi spuse recepţionera, dar e locuit. Nu v-ar plăcea să staţi acolo. E foarte multă umezeală şi, în afară de asta, e o scară abruptă cu nouăsprezece trepte. Informaţia asta mă tulbură. În povestire, tot nouăsprezece erau treptele care coborau spre aleph.

Nu ştiam nimic despre Buenos Aires şi, prin urmare, nu aveam criterii pentru a evalua camera ce mi se oferea. Îmi păru mică, dar curată, de aproximativ opt picioare*** pe zece. Lângă salteaua de cauciuc spongios, aşezată pe un cadru de lemn, era o masă infimă, pe care încăpea laptop-ul meu. Cel mai bun lucru de acolo erau nişte rafuri vechi, unde puteau încăpea circa cincizeci de cărţi. Cearşafurile erau deşirate, iar pătura trebuie să fi fost mai veche decât casa. Camera avea un balcon care dădea la stradă. După cum am aflat mai târziu, era cea mai mare încăpere de la primul etaj. Deşi baia mi se păru minusculă, nu trebuia s-o împart decât cu familia ce locuia alături.

---

* „Căcând", în spaniolă (*n. tr.*).

** „Se cacă", în spaniolă (*n. tr.*).

*** Un picior (veche unitate de măsură) este egal cu 33,3 cm (*n. tr.*).

Mi se ceru să plătesc anticipat. Tariful afișat la recepție indica patru sute de dolari pe lună. Dar Tucumanul își ținu promisiunea și reuși s-o convingă pe Enriqueta să accepte trei sute.

Era patru după-amiaza. Locul era gol, liniștit, și m-am pregătit de culcare. În urmă cu șase luni, Tucumanul închiriase una dintre odăile de la mansardă. Nici el nu mai putea de somn, mi-a spus. Ne înțeleserăm să ne întâlnim la opt, ca să dăm o raită prin oraș. Dacă aș fi avut energie, aș fi plecat în clipa aceea în căutarea lui Julio Martel. Dar nu știam de unde să încep, nici cum.

La ora șapte m-a trezit un scandal teribil. Vecinii din camera de alături se certau, urlând unul la altul. Mi-am pus ceva pe mine și am încercat să merg la baie. O femeie uriașă, care spăla rufe în bideu, îmi spuse nepoliticos să mă abțin. Când am coborât, Tucumanul bea mate cu Enriqueta, lângă recepție.

Nu știu ce să mă fac cu animalele alea, spuse angajata. În curând, o să se omoare. Blestemată fie ziua când i-am primit aici. Nu știam că sunt din Fuerte Apache.

Pentru mine, Fort Apache era un film de John Ford. Inflexiunile vocii Enriquetei te duceau cu gândul la o bolgie din Infern.

Dacă vrei, spală-te în baia mea, Cagan, spuse Tucumanul. Eu, la unșpe, merg prin *milongas**. Mâncăm ceva în oraș și, dacă ai chef, te iau cu mine.

În seara aceea am văzut orașul Buenos Aires pentru prima oară. La șapte și jumătate cădea asupra fațadelor o lumină roz, din altă lume și, chiar dacă Tucumanul îmi spusese că orașul era ca vai de el și că trebuia să-l fi cunoscut cu un an în urmă, când frumusețea lui era încă neatinsă și nu erau atâția cerșetori pe străzi, eu am văzut doar oameni fericiți. Ne plimbam pe un

* Aici, local unde se dansează tango (*n. tr.*).

bulevard enorm, pe unde înfloriseră câțiva *lapachos**. Nu trebuia să-mi înalț mult privirea pentru a descoperi palate baroce și cupole în formă de umbrelă sau pepene, cu balconașe inutile, pur ornamentale. M-a surprins să constat că Buenos Aires-ul era maiestuos începând de la etajul doi sau trei și degradat la parter, ca și cum splendoarea trecutului ar fi rămas suspendată la înălțime, refuzând să coboare sau să dispară. Pe măsură ce se înopta, se umpleau cafenelele. Nu văzusem niciodată atâtea cafenele într-un oraș, și atât de primitoare. Majoritatea clienților citeau multă vreme, cu o ceașcă goală în față — am trecut de câteva ori prin aceleași locuri —, fără să fie obligați să plătească și să plece, cum se întâmplă la New York și Paris. M-am gândit că astfel de cafenele erau perfecte pentru a scrie romane. Acolo, realitatea nu știa ce să facă și umbla de capul ei, la vânătoare de autori care să aibă curajul s-o povestească. Totul părea foarte adevărat, poate prea adevărat, chiar dacă pe vremea aceea eu credeam altceva. Nu înțelegeam de ce preferau argentinienii să scrie istorii fantastice sau neverosimile despre civilizații pierdute sau despre oameni clonați sau holograme aflate în insule pustii, când realitatea era vie și o simțeai cum se arde și cum arde și cum rănește pielea oamenilor.

Ne-am plimbat îndelung și mi s-a părut că nimic nu se afla la locul cuvenit. Cinematograful de pe bulevardul Santa Fe, unde Juan Perón o cunoscuse pe prima lui soție, era acum un magazin enorm de discuri și casete video. În anumite balcoane erau flori artificiale; în altele, ghivece mari și goale. Am mâncat pizza într-un stabiliment care se dădea drept mercerie și care avea încă în vitrină broderii, dantele și nasturi. Tucumanul îmi spuse că locul cel mai bun pentru a învăța să dansezi diverse stiluri de tango nu

---

* Specie de copac originară din America Latină, cu flori albe, roz sau galbene (*n. tr.*).

era Academia Gaeta, cum se spunea în ghidurile turistice, ci o librărie numită El Rufián Melancólico. Citisem pe internet că acolo cântase Martel după ce fusese salvat dintr-o cantină pentru săraci din Boedo, unde era plătit doar cu bacșișuri și mâncare. Tucumanului i se părea ciudat că nu auzise niciodată povestea cu pricina, mai ales într-un oraș ca acela, plin de oameni cu erudiție muzicală, ce aparțineau speciilor celor mai diverse, de la specialiștii în rock și *cumbia villera*, până la experții în bossa nova și în sonatele lui John Cage, dar plin mai ales de specialiști în tango, capabili să distingă diferențele cele mai subtile dintre un cvintet din 1958 și altul din 1962. Era extraordinar faptul că nu se cunoștea numele lui Martel. Preț de o clipă, mi-a trecut prin cap ideea că acesta nu exista decât într-un vis al lui Jean Franco.

La primul etaj al librăriei El Rufián se desfășura un exercițiu de dans. Femeile aveau talia subțire și privirea înțelegătoare, iar bărbații, chiar dacă purtau haine uzate și semne ale nopților nedormite, se mișcau cu o miraculoasă delicatețe și corectau greșelile perechilor lor, vorbindu-le la ureche. Jos, librăria era plină de oameni, ca aproape toate librăriile pe care le văzusem. Cu treizeci de ani în urmă, Julio Cortázar și Gabriel García Márquez se mirau că gospodinele din Buenos Aires cumpărau *Șotron* și *Un veac de singurătate*, de parcă ar fi fost tăiței sau salată, și duceau cărțile în plasa cu alimente. Am realizat că locuitorii acelui oraș citeau cu aceeași aviditate ca pe vremuri. Totuși, obiceiurile lor se schimbaseră. Nu mai cumpărau cărți. Începeau să citească o carte oarecare într-o librărie și continuau lectura ei în altă librărie, câte zece pagini sau câte un capitol în fiecare loc, până ce isprăveau. Probabil că aveau nevoie pentru asta de zile sau săptămâni întregi.

Când am sosit noi, proprietarul librăriei El Rufián, Mario Virgili, era în barul de la primul etaj. Urmărea ceea ce se petrecea și, în același timp, se afla undeva în afara faptelor, într-o stare

contemplativă și, deopotrivă, agitată. Nu crezusem niciodată că aceste două trăsături se puteau amesteca. Când m-am așezat lângă el părea că nimic nu se mișcă și, cu toate astea, eu știam că totul se mișcă. Am auzit că prietenul meu îi spunea Tano și, de asemenea, l-am auzit pe el întrebându-mă dacă aveam de gând să rămân multă vreme la Buenos Aires. I-am răspuns că nu plec până nu-l găsesc pe Julio Martel, dar atenția lui se îndreptase deja către altceva.

Unul dintre dansuri se termină și perechile se desfăcură de parcă n-ar fi avut nimic de împărțit. În anumite filme, acest ritual mă tulburase, dar era și mai straniu în realitate. Între două tangouri, bărbații le invitau la dans pe femeile alese de ei cu o înclinare a capului ce părea indiferentă. Nu era deloc așa. Mimau disprețul pentru a-și proteja orgoliul de orice ofensă. Dacă femeia accepta, o făcea cu un surâs la fel de distant și se ridica în picioare, pentru ca bărbatul să-i meargă în întâmpinare. Când începea muzica, cei doi așteptau câteva secunde, unul în fața celuilalt, și vorbeau, fără să se privească, despre lucruri fără importanță. Apoi, dansul începea cu o îmbrățișare cam brutală. Bărbatul cuprindea talia femeii și, din acel moment, ea începea să se retragă. Se retrăgea mereu. Uneori, el își împingea pieptul înainte sau se lipea de femeie dintr-o parte, obraz lângă obraz, în vreme ce picioarele desenau figuri în aer pe care femeia trebuia să le repete, în ordine inversă. Dansul cerea o precizie extremă și, mai ales, un anume dar al premoniției, pentru că pașii nu erau previzibili, ci depindeau de capacitatea de improvizație a celui care conducea sau de o coreografie cu combinații infinite. La dansatorii între care exista o relație apropiată, gesturile reproduceau anumite mișcări ale copulației. Era vorba despre un raport sexual atletic, care tindea spre perfecțiune, dar ignora iubirea. M-am gândit că era inutil să introduc aceste observații în teza mea de doctorat, din moment ce nu ar fi făcut decât să

justifice teoria lui Borges din *Evaristo Carriego*, potrivit căreia tangoul se născuse în bordeluri.

Una dintre profesoarele de dans se apropie de mine și mă întrebă dacă doream să exersez câteva figuri.

Hai, curaj, îmi spuse Tano. Cu Valeria învață oricine.

Mă cuprinse îndoiala. Valeria transmitea instinctiv, și încredere și dorință de a o proteja, și tandrețe. Chipul ei semăna cu cel al bunicii mele materne. Avea o frunte înaltă, mândră și niște ochi căprui migdalați.

Sunt tare stângaci, i-am spus. Nu mă obliga să mă fac de rușine.

Atunci, mă întorc să te caut mai târziu.

Mai târziu, adică în altă zi, am replicat cu sinceritate.

Când Tano Virgili se ridica de pe scaunul de lângă bar pentru a observa acel du-te-vino de perechi, mă lăsa mereu cu vorba rostită doar pe jumătate. Vorba îmi aluneca de pe buze și se rostogolea printre dansatori, care o distrugeau cu călcâiele, înainte ca eu să apuc s-o culeg. În cele din urmă, am reușit să-l fac să răspundă la întrebarea mea despre Julio Martel, cu atâtea detalii, că la întoarcerea la pensiune mi-a fost greu să le rezum. „Martel", îmi spuse, „se numește de fapt Estéfano Caccace. Și-a schimbat numele pentru că, în caz contrar, niciun prezentator nu l-ar fi introdus fără să se amuze. Imaginează-ți, Caccace. A cântat aici, aproape de locul în care stai tu și a fost o vreme când cunoscătorii vorbeau numai despre vocea lui, care era unică. Poate că este și acum. De multă vreme nu mai știu nimic despre el." Mă apucă de umăr și îmi trânti o replică previzibilă: „După părerea mea, era mai bun decât Gardel. Dar nu mai spune asta nimănui."

După noaptea aceea, mi-am notat o puzderie de observații care sunt fidele, poate, portretului creionat de Virgili, dar am rămas cu impresia că pierdusem tonul lui, atmosfera în care spusese acele lucruri.

Abia dacă îmi amintesc de lunga plimbare pe care Tucumanul și cu mine am făcut-o mai târziu. Ne mișcam dintr-un loc într-altul prin oraș, realizând ceea ce el numea „pelerinajul prin *milongas*". Deși scenografia și personajele se schimbau cu o viteză pe care simțurile mele nu o puteau urma — de la întunericul beznă până la luminile psihedelice, de la sălile de dans pentru bărbați la altele, unde se proiectau imagini dintr-un Buenos Aires foarte vechi, poate iluzoriu, cu bulevarde care le reproduceau pe cele din Madrid, Paris și Milano, între orchestre de femei tinere și trio-uri de viori pensionare —, spiritul mi se oprise într-un punct în care nu se întâmpla nimic, ca în dimineața unei bătălii ce stătea să înceapă în altă parte, probabil din pricina oboselii călătoriei sau pentru că așteptam ca evanescentul Martel să apară în oricare dintre locurile nopții eterne. Am intrat în șopronul vast al clubului Parakultural și, de asemenea, în Catedrala, în La Viruta și El Beso, care erau aproape goale, pentru că ritualul din *milongas* se schimba după ritmul zilelor. Existau localuri unde se dansa miercurea, de la unu la trei dimineața, sau vinerea, de la unsprezece la patru. Țesătura numelor sporea confuzia acelui soi de liturghie. Am auzit că niște germani pasionați de tango se întâlneau în Parakulturalul pe care îl numeau Societatea Elenică, deși am aflat după aceea că acesta era doar numele clădirii, situată pe o stradă care, după unii, se numea Canning și, după alții, Scalabrini Ortiz. În noaptea aceea am avut senzația că Martel s-ar fi putut afla în două sau trei locuri în același timp, sau în niciunul, și am crezut totodată că se putea să nu existe și că nu era decât una dintre numeroasele legende din oraș. Borges spusese, citându-l pe episcopul Berkeley, că dacă nimeni nu percepea un anumit lucru, acela nu avea de ce să existe, *esse est percipi*. Pentru o clipă, am crezut că fraza cu pricina putea să definească orașul întreg.

Pe la trei dimineața am văzut-o iar pe Valeria într-o sală enormă care se numea La Estrella, și care, cu o sâmbătă înainte, se numise La Viruta. Dansa cu un turist japonez împopoțonat ca un dansator de tango de manual, cu pantofi strălucitori cu toc înalt, pantaloni mulați, un sacou la două rânduri căruia îi desfăcea nasturii când se termina muzica, și pe cap cu o sculptură din gel, ce părea făcută cu rigla și compasul. M-a impresionat să constat că Valeria avea aceeași prospețime ca în urmă cu cinci ore, în El Rufián, și că îl conducea pe japonez cu o îndemânare de păpușar, obligându-l să se răsucească și să-și încrucișeze picioarele de mai multe ori, în timp ce ea rămânea nemișcată pe ringul de dans, concentrată în centrul de greutate al trupului ei.

Cred că aceea a fost și ultima viziune a nopții, pentru că nu-mi mai amintesc decât că ne-am urcat într-un autobuz întârziat, că am coborât aproape de pensiunea din strada Garay și că m-am aruncat deasupra întunericului binecuvântat al patului meu.

Am citit într-un număr mai vechi al revistei *Satiricón* că mama adevărată a lui Julio Martel, din pricina rușinii prilejuite de aspectul de insectă al nou-născutului, îl aruncase în apele din *Riachuelo*, într-un coș de răchită, din care îl salvaseră părinții lui adoptivi. Povestea asta mi s-a părut mereu o deviere religioasă de la adevăr. Tind să cred că e mai autentică versiunea lui Tano Virgili.

Martel s-a născut aproape de sfârșitul verii toride a anului 1945, într-un tramvai de pe linia 96, care în epoca aceea mergea pe traseul dintre Villa Urquiza și Plaza de Mayo. Cam pe la trei după-amiaza, doamna Olivia de Caccace mergea pe strada Donado, cu suflul slab, îngăduit de cele șapte luni de graviditate. Se ducea la o soră a ei, bolnavă de gripă, cu un coș cu cataplasme și o pungă cu bomboane cu lapte învelite în celofan. Dalele de pe

alee erau instabile și doamna Olivia se deplasa cu grijă. Toate casele din cvartal aveau același aspect monoton: un balcon pântecos de fier forjat, la dreapta unui intrând care dădea spre o ușă de sticlă decorată cu fațete și monograme. Sub balcon se căsca o fereastră cu grilaj, în care se conturau, uneori, chipurile unor bătrâne și ale unor copii, pentru care peisajul străzii, privit de la nivelul solului, era singura distracție. Niciuna dintre acele case nu mai seamănă cu ce era în urmă cu jumătate de secol. Majoritatea familiilor, aflate într-o situație de subzistență, au fost nevoite să vândă depozitelor de materiale de construcție sticla ușilor și fierul balcoanelor.

Când doamna Olivia trecea prin dreptul casei de la numărul 1620 de pe strada Donado, o mână masculină o apucă de una dintre glezne și o trânti la pământ. Mai târziu se află că acolo locuia o persoană cu deficiențe psihice în vârstă de aproape patruzeci de ani, ce fusese lăsată lângă fereastra subsolului ca să ia aer. Atras de punga cu bomboane cu lapte, înapoiatului mintal nu-i trecuse prin cap alt viclesug mai potrivit decât acela de a o trânti pe femeie.

Auzind strigătele de ajutor, o persoană educată reuși s-o așeze pe doamna Olivia în tramvaiul 96, care, în chip providențial, trecea pe acolo tocmai atunci. Acel tramvai circula prin fața mai multor spitale, motiv pentru care i se recomandă vatmanului s-o coboare la cel mai apropiat dintre acestea. Nu reuși să ajungă la niciunul. După zece minute de drum, doamna Olivia simți cum i se rupe apa tumultuos și experimentă simptomele unei nașteri iminente. Vehicolul se opri, iar vatmanul bătu disperat la ușile caselor din zonă, în căutare de foarfeci și de apă fiartă. Copilul prematur, un băiat, trebui să fie pus într-un incubator. Mama insistă să fie botezat cât mai repede cu numele tatălui, mort cu șase luni în urmă, adică Stéfano. Nici preotul paroh, nici

biroul de evidență a populației nu acceptară grafia italiană, motiv pentru care fu înscris, în final, ca Estéfano Esteban.

Chiar dacă era alergic la pisici și la polen, chiar dacă suferea frecvent de diaree și de dureri de cap, copilul crescu fără dificultăți până la vârsta de șase ani. Îi plăcea să joace fotbal și părea dotat pentru atacurile rapide pe extreme. În toate după-amiezile, în vreme ce doamna Olivia lucra la mașina de cusut, Estéfano fugea prin curte după minge, driblând rivali imaginari. Într-o zi, se împiedică de o cărămidă și căzu. I se formă pe loc o vânătaie enormă pe piciorul stâng. Durerea era atroce, dar incidentul părea atât de banal, încât mama nu-i dădu importanță. În ziua următoare, pata se mări și căpătă o amenințătoare culoare purpurie.

La spital, Estéfano primi diagnosticul de hemofilie. Stătu în pat o lună întreagă. Când se ridică, se frecă ușor de un scaun și asta îl făcu să sângereze din nou. Trebui să i se pună piciorul în ghips. Fu condamnat la o inactivitate atât de constantă, încât mușchii i se atrofiară. De atunci — dacă există un atunci pentru ceva ce nu se va termina nicicând — începu pentru el un lanț de nenorociri. Pieptul îi deveni enorm, în dizarmonie cu picioarele rahitice. Nu putea să meargă la școală și venea să-l vadă un singur prieten, Mocho Andrade, care îi împrumuta cărți și se resemna să joace cu el cărți și biliard. Învăță să citească binișor cu ajutorul unor profesoare particulare care îi dădeau meditații gratis. Pe la unsprezece–doisprezece ani petrecea ore în șir ascultând tangouri la radio și, când unul dintre acestea îl interesa, îi copia versurile într-un caiet. Uneori, nota și melodiile. Cum nu cunoștea notele muzicale, inventă un sistem de linii, puncte de zece sau douăsprezece culori și circumferințe care îi permiteau să-și amintească acorduri și ritmuri.

În ziua în care una dintre clientele doamnei Olivia îi dărui un exemplar al revistei *Sturzi de la 1900*, Estéfano fu atins de fulgerul unei epifanii. Revista consemna tangourile eliminate din

repertorii la începuturile secolului XX, în care se povesteau porcării de bordel. Estéfano nu cunoștea sensul cuvintelor pe care le citea. Nici mama lui, nici clientele ei nu-l puteau ajuta, pentru că limbajul acelor tangouri fusese imaginat pentru a se referi la intimitățile unor persoane ce muriseră cu multă vreme în urmă. Cu toate acestea, sunetele erau elocvente. Cum partiturile originale se pierduseră, Estéfano își imagină melodii care imitau stilul unor tangouri precum *Omul din Entre Ríos* sau *Bruneţica* și le puse pe versuri ca acestea: *En cuanto te zampo el zumbo / se me alondra el leporino / dentro tenés tanto rumbo / que si jungo, me entrefino*[*]

La cincisprezece ani știa mai mult de o sută de cântece și le recita de la coadă la cap, laolaltă cu muzicile lor inventate, dar o făcea doar când mama lui pleca de acasă, pentru a duce clienților hainele cusute de ea. Se închidea în baie, de unde nu putea fi auzit de vecini, și dădea drumul unei voci intense și dulci de sopran. Frumusețea propriului cântec îl emoționa într-atât, încât plângea fără să-și dea seama. I se părea incredibil că vocea aceea aparținea tocmai persoanei lui, pentru care simțea atât dispreț și neîncredere, și nu lui Carlos Gardel, posesorul tuturor vocilor. Își observa trupul slăbănog în oglindă și i se oferea Domnului împreună cu tot ce era și putea să fie într-o zi, în schimbul putinței de a schița un gest care să amintească de idolul lui. Ore în șir se proțăpea în fața oglinzii și, înfășurându-și în jurul gâtului eșarfa albă a mamei, spunea câteva fraze ce fuseseră rostite de marele cântăreț, în filmele lui de la Hollywood: „Ciao hrândunico", „Uite ce fhrumoasă-i dimineața".

---

[*] Versurile sunt compuse în *lunfardo*, argou al delincvenților din Buenos Aires. O traducere aproximativă ar fi: *Cân' îți lovesc chestioara / mi se ciocârlește iepureaua / ai acolo atâta chef / că de mă-mplânt, mă-ntăresc* (*n. tr.*).

Estéfano avea buzele groase și părul încâlcit și hirsut. Până și cea mai palidă asemănare cu Gardel, din punct de vedere fizic, era de neatins. Prin urmare, îi imita surâsul, răsucindu-și ușor colțurile buzelor, întinzându-și pielea de pe frunte și adunând toată lumina în albul dinților: „Bună ziua, om bun", saluta el. „Cum se poarhtă viața cu tine?"

Când îi scoaseră ghipsul, la optsprezece ani, avea picioarele țepene și slabe. Un kinetoterapeut îl ajută să-și întărească mușchii, după ce mama lui Estéfano acceptase să-i coasă gratis hainele pentru toată familia. Copilului îi trebuiră șase luni să învețe să umble cu cârjele, și alte șase pentru a folosi bastoanele, chinuit de spaima că va cădea și-și va petrece iar timpul în pat.

Într-o duminică de vară, doamna Olivia și două prietene ale ei l-au dus în parcul de distracții de pe Avenida del Libertador. Fiindcă nu-l lăsau să se urce în niciun carusel, de teamă să nu se rănească sau să-și disloce oasele lui mici și fragile, adolescentul își petrecu după-amiaza plictisit, lingând vata de zahăr pe care i-o cumpărase Mocho Andrade. În timp ce aștepta, descoperi, lângă cortul trenului fantomă, un chioșc de electroacustică, unde-ți puteai înregistra vocea pe discuri de vinil, pentru modica sumă de trei pesos. Estéfano le convinse pe femei să facă cel puțin trei ture complete cu trenul și, imediat ce le văzu dispărând în întuneric, se furișă în chioșc și înregistră *Bordelul din strada Ayacucho*, încercând să imite versiunea în care Gardel era acompaniat la chitară de José Ricardo.

Când termină, tehnicianul care se ocupa de chioșc îi ceru să cânte din nou, pentru că vinilul discului părea zgâriat. Estéfano repetă tangoul, nervos, într-un ritm mai alert. Se temea că mama lui își terminase distracția și îl căuta.

Cum te cheamă, puștiule? îl întrebă tehnicianul.

Estéfano. Dar mă gândesc să-mi pun un nume mai artistic.

Cu vocea asta n-o să ai nevoie de niciun nume. Ai un soare în gâtlej.

Băiatul păstră sub cămașă a doua versiune a înregistrării, care ieșise mai prost, și avu norocul să ajungă la locul lui înaintea mamei, care dădea încă o tură, neprevăzută, cu trenul fantomă.

Un timp, căută un pick-up la care să asculte discul în secret, dar nu cunoștea pe nimeni care să aibă așa ceva, cu atât mai puțin pentru discuri de 45 de rotații, ca acela pe care îl cumpărase de la chioșcul de înregistrări. Materialul discului se deteriora din pricina căldurii, umezelii și prafului adunat între exemplarele colecției *Sturzi de la 1900*. Estéfano crezu că vocea înregistrată dispăruse pentru totdeauna din cauză că nu fusese ascultată, dar într-o noapte de sâmbătă, în timp ce se afla cu mama lui în bucătărie ascultând la radio „Treptele gloriei", emisiunea la modă, unul dintre prezentatori anunță că revelația zilei era un cântăreț fără nume, ce înregistrase *Bordelul din Strada Ayacucho* într-un studio precar și fără acompaniament. Datorită miracolelor benzilor magnetice, spuse, vocea era acum pusă în valoare de un acordeon și o vioară. Estéfano recunoscu imediat prima înregistrare, pe care tehnicianul din parcul de distracții se prefăcuse că o aruncă, și deveni palid. Separat de propria voce, constată că rămăsese, totuși, legat de ea prin firul unei admirații pe care o putem simți doar față de ceea ce nu avem. Nu era o voce pe care el și-ar fi dorit-o sau ar fi căutat-o, ci ceva care se cuibărise în gâtlejul lui. Cum îi era străină de trup, ar fi putut să-l părăsească tocmai când se aștepta mai puțin. Cine știe pe unde umblase în trecut și câte alte voci încăpeau în ea. Pentru Estéfano conta doar că vocea aceea semăna cu alta, cu cea a lui Carlos Gardel. Îl flată prin urmare comentariul făcut de mama lui, în timp ce ascultau „Treptele gloriei":

Ia uite ce ciudat. Ăştia spun că băiatul care cântă e un necunoscut, dar nu-i aşa. Dacă l-ar acompania chitara lui José Ricardo ai jura că-i Gardel.

Atinsă de aripa vanităţii, vocea îi scăpă de sub control:

Bodelul din Strada Ayacucho / a rămas sărac şi urât...

Estéfano se opri înainte de a trece la versul următor, însă era deja prea târziu. Mama lui spuse:

Cânţi la fel.

Nu sunt eu, se apără Estéfano.

Ştiu că nu eşti tu. Cum să fii la radio, dacă eşti aici. Dar ai putea să fii acolo, dacă ai vrea. De ce nu te duci să cânţi în cluburi? Pe mine, croitoria mă lasă fără vedere.

Estéfano îşi oferi serviciile într-una sau două cantine de pe Villa Urquiza, dar fu respins înainte de a da vreo probă. Nu era acompaniat de un chitarist, cum era obiceiul, iar proprietarii se temeau ca nu cumva aspectul lui să le sperie clienţii. Cum nu îndrăznea să se întoarcă acasă fără un ban câştigat, se folosi de memoria lui infailibilă pentru a strânge pariuri. Îl angajă un impresar de pompe funebre care, în birourile de lângă camerele unde se vegheau morţii, pusese pe picioare un negoţ legat de hipodromuri şi loterii. Estéfano dădea informaţii despre tarifele înmormântărilor, în timp ce strângea pariurile. Îşi amintea cât pariase cutare client pe ultimele trei cifre ale premiului cel mare şi cât, altul, pe ultima cifră, precum şi locul unde putea fi găsit fiecare parior şi la ce oră. Când poliţia organiză o razie la pompele funebre, în urma unui denunţ anonim, nu izbuti să găsească nici cea mai mică probă ce l-ar fi acuzat pe Estéfano, pentru că toate amănuntele jocurilor de noroc se aflau în capul lui.

Îşi petrecu câţiva ani cu acele activităţi mnemotehnice şi poate că ar fi continuat astfel toată viaţa dacă patronul pompelor funebre, pentru a-l răsplăti, nu ar fi cedat în faţa rugăminţilor lui şi nu l-ar fi dus să cânte la concursurile de la clubul Sunderland.

Premiile se hotărau prin vot: fiecare bilet dădea dreptul la un vot, ceea ce crea în sală o atmosferă de campanie electorală. Estéfano avea puține șanse și era conștient de asta. Singurul lucru care conta pentru el era, însă, ca vocea lui, ascunsă timp de atâția ani, să se audă în lume.

Celebrul bariton Antonio Rossi adunase zece sâmbete de triumfuri la Sunderland și anunțase că avea să participe din nou. Repertoriul lui era previzibil: conținea doar tangourile la modă, care înlesneau dansul. În schimb, Estéfano hotărâse să participe cu un cântec de dinainte de 1920, evitând vorbele cu două înțelesuri pentru a nu jigni doamnele.

Pompele funebre se închideau des, din lipsă de morți. Estéfano se folosea de aceste prilejuri pentru a repeta *Ținându-ne de mână*, un tango al lui Celedonio Flores, cu un final de o generozitate neașteptată. După ce s-a gândit să aleagă între câteva piese de Pascual Contursi și de Ángel Villoldo, a optat pentru cântecul preferat al mamei lui. Imită ore în șir printre sicriele goale, posturile lui Gardel, cu eșarfa în jurul gâtului. Își dădu seama că imaginea lui părea mai mândră dacă renunța la baston și dacă ținea microfonul în timp ce stătea așezat pe o băncuță.

În ajunul concursului descoperi, în antreul pompelor funebre, un vechi supliment al ziarului *La Nación*, dedicat autorului unui singur roman, care murise de tuberculoză în floarea tinereții. Numele adevărat al romancierului, José María Miró, nu-i spunea nimic. În schimb, pseudonimul acestuia avea atâtea afinități cu sunetele numelui Carlos Gardel, încât hotărî să-l adopte. Dacă te numeai Julián Martel, precum scriitorul fără noroc despre care vorbea suplimentul, puteai să dai naștere unor confuzii; dacă preferai să te cheme Carlos Martel, comiteai aproape un plagiat. Prin urmare, alese să fie Julio Martel. Când se înscrise în concurs, renunță la ridicolul său nume de familie, păstrându-l

doar pe Estéfano pur și simplu. De acum, avea să ceară să fie anunțat sub noua lui identitate.

La ora șapte seara dintr-o sâmbătă de noiembrie, maestrul de ceremonii al clubului Sunderland îl prezentă pentru prima oară pe tânărul tenor. Înaintea lui se perindaseră șapte cântăreți cu voce mediocră. Nu se bucura de atenția sălii, aflată în așteptarea lui Antonio Rossi, care urma să repete, la cererea publicului, *În astă seară cenușie*, de Mores și Contursi. Ringul de dans era un teren de baschet de pe care se îndepărtau coșurile și care, în ziua următoare, se folosea pentru campionatele de fotbal pentru copii. Exista o estradă în fund, cu pupitre pentru cei doi violoniști acompaniatori. Cântăreții obișnuiau să se apropie prea tare de microfon, iar interpretările lor erau întretăiate de scârțâieli statice care dezamăgeau publicul. Câțiva pasionați de tango, nerăbdători, preferau să stea de vorbă sau să se retragă pe marginile sălii. Majoritatea celor prezenți erau interesați doar de intrarea lui Rossi, de invariabilul rezultat al concursului și de dansul care-i urma, pe muzica înregistrată a marilor orchestre.

Înainte de a urca pe scenă, Estéfano, care se chema, definitiv deja, Julio Martel, știu că avea să piardă. Când se privi într-o oglindă de pe coridor, fu dezamăgit de costumul strălucitor, de gâtul prea larg al cămășii, de cravata cu nodul mare. Pieptănătura făcută cu tragacant*, care strălucise la patru după-amiaza, se destrăma la ora șapte într-o ceață de mătreață. Din sală îl salutară aplauzele timide ale doamnei Olivia și ale câtorva vecine. În timp ce se îndrepta spre băncuță, i se păru că aude un murmur de compasiune. Când viorile începură să cânte *Ținându-ne de mână*, își făcu curaj, închipuindu-se că se află pe puntea unui vas, irezistibil precum Gardel.

---

* Tragacantul este o rășină care se obține din coaja arborelui *Astragalus gummifer* (*n. tr.*).

Poate că gesturile lui erau doar o parodie a celor ce se vedeau în filmele cântărețului nemuritor. Dar vocea era unică. Se ridica în zbor după voia ei, desfășurând mai multe sentimente decât puteau să încapă într-o viață întreagă și, bineînțeles, mai multe decât lăsa să se întrevadă, în modestia sa, tangoul lui Celedonio Flores. *Ținându-ne de mână* evoca povestea unei femei care-l părăsea pe bărbatul iubit în schimbul unei vieți de bogății și plăceri. Martel îl preschimba într-o mistică lamentație despre trupul pieritor și singurătatea sufletului fără Dumnezeu.

Viorile ce acompaniau, dezacordate și neglijente, erau acoperite de densitatea vocii, care înainta singură ca o furie de aur și transforma în aur tot ce i se ivea în cale. Estéfano avea o dicție defectuoasă: uita de s-urile de la sfârșitul cuvintelor și simplifica sunetul x-urilor din „exuberanță" și „examen". Când cântă același tango, acompaniat la chitară de José Ricardo, Gardel spune „cantă" în loc de „cântă" și „săfat" în loc de „sfat". În schimb, Martel mângâia silabele de parcă ar fi fost de sticlă și le vărsa nevătămate peste un public care, după prima strofă, era deja vrăjit și tăcut.

Fu aplaudat în picioare. Câteva femei entuziasmate, încălcând regulile concursului, îi cerură un bis. Martel se retrase de pe scenă tulburat și trebui să se sprijine în baston. De pe o bancă de pe coridor îl auzi pe alt cântăreț imitând nechezăturile lui Alberto Castillo. Apoi, îl trecură fiorii când auzi salvele de aplauze cu care publicul saluta intrarea lui Rossi. Primele versuri din *În astă seară cenușie*, pe care rivalul lui le intonă cu o voce decolorată, îl convinseră că în seara aceea avea să se întâmple ceva mai grav decât înfrângerea. Urma să fie dat uitării. Votul confirmă, ca întotdeauna, supremația zdrobitoare a lui Rossi.

Mario Virgili avea pe atunci cincisprezece ani și părinții îl duseră la clubul Sunderland prentru a-i transmite dragostea pentru tango. Virgili credea că Rossi, Gardel, orchestrele lui Troilo

și Julio De Caro întruchipau tot ceea ce acest gen muzical putea oferi. În 1976, teribila dictatură argentiniană îl obligă să plece într-un exil în care trăi mai bine de opt ani. La Caracas, într-o noapte, în timp ce vizita o librărie din Sabana Grande, auzi de departe acordurile cântecului *Ținându-ne de mână* și simți o nostalgie ce nu putea fi ținută în frâu. Melodia îi pulsă ore în șir în minte, într-un prezent infinit ce nu voia să se sfârșească. Virgili o auzise de sute de ori, cântată de Gardel, de Charlo, de Alberto Arenas, de Goyeneche. Cu toate astea, vocea care-și găsise sălașul în sufletul lui era cea a lui Martel. Clipa trecătoare a unei sâmbete de noiembrie, din clubul Sunderland, se transformase pentru Virgili într-un crâmpei de veșnicie.

Oamenii dispăreau cu miile în anii aceia, iar cântărețul păli și el, înghițit de rutina pompelor funebre, unde lucra șaptezeci de ore pe săptămână. Cum pariurile fuseseră legalizate, patronul le înlocui cu mese de poker și baccara, instalate în fundul localului, pe sicriele nefolosite. Martel avea darul de a ști ce cărți urmau să iasă la fiecare mână și le indica angajaților, printr-un sistem de gesturi, cum trebuiau să joace. Veneau acolo mulți muncitori și tehnicieni fără loc de muncă și la fiecare masă era atâta tensiune, atâta dorință de a îmblânzi soarta, încât Martel avea remușcări pentru că sporea ruina acelor disperați.

În primăvara anului 1981, un colonel ordonă o razie în sala de jocuri. Patronul pompelor funebre fu judecat, dar scăpă din pricina unor erori de procedură. În schimb, Martel petrecu șase luni în închisoarea din Villa Devoto. Această nenorocire îl micșoră și-l slăbi și mai mult. Îi crescură pometii și ochii, care deveniră întunecați și vii, dar vocea îi rămase neschimbată, imună la boli și eșecuri.

Virgili, care fusese vânzător de enciclopedii în Venezuela, se asocie cu doi prieteni la întoarcerea din exil și deschise o librărie pe strada Corrientes, unde mai erau alte douăzeci sau treizeci și unde existau mulți cumpărători. Se bucură de un succes imediat. Lumea stătea de vorbă până la ziuă între mesele cu cărți ieftine și, curând, se văzu obligat să deschidă o cafenea, înveselită de chitariști și de poeți improvizați.

Lunile treceau aiurea, fără vreo direcție anume, de parcă trecutul nu ar fi fost vinovat de viitor. Într-o noapte a anului 1985, cineva pomeni în librărie de un tenor minunat care cânta într-un local din Boedo pentru câțiva bănuți. Era greu să înțelegi versurile tangourilor lui, care perpetuau un limbaj bătrânicios și, de-acum, lipsit de sens. Tenorul le pronunța cu delicatețe, însă cuvintele nu se lăsau prinse: *Te renquéas a la minora / del esgunfio en el ficardo*[*] Așa era tot ce cânta, sau aproape tot. Uneori, printre cele șase sau șapte tangouri pe care le cânta pe noapte, se strecurau câteva pe care unii dintre ascultătorii mai bătrâni le identificau, nu fără efort, ca fiind *M-am murdărit cu leșie* sau *M-am înfruptat din ieslea ta*, după care nu mai rămăseseră înregistrări sau partituri.

La primele apariții, când tenorul era acompaniat de un cântăreț din flaut, cântecele transmiteau șmecherie, fericire sexuală, tinerețe perpetuă. Apoi, flautistul fu înlocuit de un acordeonist impasibil, grav, care întunecă repertoriul. Sătui de cântece pe care nu le puteau descifra, clienții cei mai convenționali ai localului renunțară să-l mai frecventeze. În schimb, mergeau acolo ascultători cu mai multă imaginație, încântați de o voce care, în loc să repete imagini și povești, aluneca de la un sentiment la altul, cu transparența unei sonate. Aidoma muzicii, vocea nu avea nevoie de sensuri. Se exprima pe sine.

---

[*] Versuri în argoul *lunfardo*, intraductibile astăzi (*n. tr.*).

Virgili intui că persoana cu pricina era aceea care, în urmă cu douăzeci și doi de ani, cântase *Ținându-ne de mână* în clubul Sunderland. În sâmbăta următoare se duse la localul din Boedo. Când îl văzu pe Martel cum se deplasa spre estradă, pe lângă tejghea, cu trupul ușor al unui păianjen, și îl auzi cântând, își dădu seama că vocea lui evita orice poveste pentru că ea însăși era povestea orașului Buenos Aires, așa cum fusese în trecut și cum avea să fie în viitor. Agățată printr-un fir subțire de notele do și fa, vocea exprima tăierea capetelor unitarilor, pasiunea Manolitei Rosas pentru tatăl ei, Revoluția din Parc, aglomerarea și disperarea imigranților, crimele din Săptămâna Tragică din 1919, bombardamentul din Plaza de Mayo înainte de căderea lui Perón, Pedro Henríquez Ureña fugind pe peroanele din Constitución, în căutarea propriei sale morți, cenzurarea, de către dictatorul Onganía, a *Magnificat*-ului lui Bach și a vrăjilor lui Noé, Deira și De la Vega din Instituto Di Tella, eșecurile unui oraș care avea totul și nimic. Martel lăsa totul să curgă precum o apă milenară.

Veniți să cântați în librăria El Rufián Melancólico, îi propuse Virgili când spectacolul se termină. Vă pot plăti o sumă fixă, dumneavoastră și acordeonistului.

O sumă fixă, ca să vezi ce chestie. Credeam că nu mai există așa ceva.

Vocea cu care vorbea nu semăna deloc cu cea a cântecului: era reticentă și needucată. Bărbatul care o emitea părea diferit de cel care cânta. Purta un ghiul ridicol cu pietre și peceți la degetul mic al mâinii stângi. Venele mâinilor erau umflate, marcate de înțepături.

Există, spuse Virgili. În strada Corrientes vă va asculta un public mai numeros. Acela pe care îl meritați.

Nu îndrăznea să-l tutuiască. Martel, în schimb, îi răspundea privind în lături.

Lumea care vine aici nu e proastă, dom'ne. Spune-mi care-i treaba și lasă-mă să mă gândesc.

Începu să cânte la El Rufián în vinerea următoare. După șase luni, îl duseră la Club del Vino, unde împărți afișul cu Horacio Salgán, Ubaldo de Lío și acordeonistul Néstor Marconi. Chiar dacă tangourile lui erau din ce în ce mai abstruse și mai vechi, vocea i se înălța atât de curată, încât oamenii recunoșteau în ea sentimente pierdute sau uitate și izbucneau în plâns sau în râs, fără cea mai mică rușine. În noaptea în care Jean Franco merse la Club del Vino, fu aplaudat în picioare timp de zece minute, și ar fi ținut-o tot așa pentru cine știe câtă vreme dacă o hemoragie digestivă nu l-ar fi trimis la spital.

Hemofiliei lui Martel, provocată de lipsa factorului opt, i se adăugă un șir de boli. Era doborât foarte des de febre teribile și de pneumonii, sau se umplea de bube pe care le ascundea sub machiaj. Niciunul dintre admiratorii lui nu știa că ajunsese să cânte în scaunul cu rotile și că nu ar fi putut să facă mai mult de trei pași pe scenă. Aproape de culise se afla mereu o băncuță cu picioarele înșurubate în podea, de care se sprijinea ca să cânte, după o ușoară înclinare a capului. Trecuse mult timp de când nu mai era în stare să imite gesturile lui Gardel și, chiar dacă nimic nu i-ar fi plăcut mai mult decât s-o poată face, tocmai din acest motiv stilul lui câștigase în austeritate și trupul îi devenise mai puțin vizibil. În acest fel, vocea strălucea singură, ca și cum n-ar fi existat altceva pe lume, nici măcar acordeonul care o acompania.

Hemoragia digestivă îl ținu pe margine câțiva ani. Cu câteva luni înainte să ajung eu la Buenos Aires, reîncepu să cânte. N-o mai făcea când i se cerea, ci doar când avea el chef. În loc să se întoarcă la El Rufián sau la Club del Vino, unde îi duceau dorul, apărea pe neașteptate în localurile din San Telmo și din Villa Urquiza, sau oferea spectacole în aer liber în te miri ce loc din oraș, pentru cei care doreau să-l asculte. Repertoriului de tangouri

vetuste i se adăugară cele compuse de Gardel și de Le Pera, și câteva piese clasice ale lui Candícamo.

Într-o noapte cântă de la balconul unui hotel pentru amanții clandestini din strada Azcuénaga, din spatele cimitirului Recoleta. Multe perechi stinseră focul pasiunii și ascultară cum vocea puternică pătrundea prin ferestre și le îmbăia trupurile pentru totdeauna cu un tango a cărui limbă n-o înțelegeau și n-o auziseră niciodată, dar pe care o recunoșteau de parcă ar fi ajuns până la ei dintr-o viață anterioară. Unul dintre martori îi povesti lui Virgili că deasupra crucilor și arhanghelilor din cimitir se întinsese arcul unei aurore boreale, și că la sfârșit tot cei care se găseau acolo se simțiseră împăcați cu sine, de parcă ar fi fost lipsiți de păcate.

Își făcea apariția în locuri neobișnuite, care nu erau interesante pentru nimeni sau care desenau, poate, harta unui alt Buenos Aires. După recitalul din gară, anunță că într-o zi avea să coboare în canalul prin care curgea pârâul Maldonado, sub bulevardul Juan B. Justo, traversând orașul de la est spre vest, pentru a cânta acolo un tango pe care nimeni nu și-l mai amintea și al cărui ritm era un amestec imposibil de explicat de *habaneras*, *milongas* și *rancheras*[*]

Totuși, cântă înainte în alt tunel: cel care se deschide ca o deltă sub obeliscul din Plaza de la República, la intersecția dintre bulevardul 9 de Julio și strada Corrientes. Locul nu e favorabil pentru voce, pentru că sunetele se târăsc șase sau șapte metri și apoi se sting brusc. La una dintre intrări există un rând de scaune cu suport pentru picioare, destinate puținilor trecători care-și lustruiesc pantofii, și băncuțe minuscule pentru cei care îi servesc. În jur, locul geme de afișe cu echipe de fotbal și iepurași *Playboy*. Două dintre bifurcații duc la chioșcuri și tarabe unde se

[*] Genuri muzicale latinoamericane (*n. tr.*).

vând haine militare, ziare și reviste vechi, brandturi și șireturi, parfumuri contrafăcute, imagini de sfinți, poșete și portmonee, reproduceri industriale după *Guernica* și după *Porumbelul* lui Picasso, umbrele, ciorapi.

Martel nu cântă în brațele aglomerate ale labirintului, ci într-una dintre adânciturile fără ieșire, unde câteva familii fără adăpost își instalaseră tabăra de nomazi. Orice voce se năruie acolo, imediat ce iese din gât: densitatea aerului o pune la pământ. Totuși, Martel fu auzit în toți afluenții tunelului, pentru că vocea lui evita obstacolele ca un fir de apă. Atunci cântă pentru prima și ultima oară *Micul Drum*, de Filiberto și Gloria Peñaloza, un tango inferior exigențelor repertoriului lui. Virgili crede că a făcut asta pentru ca toți cei ce treceau pe acolo să poată urmări textul cântecului fără să piardă o vorbă, și pentru că nu dorea să mai adauge o enigmă unui labirint subteran care gemea de enigme.

Nimeni nu știa de ce cânta Martel în locuri atât de neprimitoare, fără, în plus, să ia niciun ban. La sfârșitul primăverii anului 2001, orașul Buenos Aires era plin de cluburi, teatre, cantine și localuri ce l-ar fi primit cu brațele deschise. Poate că îi era rușine să expună un trup chinuit zilnic de boli. Fu internat două săptămâni din pricina unei fibroze hepatice. Uneori îi curgea sânge din nas. Artroza nu-l slăbea o clipă. Cu toate acestea, când nimeni nu se aștepta, mergea în locuri absurde și cânta doar pentru sine.

Acele recitaluri aveau poate un sens cunoscut numai de el, i-am spus lui Virgili. Mi-a propus să verific dacă locurile unde mergea Martel erau unite printr-o ordine sau un sistem. Orice artificiu logic sau repetiția vreunui detaliu putea să dezvăluie secvența completă și să-mi permită să prevăd următoarea lui apariție. Eram convins că deplasările lui aveau legătură cu un Buenos Aires pe care nu-l vedeam și am pierdut o dimineață

întreagă compunând anagrame cu numele orașului, fără niciun rezultat. Cele pe care le-am descoperit erau idioate: *beso de Rusia / no sé, es rubia / suena serbio / sería un beso*[*].

Într-o zi, cam pe la două, Martel pătrunse în măruntaiele Palatului Apelor, unde încă se mai păstrează, intacte, pasarelele de fier, valvele, containerele, conductele și coloanele care în urmă cu o sută de ani distribuiau șaptezeci și două de mii de tone de apă potabilă locuitorilor orașului. Am aflat că acolo cântase alt tango cu o sonoritate întunecată și că plecase apoi într-un scaun cu rotile. Prin urmare, nu-i păsa dacă repeta traseele istoriei, pentru că istoria nu se mișcă, nu vorbește, tot ce se află în ea este deja rostit. Dorea, mai degrabă, să recupereze un oraș al trecutului cunoscut numai de el și să-l preschimbe în prezentul orașului, pe care avea să-l ia cu el când va muri.

[*] „Sărut din Rusia / nu știu, e blondă / sună sârbește / ar fi un sărut" (*n. tr.*).

DOI

Octombrie 2001

ODATĂ CU TRECEREA ZILELOR, am învățat că Buenos Aires, proiectat de cei doi fondatori succesivi ai săi exact ca o tablă pentru jocul de dame, se transformase într-un labirint care se desfășura nu doar în spațiu, precum toate labirinturile, ci și în timp. Adesea încercam să merg într-un loc și nu puteam ajunge acolo, pentru că eram împiedicat de sute de persoane care agitau pancarte prin care protestau din pricina lipsei locurilor de muncă și a reducerii salariilor. Într-o după-amiază, am intenționat să traversez strada Diagonal Norte pentru a ajunge în strada Florida, și un zid nemilos de manifestanți indignați, ce băteau o tobă, m-a obligat să fac un ocol. Două femei își ridicară mâinile ca și cum m-ar fi salutat, iar eu le-am răspuns imitându-le gestul. Probabil că am făcut ceva ce nu trebuia să fac, pentru că îmi aruncară un scuipat, pe care am reușit să-l evit, și niște insulte pe care nu le auzisem niciodată și care, pe vremea aceea, nu știam ce înseamnă: „Ești gabor, băi, sifonar bulangiu? Ți-au dat ăia să tragi pe nas, nu?" O femeie schiță un gest ca și cum ar fi vrut mă lovească, dar ceilalți o ținură. Două ore mai târziu, când m-am întors pe strada Catedral, m-am întâlnit iarăși cu ei și m-am

temut de ce era mai rău. Dar în momentul acela păreau obosiți și nu mă băgară în seamă.

Ce se întâmplă cu oamenii se întâmplă și cu locurile: își schimbă continuu starea de spirit, tonul, limbajul. Una dintre expresiile comune ale locuitorilor din Buenos Aires este „Aici nu mă aflu eu", care e totuna cu a spune „Aici eu nu sunt eu". La câteva zile după sosirea mea, am vizitat casa din strada Maipú, numărul 994, unde Borges trăise mai mult de patruzeci de ani și am avut senzația că o văzusem altundeva sau, mai rău, că era vorba de un decor condamnat să dispară, imediat ce aveam să mă întorc cu spatele. Am făcut câteva fotografii și, după ce m-am întors de la studioul foto de developare rapidă, am observat că intrarea casei se transformase într-o manieră subtilă și că dalele din față erau așezate altfel.

Cu Julio Martel mi se întâmplă ceva mai rău. Oricât de mult am încercat, n-am reușit să asist la niciunul dintre recitalurile lui, care erau extravagante și sporadice. Cineva îmi dezvălui unde locuia și am petrecut ore în șir așteptându-l în fața porții casei, până să-l văd ieșind. Era scund, cu gâtul scurt, cu un păr negru și îngroșat, întărit de lacuri și fixative. Se mișca în salturi, ca o langustă: poate că se sprijinea într-un baston. Am încercat să-l urmăresc cu un taxi și l-am pierdut aproape de Plaza de los Dos Congresos, la un colț, unde trecerea era barată de o manifestație a învățătorilor. Am avut senzația că în Buenos Aires-ul acelor luni firele realității se mișcau în alt ritm decât oamenii și țeseau un labirint în care nimeni nu găsea nimic și pe nimeni.

Tucumanul îmi povesti că anumite agenții de turism organizau plimbări de o oră sau două pentru europenii care făceau escală în aeroportul Ezeiza, în drum către ghețarii din Patagonia, cascadele din Iguazú sau golfulețele din Puerto Madryn, unde înnebuneau balenele care nășteau, făcând un zgomot de nedescris. Autocarele se rătăceau des printre ruinele din Camino

Negro sau prin mocirlele din Boca și reapăreau după zile întregi, fără ca pasagerii să-și mai aducă aminte care fusese motivul întârzierii.

Îi fraieresc cu tot felul de momeli, îmi spuse Tucumanul. Într-una dintre excursii se vizitează marile stadioane de fotbal, simulând că e ziua unui meci important. Adună o sută de turiști și merg de la stadionul lui River la stadionul lui Boca, și de acolo la cel al lui Vélez, în Liniers. În fața intrărilor sunt vânzători de cârnați, tricouri, steguțe, în timp ce prin megafoanele stadioanelor este reprodus răgetul unei mulțimi ce nu se află acolo, dar pe care vizitatorii o cred prezentă. S-au scris până și reportaje despre înșelăciunea asta, îmi spuse Tucumanul, iar eu m-am gândit la cei care or fi participat la excursiile cu pricina: oare să fi fost Albert Camus, Bruce Chatwin, Naipaul sau Madonna? Fiecăruia dintre ei li se arătase un Buenos Aires care nu există, sau ei fuseseră în stare să vadă numai orașul pe care și-l imaginaseră înainte de a ajunge acolo. Se fac excursii și prin întreprinderile de prelucrare a cărnii, adăugă Tucumanul, și una care costă douăzeci de pesos, prin cafenelele celebre. Cam pe la șase seara îi duc pe turiștii în trecere să vadă cafenelele din Avenida de Mayo, din San Telmo și din Barracas. La Tortoni le pregătesc un spectacol cu jucători de zaruri care își răstoarnă pahărelele și se amenință cu cuțitele. Ascultă cântăreți de tango în El Querandí, iar în El Progreso, din bulevardul Montes de Oca, conversează cu autori de romane care scriu la laptop-uri. Totul e o abureală, ceva doar de ochii lumii, îți dai seama.

Ceea ce nu știam pe atunci era că mai exista o excursie municipală dedicată Buenos Aires-ului lui Borges. Am aflat lucrul acesta când i-am văzut pe turiști sosind la pensiunea din strada Garay într-o amiază de noiembrie, într-un autocar ce purta pe caroserie monograma stridentă a restaurantului McDonald's. Aproape toți veneau din Islanda și Danemarca și făcuseră o

escală în drumul lor către lacurile din sud, unde peisajele în sine aveau să-i surprindă mai puțin, poate, decât pustietatea lor fără sfârșit. Vorbeau o engleză guturală, care le permitea să poarte conversații intermitente, ca și cum o jumătate din fiecare cuvânt s-ar fi pierdut pe drum, din pricina distanței dintre vorbitori. Am aflat că plătiseră treizeci de dolari pentru o plimbare ce începea la ora nouă dimineața și se termina cu puțin înainte de ora unu. Broșura ce li se dăduse pentru a se orienta era o foaie ca de ziar, împăturită în patru, plină de anunțuri de masaje la domiciliu și reclame pentru clinici de odihnă și pastile ce produceau euforie, vândute la liber. În această pădure tipografică abia dacă se mai puteau distinge opririle din itinerariu, explicate într-o engleză chinuită de sintaxa spaniolă.

Prima oprire din excursie fusese casa natală a lui Borges, de pe strada Tucumán, numărul 840, la o oră a dimineții când traficul zilelor de sâmbătă e încâlcit și nerăbdător. Acolo, femeia care le servea drept ghid — o tânără micuță, cu coc și cu gesturi de învățătoare — citi cu viteză maximă fragmentul din *Autobiografie* care descria locuința, *a flat roof*; *a long, arched entranceway called a* zaguàn; *a cistern, where we got our water*; *and two patios**. Cine știe cum își imaginau scandinavii cisterna, sau, mai bine zis, fântâna, cu o cumpănă sus, de care atârna găleata de apă. Oricum, nimic din toate acelea nu mai exista. Pe amplasamentul originar al casei se înălța o firmă cu trei nume: Solar Natal, Café Literario și Fundația Internațională Jorge Luis Borges. Fațada era de sticlă și lăsa să se vadă un peisaj compus din mese și scaune de fier forjat, cu pernițe din stofă aspră și fundițe. În fund, în curtea interioară descoperită, se zăreau alte mese cu umbrele și mai multe baloane colorate, care erau, poate, resturile unei

* Un acoperiș plat; un intrând adânc și boltit numit *zaguàr*; un rezervor de unde luam apă; și două patio (în engl. în orig.) (*n. tr.*).

petreceri pentru copii. Pe fațadă se întindea, ca un pansament, o dâră pictată într-un roz vechi. Clădirea din dreapta, de la numărul 848, ce aparținea Asociației Creștine Feminine, își reclama și ea dreptul de a fi considerată casă natală. Avea o placă ce atrăgea atenția, de bronz, care protesta împotriva schimbării numerotării caselor de pe stradă și susținea că, din 1899, clădirile se deplasaseră din locul lor inițial și întreaga stradă aluneca în jos spre râu, chiar dacă acesta se afla la o depărtate de cel puțin un kilometru și jumătate.

Itinerarul excursiei era economicos. Cenzura mahalalele din Palermo și Pompeya, pe unde Borges se plimba până la ziuă — când acele zone urbane se terminau brusc în câmp deschis, în lipsa de măsură a unui orizont văduvit de orice —, după ce traversase străduțe, trecuse de tutungerii și ferme. Omitea mai ales cvartalul din poemul *Întemeierea mitică a orașului Buenos Aires*, unde Borges trăise de la vârsta de doi până la cea de paisprezece ani, înainte ca familia lui să se stabilească la Geneva, și unde avusese intuiția, confirmată mai târziu de filozoful idealist Francis Herbert Bradley, că timpul este o neîncetată agonie a prezentului ce se destramă în trecut.

Femeia cu coc îi informă pe călători că punctul în care fusese întemeiat orașul se afla în Plaza de Mayo, pentru că bascul Juan de Garay plantase acolo un copac strașnic, la 11 iunie 1580, și defrișase câmpul cu spada lui, curățându-l de pășuni și stuf, semn că lua în stăpânire orașul și portul. Cu patruzeci și patru de ani mai devreme, făcuse același lucru Pedro de Mendoza, originar din Granada, în parcul Lezama, altă piață aflată la o jumătate de leghe spre Sud, dar atunci orașul fusese depopulat și incendiat, în timp ce Mendoza, bolnav de sifilis, agoniza pe corabie.

Încă de la nașterea orașului Buenos Aires, o înlănțuire ciudată de dezastre îi chinuise pe întemeietorii săi. Pe corăbiile lui Mendoza avuseseră loc două răscoale ale echipajului, în urma

cărora una dintre ambarcațiuni greșise drumul și ajunsese în Caraibe, soldații săi pieriseră de foame și deveniseră antropofagi, iar aproape toate forturile pe care le întemeiase de-a lungul periplului său fuseseră mistuite de incendii surprinzătoare. Și Garay avusese de înfruntat rebeliuni ale garnizoanelor de infanterie, dar cea mai teribilă răscoală se petrecuse în mintea lui. În 1581 se aventurase în căutarea iluzoriului Oraș al Cezarilor, pe care și-l imagina în vise ca o insulă locuită de uriași și păzită de dragoni și grifoni, în al cărei centru se înălța un templu de aur și rubin, ce strălucea în întuneric. Coborîse mai mult de o sută de leghe pe coasta pântecoasă din Samborombón și din Atlanticul de Sud, fără a întâlni vreo urmă din ceea ce își închipuise. La întoarcere, nu mai știa să se orienteze în realitate și, pentru a-și recăpăta rațiunea, era nevoit s-o caute în vis. În martie 1583, în timp ce călătorea într-o brigantină spre Carcarañá, se oprise după căderea nopții într-o încâlceală de pârâie și canale aparent fără ieșire. Hotărîse să-și instaleze tabăra pe mal și să aștepte dimineața, împreună cu un echipaj de cincizeci de spanioli. Nu mai apucase. O avangardă a războinicilor querandíes îl atacase înainte de ivirea zorilor și-i sfâșiase visul cu lovituri de lance.

De la ferma natală, vizitatorii fură duși la casa din strada Maipú, unde Borges trăise într-o odaie monahală, separată de dormitorul mamei printr-un perete de lemn. Era o chilie atât de strâmtă, încât abia dacă încăpeau în ea patul, măsuța de noptieră și o masă de lucru. Examinarea acestei intimități deja dispărute nu făcea parte din excursie. Li se permitea turiștilor o oprire scurtă în fața fațadei și o vizită mai pioasă a librăriei La Ciudad, aflată peste drum, unde Borges mergea diminețile pentru a dicta poemele pe care lipsa vederii nu-i îngăduia să le scrie.

În pofida grabei cu care se desfășurase, plimbarea fusese liniștită până atunci. O tulbura doar furia automobiliștilor obligați să oprească în spatele autocarului și infernul claxoanelor, care în

repetate rânduri îl convinsese pe Borges că trebuia să se mute într-o suburbie mai silențioasă. Până în acea clipă a dimineții, puțin după ora zece, nimic nu-i scosese încă din fire pe călători. Recunoșteau punctele din itinerar pentru că acestea figurau, chiar dacă nu foarte detaliat, în ghidurile turistice scandinave.

Prima perturbare a rutinei se petrecu atunci când, la insistența ghidului municipal, se aventurară pe jos pe strada Florida, de la intersecția acesteia cu strada Paraguay, pentru a urma drumul parcurs aproape zilnic de Borges până la Biblioteca Națională. Totul era diferit de descrierile apărute în poveștile din urmă cu treizeci de ani și chiar de ceea ce spuneau ghidurile prolixe din Copenhaga. Strada, care la sfârșitul secolului al XIX-lea fusese o promenadă elegantă și, mai târziu, în timpul anilor '60, fieful avangardelor, a nebuniei, a răzvrătirilor împotriva realității și ordinii, era în acea dimineață de sâmbătă un duplicat al zgomotoaselor târguri în aer liber din America Centrală. Sute de negustori ambulanți întindeau, în mijlocul drumului, pături și cârpe pe care așezau obiecte, pe cât de inutile, pe atât de țipătoare: creioane și piepteni de dimensiuni gigantice, curele drepte și rigide, ceainice de ceramică cu ciocul ridicat către mâner, portrete în creion care nu semănau defel cu modelul.

Grete Amundsen, una dintre turistele daneze, se opri să cumpere un recipient din lemn de cactus pentru mate, care lăsa apa fiartă să se scurgă afară, imediat ce o vărsai acolo. În timp ce examina obiectul și-i admira designul, care-i amintea ce citise despre balenele gestante, Grete se trezi în centrul unei mulțimi ce se adunase pe neașteptate în mijlocul drumului, în jurul unei perechi de dansatori de tango. Cum era cea mai înaltă dintre excursioniste — când am văzut-o, am estimat că măsura mai mult de șase picioare —, putu să urmărească cu atenție ce se întâmpla, ca și cum s-ar fi aflat în balconul unui teatru. Avu senzația că intrase din greșeală în visul altuia. Își văzu tovarășii îndepărtându-se în

josul străzii. Îi strigă cu toată puterea de care erau în stare plămânii ei, dar nu se născuse încă sunetul care să poată pune stăpânire pe tumultul acelui târg matinal. Văzu trei violoniști îndreptându-se spre cercul în care se găsea prizonieră și îi auzi cum cântă o melodie necunoscută. Dansatorii de tango desenară o coregrafie barocă, de care Grete încercă să scape fugind dintr-o parte în cealaltă, fără să întâlnească vreo fisură în mulțimea din ce în ce mai compactă. În cele din urmă, cineva îi îngădui să treacă, dar numai pentru a lăsa să se închidă în fața ei un al doilea zid uman. Înaintă cu lovituri de coate și de picior, proferând înjurături din care se înțelegea doar cuvântul *fuck*. Nu mai rămăsese nici urmă din prietenii ei. Nici nu recunoștea locul în care se afla. În înghesuială i se furase portofelul, dar nu avea curajul să se întoarcă după el. Negustorii pe care îi văzu când ieși din mulțime erau aceiași, însă strada era brusc alta. Într-o înșiruire identică cu cea din urmă cu câteva minute, văzu cârpele pline de piepteni și curele, de ceainice și medalioane, precum și pe vânzătorul de recipiente pentru mate, pentru care timpul nu părea să fi trecut. „Florida?", îl întrebă, iar bărbatul, ridicându-și fălcile, îi arătă afișul agățat deasupra capului lui, pe care se putea citi, cât se poate de clar, Lavalle. *„Is not Florida?"**, întrebă dezamăgită. „Lavalle", o informă negustorul ambulant. „Strada asta se numește Lavalle." Grete simți că lumea dispărea în jurul său. Era a doua ei dimineață în oraș, până atunci se lăsase transportată dintr-un loc în altul de către ghizi amabili și nu-și amintea numele hotelului. Panamericano, Interamericano, Sudamericano? Totul îi suna la fel. Încă mai ținea în pumn, mototolit, pliantul cu itinerarul excursiei. A fost o ușurare pentru ea să se agațe de acele cuvinte, dintre care pricepea doar unul, Florida. Urmări, pe harta rudimentară, traseul prietenilor ei: *Florida, Perú până la*

* Nu e Florida? (în engl., în orig.) (*n. tr.*).

México, Casa Scriitorului, Ex Biblioteca Națională. Poate că autocarul cu monograma restaurantului McDonald's îi aștepta acolo, la acea ultimă oprire. Văzu cum trecea, în depărtare, o lentă procesiune de taxiuri. În seara de dinainte, aflase că în Buenos Aires sunt mai mult de treizeci de mii și că aproape toți șoferii încearcă să demonstreze, cu prima ocazie, că sunt demni de o slujbă mai bună. Cel care o transportase de la aeroport la hotel îi oferise o lecție despre supraconductibilitate, într-o engleză acceptabilă; altul, în noaptea următoare, criticase viziunea asupra păcatului din *Frică și cutremur* de Kierkegaard, sau cel puțin asta putuse să deducă Grete din titlul cărții și din nemulțumirea șoferului. Ghida le spusese că, deși cu știință de carte, unii taximetriști erau periculoși. Se abăteau de la traseu, luau un complice de pe drum și-i lăsau fără o lescaie pe pasageri. Cum să-i distingi pe unii de alții? Nimeni nu știa. Cel mai sigur era să iei o mașină din care cobora cineva, dar asta depindea de hazard. Orașul era plin de taxiuri libere.

Chiar dacă știa că nu avea bani, Grete îi făcu semn unui șofer tânăr, cu părul încâlcit. Pe unde vreți să mergem? Preferați să o luăm prin zona Bajo sau pe strada Nueve de Julio? erau întrebări uzuale ale căror răspunsuri le învățase: „Pe unde vreți dumneavoastră. Ex Biblioteca Națională." Tovarășii ei de excursie n-aveau cum să întârzie mai mult de o oră. Itinerarul era strict. Oricare dintre ei i-ar împrumuta niște pesos.

În timp ce înaintau, bulevardele deveneau mai late, iar aerul, chiar dacă tulburat uneori de pungi de plastic care își luau zborul pe neașteptate, era mai transparent. Radioul din taxi transmitea fără încetare ordine care se refereau la un oraș infinit, de necuprins pentru Grete: „Federico așteaptă în Rómulo Naón 3873, al doilea apel, între doisprezece și cincisprezece minute. Kika, la intrarea Școlii María del Pilar, răspunde la numele Kika, între șapte și zece minute. Ia să vedem, cine se află aproape de Práctico

Poliza în Barracas să evite Congreso, alfa patru, e o demonstrație a medicilor care închide trecerea spre Rivadavia, Entre Ríos, Combate de los Pozos." Și așa mai departe. Trecură prin fața unui turn roșu și singuratic, aflat în centrul unei piețe, lângă un zid lung ce proteja interminabile containere de metal. Mai încolo se întindea un parc, o clădire greoaie și sumbră, a cărei fațadă imita Reichstag-ul berlinez, și, apoi, gigantica sculptură a unei flori metalice. În depărtare, la stânga, un turn gros, ce se sprijinea pe patru coloane ale lui Hercule, părea să fie locul de destinație.

Aici e. Biblioteca, o anunță taximetristul.

Conduse vehicolul pe strada Agüero, opri în fața unei scări de marmură și îi arătă că trebuie să urce pe o rampă spre turn. Uită-te la firma de la intrare, care confirmă că asta e destinația, mai spuse.

*Could you please wait just one minute?** îl rugă Grete. În partea de sus a rampei era o terasă întreruptă de o piramidă retezată, încoronată de un ventilator. Posibilitatea ca autocarul cu McDonald's să nu fi sosit sporea senzația de gol și de părăsire pe care i-o transmiteau împrejurimile. Percepea doar ceea ce nu se afla acolo și, prin urmare, nu se percepea nici măcar pe sine însăși. De la unul din parapeții terasei observă parcul din față și statuile ce frângeau orizontul. Era într-adevăr Biblioteca, indicația nu lăsa loc de îndoială. Cu toate acestea, o cuprindea sentimentul că se rătăcise. Într-un anume moment al dimineții, poate atunci când se deplasase fără să știe cum din strada Florida în strada Lavalle, toate locurile din oraș se amestecaseră între ele. Până și hărțile pe care le văzuse în după-amiaza dinainte erau confuze, pentru că vestul coincidea invariabil cu nordul, iar centrul se prăvălise peste granița de est.

---

* Poți, te rog, să aștepți un minut? (în engl., în orig.) (*n. tr.*).

Taximetristul se apropie fără ca ea să-și fi dat seama. O briză ușoară îi agita părul, ridicat acum, electrizat.

Uită-te acolo, la stânga, îi arătă.

Grete îi urmări mișcarea mâinii.

Aceea e statuia papei Ioan Paul al II-lea, iar cealaltă, de deasupra bulevardului, a Evitei Perón. E și o hartă a cartierului, vezi?, Recoleta, cu cimitirul într-o parte.

Înțelegea numele: papa, *the Pope?*, Evita. Totuși, figurile nu se potriveau cu locul. Ambele se aflau cu spatele la clădire și neconforme cu semnificațiile acesteia. O fi aceea, cu adevărat, Biblioteca? Se obișnuia deja cu situația ca vorbele să se găsească într-un loc, iar înțelesul lor, cu totul altundeva.

Încercă să explice, prin semne, dezorientarea și senzația de părăsire pe care o trăia. Limbajul era insuficient pentru a reda ceva atât de simplu, iar mișcările mâinilor, nu doar că nu clarificau faptele, ci tindeau să le modifice. O voce animalică ar fi fost mai clară: emisiunea unor sunete nemodulate care să indice disperare, singurătate, abandon. Ex Biblouteca, repeta Grete. Ex, Ex.

Păi, asta-i Biblioteca, spunea șoferul, nu vezi că suntem aici?

Două ore mai târziu, în fața intrării pensiunii din Strada Garay, în timp ce le povestea istoria tovarășilor ei de excursie, iar eu o rezumam pentru recepționeră și pentru Tucuman, Grete tot nu își dădea seama în ce moment începuseră să se înțeleagă. A fost ca o bruscă sărbătoare a pogorârii Duhului Sfânt, spuse: darul vorbirii în limbi se pogorâse și îi luminase pe dinăuntru. Poate că îi arătase taximetristului vreo Roză a Vânturilor pe hartă, poate că acesta știuse că numele lui Borges avea să descifreze toate codurile și ghicise că Biblioteca pe care o căuta ea era cea moartă și dispărută, ex Biblioteca, un oraș fără cărți ce zăcea în sudul îndepărtat al orașului Buenos Aires. Ah, e cealaltă, îi spusese tânărul. De multe ori am dus muzicieni acolo: am dus cântăreți la vioară, la clarinet, la chitară, la saxofon, la fagot,

lume care invocă fantoma lui Borges pentru că el, cum poate știți deja, nu era un orb muzical, nu-l deosebea pe Mozart de Haydn și detesta tangourile. Nu le detesta, am spus, corectând-o pe Grete când aceasta repetă vorbele taximetristului. Simțea că imigranții genovezi le pervertiseră. Borges nu-l prețuia nici măcar pe Gardel, o informase tânărul. Odată, fusese la cinema să vadă *Legea străzii*, de Josef von Sternberg, în epoca în care aveau loc spectacole între filme. Gardel urma să cânte în acel interludiu și Borges, iritat, s-a ridicat și-a plecat. Asta-i adevărat: nu-l interesa Gardel, i-am spus lui Grete. Ar fi preferat să-l asculte pe unul dintre acei improvizatori care cântau în restaurantele din suburbii, la începuturile secolului XX, dar când Borges s-a întors din lunga sa călătorie prin Europa, în 1921, nu rămăsese niciunul care să merite osteneala.

Naufragiile lui Grete din acea dimineață erau pentru ea, acum, motive de sărbătoare. Văzuse din taxi, spuse, alt Buenos Aires: un zid de cărămizi roșii dincolo de care se ridicau flori de marmură, compasuri masonice, îngeri cu trompete, aici puteți vedea labirintul morților — îi spusese tânărul cu păr încâlcit —, au îngropat tot trecutul Argentinei sub marea asta de cruci, și totuși, la intrarea acelui cimitir — povesti Grete —, erau doi copaci colosali, doi arbori de cauciuc născuți în vreo mlaștină fără vârstă, care-i făceau timpului în ciudă și-i supraviețuiau distrugerii și nenorocului, mai ales pentru că rădăcinile se împleteau sus și căutau lumina cerului, iar cerurile din Scandinavia nu erau niciodată atât de diafane. Grete mai contempla încă acel loc, când taxiul o luase pe străzi plicticoase și ajunsese într-o piață triunghiulară, spre care dădeau ferestrele a trei sau patru palate, copiate după cele ce puteau fi văzute pe *avenue* Foch, vă rog să opriți aici puțin, îl rugase Grete, în timp ce observa ferestrele elegante, trotuarele pustii și cerul senin de deasupra. Tocmai atunci își amintise de un roman de George Orwell, *O gură de aer*, pe

care îl citise în adolescență și unde un personaj numit George Bowling se descria pe sine astfel: „Sunt gras, dar slab pe dinăuntru. Nu v-ați gândit niciodată că există un om slab în fiecare gras, la fel cum există o statuie în fiecare bloc de piatră?" Așa este Buenos Aires, își spusese în clipa aceea Grete și repetă asta, în fața noastră, mai târziu: o deltă de orașe îmbrățișată de unul singur, firave orașe anorexice înăuntrul acestei obeze și unice maiestăți, ce îngăduie bulevarde madrilene și cafenele catalane, alături de cuști de păsări mari, napoletane și temple dorice și vile din Rive Droite, dincolo de care — subliniase taximetristul — se află târgul de țară, mugetul vacilor înainte de sacrificiu și mirosul de baleg㠄, adică respirația câmpiei, și, de asemenea, o melancolie ce nu vine din altă parte, ci de aici, din senzația de sfârșit de lume pe care o ai când privești hărțile și-ți dai seama cât de singur este orașul Buenos Aires, cât de îndepărtat de orice.

Când am intrat pe bulevardul 9 de Julio și am văzut obeliscul în centru, m-am întristat la gândul că peste două zile va trebui să plecăm, spuse Grete. Dacă aș putea să mă nasc din nou, aș alege să trăiesc în Buenos Aires și nu m-aș mișca de aici chiar dacă mi s-ar fura iar portofelul cu o sută de pesos și permisul de conducere de la Helsingør, fiindcă pot trăi fără toate astea, dar nu pot trăi fără lumina cerului pe care am văzut-o în dimineața asta.

Ajunsese la Biblioteca Națională a lui Borges, din strada México, aproape în același timp cu tovarășii ei obosiți. Și acolo trebuiră să se mulțumească doar cu vederea fațadei, inspirată din renașterea milaneză. Când ghida constată că tot grupul se adunase pe trotuarul de vizavi, printre dale sparte și căcați de câine, le aduse la cunoștință că edificiul, terminat în 1901, fusese destinat inițial tragerilor loto și de aceea era plin de nimfe înaripate cu privirea oarbă, ce reprezentau hazardul, și de mari globuri de bronz. La pânza de păianjen a rafturilor se ajungea prin labirinturi circulare care dădeau, când cunoșteai drumul, într-un coridor cu

tavanul scund, lipit de o cupolă deschisă deasupra abisului cărților. Sala de lectură fusese văduvită de mese și lămpi în urmă cu mai bine de zece ani, iar în acel spațiu aveau loc acum repetițiile orchestrelor simfonice. „Centro Nacional de Música", scria pe firma de la intrare, de lângă porțile trufașe. Pe peretele din dreapta era o inscripție desenată cu spray negru „Democrația durează atât cât durează supunerea." A scris-o un anarhist, spuse ghida, cu dispreț. Observați că a semnat-o cu un „A." în interiorul unui cerc.

Aceea fusese penultima oprire, înainte ca turiștii să fie debarcați în fața pensiunii unde locuiesc eu. Autocarul îi condusese pe străzi deteriorate până la o cafenea aflată la intersecția străzilor Chile și Tacuarí, unde — după spusele ghidei —, Borges scrisese scrisori de iubire deznădăjduită, adresate femeii care îi refuza necontenit cererile în căsătorie și pe care încercase în zadar s-o seducă scriind *Aleph*, în vreme ce aștepta ca ea să iasă din clădirea unde locuia, pentru a se apropia de el măcar cu privirea, *I miss you unceasingly**, îi spunea. Scrisul de tipar, „scrisul meu de pitic", desena linii tot mai înclinate, ca un semn de tristețe sau devoțiune. *Estela, Estela Canto, when you read this I shall be finishing the story I promised you.*** Borges nu știa să-și exprime iubirea decât într-o engleză exaltată și plină de suspine, se temea ca nu cumva să păteze cu sentimentele lui limba povestirii pe care o scria.

Întotdeauna am crezut că personajul Beatriz Viterbo, femeia care moare la începutul *Aleph*-ului, este descendenta directă a Estelei Canto, le-am spus scandinavilor adunați în vestibulul pensiunii. În lunile când a scris povestirea, Borges îl citea pe

---

* Îmi lipsești fără-ncetare (în engl., în orig.) (*n. tr.*).

** Estela, Estela Canto, când vei citi aceste rânduri voi fi terminat povestirea pe care ți-am promis-o (în engl., în orig.) (*n. tr.*).

Dante cu fervoare. Cumpărase cele trei mici volume ale traducerii lui Melville Anderson, în ediția bilingvă de la Oxford, și, la un moment dat, trebuie să fi simțit că Estela putea să-l călăuzească spre Paradis, la fel cum amintirea lui Beatriz, Beatrice, îi îngăduise să zărească aleph-ul. Ambele deveniseră trecut atunci când a terminat povestirea; ambele fuseseră crude, trufașe, neglijente, disprețuitoare, și amândurora, celei imaginare și celei reale, le datora „cele mai bune și poate cele mai vitrege clipe ale vieții mele", după cum scrisese în ultima dintre scrisorile adresate Estelei.

Nu știu cât din toate acestea putea să-i intereseze pe turiști, care erau nerăbdători să vadă — ceva imposibil — aleph-ul.

Înainte să înceapă vizita pensiunii, Tucumanul mă apucă de braț și mă târî spre cămăruța unde Enriqueta, recepționera, ținea tabloul cu cheile și instrumentele de curățenie.

Dacă Alephu' nu-i un om, ce naiba îi?, mă întrebă pe un ton nerăbdător.

Aleph, am spus, este o povestire a lui Borges. Și, de asemenea, conform acestei povestiri, un punct în spațiu ce conține toate punctele, istoria universului într-un singur loc și într-o singură clipă.

Ce ciudat. Un punct.

Borges îl descrie ca pe o mică sferă cu irizații, ce emite o lumină orbitoare. Se vede în fundul unei pivnițe, pe treapta numărul nouăsprezece.

Și fraierii ăștia au venit să-l vadă?

Asta vor, dar aleph-ul nu există.

Dacă vor, trebuie să li-l arătăm.

Enriqueta mă chema și a trebuit să ies de acolo. În povestirea lui Borges nu se pomenea fațada casei lui Beatriz Viterbo, dar ghida hotărâse că era precum aceea pe care tocmai o vedeam, de piatră și granit, cu o poartă înaltă și neagră de fier, la dreapta cu

un balcon, și alte două balcoane la etaj, unul amplu și curbat, în dreptul camerei mele, și altul mic, aproape cât o fereastră, care aparținea fără-ndoială vecinilor scandalagii. Sălița încărcată despre care vorbește povestirea se afla după holul de la intrare și, mai departe, într-un capăt al fostei sufragerii, care era acum vestibulul recepției, se găsea intrarea în pivniță, unde se ajungea coborând nouăsprezece trepte abrupte.

Când casa fusese transformată în pensiune, administratorul ceruse să se îndepărteze trapa pivniței și să se monteze o balustradă de-a lungul treptelor. Totodată, construise două camere cu o baie între ele, lărgind spațiul pe care Carlos Argentino Daneri îl folosise înainte ca laborator fotografic. Două ferestre zăbrelite, aflate la nivelul străzii, lăsau să intre lumina și aerul. Din 1970, singurul locuitor al subsolului, spuse Enriqueta, este domnul Sesostris Bonorino, un angajat al Bibliotecii Municipale din Montserrat, care nu suportă vizitele. De fapt, nu i se cunoaște vreun prieten. Cu ani în urmă, avea doi motani bătăuși, mari și agili ca niște dulăi, care speriau șobolanii. Într-o dimineață de vară, când a plecat la muncă, a lăsat ferestrele întredeschise și un nenorocit a aruncat în subsol o bucată otrăvită de pește prăjit. Vă imaginați ce-a găsit bietul om la întoarcere: motanii zăceau pe o saltea din hârtii, umflați și țepeni. De atunci, își petrece timpul scriind o Enciclopedie a Patriei pe care n-o poate termina. Podeaua și pereții sunt plini de notițe și fișe și Dumnezeu știe cum face ca să meargă la baie sau să se culce, pentru că sunt fișe împrăștiate până și pe pat. De când îmi aduc eu aminte, nimeni nu a făcut curățenie acolo.

Și el singur e stăpânul aleph-ului? întrebă Tucumanul.

Aleph-ul nu are stăpân, am spus. Nimeni nu l-a văzut.

Bonorino l-a văzut, m-a corectat Enriqueta. Uneori copiază în fișe ce-și amintește, deși mie mi se pare că încurcă poveștile.

Grete și prietenii ei insistară să coboare în subsol și să verifice dacă aleph-ul iradia vreo aureolă sau emitea vreun semnal. Dincolo de a treia treaptă, accesul era însă blocat de fișele lui Bonorino. O turistă eschimoasă, leită Björk, se simți atât de frustrată, încât se retrase în autocar și nu vru să mai vadă altceva.

Datorită discuțiilor din vestibul, poveștii lui Grete și scurtei plimbări prin casa aflată într-o stare jalnică, unde mai conviețuiau încă resturi din vechea podea de parchet cu cimentul dominant și două sau trei muluri ale tavanului original cu ornamente de stuc, pe care Enriqueta le folosea acum pentru a-și împodobi odaia, și întrebărilor interminabile despre aleph, totul durase aproape patruzeci de minute în locul celor zece prevăzute în itinerar. Ghida aștepta cu mâinile în șolduri lângă ușa pensiunii, în vreme ce șoferul autocarului îndemna lumea să plece claxonând cu grosolănie. Tucumanul îmi ceru s-o reținpe Grete și s-o întreb dacă grupul era interesat să vadă aleph-ul.

Dar cum să spun așa ceva? am protestat. Nu există niciun aleph. Și apoi, mai trebuie să ținem seama și de Bonorino.

Tu să faci ce-ți spun. Dacă vor să-l vadă, eu le aranjez spectacolul pentru seara asta, la zece. Costă cinșpe pesos de persoană, spune-le.

M-am supus resemnat. Grete a vrut să știe dacă merita, iar eu i-am răspuns că nu știam. În orice caz, în seara aceea erau ocupați, a spus. Urmau să fie duși să asculte tangouri în Casa Blanca și apoi în Vuelta de Rocha, un soi de golf format în Riachuelo, aproape de vărsare, unde era așteptată apariția unui cântăreț al cărui nume era secret.

O fi Martel, am insinuat.

Am spus asta, deși știam că era cu neputință, pentru că Martel nu asculta de alte legi decât de cele ale hărții misterioase pe care el însuși o desena. Poate că Vuelta de Rocha o fi pe harta aceea, m-am gândit. Poate că alegea doar locurile ce aveau deja o

poveste, sau unde era pe punctul să se petreacă una. Atâta timp cât nu-l auzeam cântând, nu puteam verifica această teorie.

Aș vrea să-mi amintesc doar ceea ce n-am văzut niciodată, spusese Martel chiar în după-amiaza aceea, după cum mi-a povestit mai târziu Alcira Villar, femeia care se îndrăgostise de el când îl auzise cântând în librăria El Rufián și care n-avea să-l mai părăsească până la moarte. Pentru Martel, să-și amintească însemna să invoce, mi-a spus Alcira, să recupereze ceea ce trecutul îndepărtase de el, așa cum făcea cu textele tangourilor pierdute.

Fără să fie o frumusețe, Alcira era incredibil de atrăgătoare. În repetate rânduri, când ne întâlneam în cafeneaua La Paz, am observat cum bărbații întorceau capul după ea, încercând să-și fixeze în memorie stranietatea figurii ei, în care, totuși, nu exista nimic special, în afara unei vrăji ciudate ce te ținuia locului. Era înaltă, brunetă, cu un păr des și închis la culoare și ochi negri și sfredelitori, precum aceia ai Soniei Braga din *Sărutul femeii păianjen*. De când am cunoscut-o, i-am invidiat vocea gravă și sigură de sine, și degetele lungi și fine, care se mișcau cu încetineală, de parcă ar fi cerut voie. Niciodată n-am îndrăznit s-o întreb cum putuse să se îndrăgostească de Martel, care era aproape un invalid, fără niciun farmec. Este uluitor câte femei preferă o conversație inteligentă unei musculaturi solide.

Dincolo de faptul că era seducătoare, Alcira mai era și o martiră. Chiar dacă muncea între opt și zece ore pe zi în calitate de cercetătoare *freelance* pentru edituri ce publicau cărți tehnice și pentru reviste mondene, găsea timp pentru a fi infirmiera devotată a lui Martel, care se purta — ea însăși avea să-mi povestească mai târziu — într-o manieră extravagantă, infantilă, rugând-o uneori să nu se miște de la căpătâiul lui, iar alteori, timp de zile

întregi, nici n-o băga în seamă, de parcă ar fi fost o năpastă pentru el.

Alcira colaborase la căutarea de informații pentru cărțile și pliantele despre Palacio de Aguas din bulevardul Córdoba, a cărui construcție se terminase în 1894. Putuse să se familiarizeze atunci cu detaliile structurii baroce, imaginate de arhitecți belgieni, norvegieni și englezi. Proiectul exterior îl avea ca autor pe Olaf Boye — mi-a explicat —, un prieten al lui Ibsen, care se întâlnea în fiecare după-amiază cu acesta pentru a juca șah, în Gran Café din Kristiania. Nu-și spuneau nicio vorbă ore în șir, iar în pauzele dintre mutări, Boye concepea arabescurile ambițiosului său proiect, în vreme ce Ibsen scria *Constructorul Solness*.

În epoca aceea, operele inginerești situate în zonele rezidențiale ale orașelor erau mereu îmbrăcate în ansambluri sculpturale, care ascundeau urâțenia mașinăriilor. Cu cât mai complex și mai utilitar era interiorul, cu atât mai elaborat trebuia să fie exteriorul. Boye fusese însărcinat cu îmbrăcarea canalelor, rezervoarelor de apă și sifoanelor ce trebuiau să aprovizioneze cu apă Buenos Aires-ul, cu mozaicuri calcaroase, cariatide din fier forjat, plăci de marmură, coroane de teracotă, uși și ferestre lucrate cu atâtea smalțuri și cute, încât fiecare detaliu devenea invizibil în pădurea de culori și forme ce cotropeau fațada. Funcția edificiului era aceea de a acoperi cu volute lucrurile aflate înăuntru până a le face să dispară, dar nu-i mai puțin adevărat că imaginea exteriorului era atât de neverosimilă, încât locuitorii orașului ajunseseră să uite că palatul acela, neatins de mai bine de un secol, continua să existe.

Alcira îl conduse pe Martel în scaunul cu rotile până pe strada Córdoba, colț cu Ayacucho, de unde putea să vadă cum una dintre mansarde, cea din capătul dinspre sud-vest, era ușor înclinată, doar cu câțiva centimetri, poate, datorită unei scăpări a arhitectului, sau pentru că întorsătura străzii producea acea

iluzie a simțurilor. Cerul, ce fusese diafan pe tot parcursul dimineții, se colora, către ora două, într-un gri plumburiu. Dinspre trotuare se înălța o ceață diafană, prevestind ploaia ușoară ce avea să cadă dintr-o clipă-ntr-alta, și era cu neputință de știut — mi-a spus Alcira — dacă era frig sau cald, pentru că umezeala crea un aer cu o temperatură înșelătoare, care uneori era sufocant și alteori, doar cu câteva minute mai târziu, te pătrundea până la oase. Asta îi obliga pe locuitorii din Buenos Aires să se îmbrace nu după ce indicau termometrele, ci în funcție de ce numeau posturile de radio și televiziune, în fiecare moment, „senzație termică", care depindea de presiunea barometrică și de intențiile vântului.

Chiar cu riscul de a fi surprins de ploaie, Martel insistă să observe palatul de pe trotuar și rămase acolo, absorbit de gânduri, timp de zece sau cincisprezece minute, întorcându-se spre Alcira din când în când pentru a o întreba: Ești sigură că minunea asta e doar un înveliș destinat să ascundă apa? La care ea răspundea: Apă nu mai e. N-au mai rămas decât cisternele și tunelurile de apă din alte timpuri.

Boye modificase de sute de ori proiectul, mi-a povestit Alcira, pentru că pe măsură ce capitala creștea, guvernul cerea să fie construite cisterne și bazine de capacitate mai mare, care făceau necesare structuri metalice mai solide și fundații mai adânci. Cu cât se distribuia mai multă apă, cu atât era nevoie de mai multă presiune, și din această pricină trebuia să fie ridicată înălțimea cisternelor într-un oraș perfect plan, a cărui unică denivelare o constituiau râpele de lângă Río de la Plata. În repetate rânduri i se propusese lui Boye să nu mai țină seama de armonia stilistică și să se resemneze să construiască un palat eclectic, ca atâtea altele din Buenos Aires, dar arhitectul ceruse să fie respectate simetriile riguroase ale Renașterii franceze, prevăzute în planurile originale.

Delegații firmei Bateman, Parsons & Bateman, ce se ocupa de șantier, încă mai construiau și deconstruiau scheletul de fier al țevilor, într-o cursă nebună cu expansiunea vorace a orașului, când Boye hotărâse să se întoarcă la Kristiania. De la masa pe care o împărțea cu Ibsen în Gran Café, trimitea desenul pieselor care urmau să compună fațada, prin scrisori cărora le trebuia o săptămână ca să ajungă la Londra, unde desenul era aprobat, înainte de a-și urma călătoria spre Buenos Aires. Cum fiecare piesă era desenată la scara unu pe unu, adică în mărime naturală, și cum introducerea acesteia într-un loc greșit putea să aibă un efect dezastruos asupra simetriei ansamblului, era nevoie ca proiectantul — ale cărui schițe se ridicau la un număr de peste două mii — să fie în stare de precizia unui jucător de șah, care joacă orbește mai multe partide simultane. Boye era preocupat nu doar de frumusețea ornamentelor, care reprezentau imagini vegetale, blazoanele provincilor argentiniene și figuri ale zoologiei fantastice, ci și de materialele din care trebuia fabricată fiecare piesă și de calitatea emailurilor. Uneori, indicațiile lui — scrise mărunt, în engleză, sub desene — erau dificil de urmat, pentru că arhitectul vorbea în detaliu despre vinișoarele marmurei extrase de firma Azul, despre temperatura de coacere a părților de ceramică și despre dălțile cu ajutorul cărora trebuiau tăiate piesele din granit. Boye murise din pricina unui atac de cord în toiul unei partide de șah, pe 10 octombrie 1892, înainte de a apuca să completeze desenele pentru mansarda de sud-vest. Firma Bateman, Parsons & Bateman îl însărcinase pe unul dintre tehnicienii săi cu elaborarea ultimelor detalii, dar un defect al granitului care servea drept bază a turnului din sud-vest, adăugat la spargerea ultimelor optzeci și șase de piese de teracotă în timpul transportului din Anglia, tulburase bunul mers al șantierului și produsese aproape imperceptibila deviație de la simetrie, pe care Martel o observă în după-amiaza acelei vizite.

La etajul de sus al palatului, deasupra străzii Riobamba, firma de ape deține un mic muzeu care expune câteva dintre desenele lui Boye, alături de ejectoarele originale de clor, valve, fragmente de țevărie, artefacte sanitare de la sfârșitul secolului al XIX-lea și machete ale proiectelor edilitare care, fără succes, au încercat să transforme palatul lui Bateman și Boye în ceva util pentru Buenos Aires, dar, în același timp, infidel față de pierduta sa grandoare. Cum Martel era interesat să observe cele mai mici urme ale acelui trecut, înainte de a intra în monstruoasele galerii și cisterne care ocupau aproape tot interiorul edificiului, Alcira împinse scaunul cu rotile pe rampa care dădea în salonul de la intrare, unde utilizatorii continuau să-și plătească facturile la apă, la un șir de ghișee, la capătul căruia se afla intrarea în muzeu.

Martel rămase uluit de faianța aproape transparentă a veceurilor și bideurilor expuse în două săli alăturate, și de emailurile mulurilor și plăcilor de teracotă așezate pe piedestale de pâslă, tot atât de luminoase ca în ziua în care ieșiseră din cuptoare. Câteva desene ale lui Boye erau înrămate, iar altele se păstrau în suluri. Pe două dintre acestea se găseau notițe ale lui Ibsen pentru drama pe care o scria — Alcira a copiat o frază, *De tok av forbindingene uken etter*, care voia să spună, poate, „I-au scos bandajul după o săptămână" — și notițe legate de șah, ce indicau momentul în care se întrerupeau partidele. La fiecare explicație a tovarășei lui, Martel răspundea cu aceeași frază: „Uită-te, ce măreție! Chiar mâna care a scris *O casă de păpuși*!"

Nu putea urca până la galeriile interioare în scaunul cu rotile și, cu atât mai puțin, să circule prin strâmtele pasaje ce dădeau în curtea interioară, înconjurată de o sută optzeci de coloane turnate. Niciunul dintre aceste obstacole nu-l făcu pe cântăreț, care părea posedat de o idee fixă, să dea înapoi. „Trebuie să ajung, Alcirita", spunea. Poate că-l îmboldea ideea că sutele de muncitori care lucraseră șaisprezece ore pe zi la construirea palatului, fără

odihnă duminicală, nici pauze de masă, fluierau sau fredonau pe schele primele tangouri din oraș, cele adevărate, și apoi le duceau cu ei în bordeluri și în casele cu chirie unde înnoptau, pentru că nu cunoșteau altă formă a fericirii decât muzica aceea frântă. Sau poate că, așa credea Alcira, îl îndemna curiozitatea de a observa cisterna mică din colțul de sud-vest, încoronat de oberlihtul mansardei, care putea folosi atât la adunarea apei în vreme de secetă extremă, cât și la depozitarea țevilor inutile. După ce studiase planurile palatului, colonelul Moori Koenig alesese, în 1955, acel recipient pentru a ascunde mumia Evitei Perón, luată de la îmbălsămătorul Pedro Ara, dar un impetuos incendiu la casele din vecini îl împiedicase tocmai când îi mai lipsea doar puțin ca să-și atingă scopul. Tot acolo se petrecuse, cu o sută de ani în urmă, o crimă atât de îngrozitoare, încât se mai vorbea încă despre ea în Buenos Aires, ce abundă în crime nepedepsite.

De fiecare dată când Martel părăsea scaunul cu rotile și hotăra să meargă cu ajutorul cârjelor, risca să i se rupă vreun mușchi și să sufere încă una dintre dureroasele lui hemoragii interne. În după-amiaza aceea, totuși, cum se impunea să urce sinuoasele scări de fier pentru a ajunge la cisternele cele mai înalte, se înarmă cu răbdare și își urcă greutatea trupului treaptă cu treaptă, în vreme ce Alcira, ducând cârjele în urma lui, se ruga să nu cadă peste ea. Se odihnea din când în când și, după câteva inspirații profunde, ataca treptele următoare, cu venele gâtului umflate și pieptul de porumbel pe cale să-i explodeze sub cămașă. Chiar și atunci când Alcira încerca să-l descurajeze, gândindu-se că acel chin avea să se repete la coborâre, cântărețul își urma drumul ca un posedat. Când ajunse în vârf, aproape fără suflu, se prăvăli peste un pinten de fier și rămase câteva minute cu ochii închiși, până ce sângele i se întoarse în trup. Dar când îi deschise, uimirea îl lăsă iar fără suflare. Ce văzu depășea scenografiile onirice din filmul *Metropolis*. Gâtlejuri de ceramică,

buiandrugi, perdele minuscule, valve, tot locul acela lăsa impresia că este cuibul unui animal monstruos. Apa dispăruse cu mult timp în urmă din cele douăsprezece cisterne distribuite pe trei nivele, dar amintirea apei era încă acolo, cu metamorfozele ei lente la intrarea în conductele de pompare şi valurile periculoase ce o desfigurau la cea mai mică bătaie a vântului. Mai ales cisternele de rezervă, situate în cele patru mansarde, puteau să cadă când vântul de sud-est bătea cu putere, rupând subtilul echilibru al stâlpilor de susţinere, scândurile orizontale şi valvele.

Apa roz a râului se transforma la trecerea dintr-un canal în altul, desprinzându-se, în ecluze, de urină, spermă, bârfele oraşului şi frenezia păsărilor, purificându-se de trecutul său de apă sălbatică, de veninurile vitale, pentru a se întoarce la transparenţa originii şi a se închide în acele cisterne străbătute de ţevi în spirală şi grinzi, însă păstrându-se trează, chiar dacă doar în amintire, veşnic trează, pentru că ea, apa, era singura care ştia să se orienteze prin căile ascunse ale acelui labirint.

Curtea interioară, unde Boye avea de gând să construiască băi publice, însă pe care caracterul adipos al edificiului o redusese la un pătrat cu o suprafaţă de trei sute de metri, era acoperită de mozaicuri calcaroase ale căror extravagante desene imitau obsesiv geometria caleidoscoapelor. La acea oră a după-amiezei când lumina oberlihturilor bătea direct, se ridicau din podea vapori de o culoare mai vie chiar şi decât culorile curcubeului, formând arcuri şi reverberaţii ce se frângeau când cel mai mic sunet tulbura cavitatea. Martel se apropie de una dintre balustradele ce separau cisternele de abis şi intonă *Aaaaaaa*. Culorile se agitară înnebunite şi ecoul metalelor adormite repetă la nesfârşit vocala: *aaaaaaaa*.

Apoi, trupul lui se înălţă până ce căpătă o statură ce părea a altei fiinţe, mândre şi elastice. Alcira crezu că un miracol îi redase sănătatea. Părul, pe care Martel şi-l pieptăna mereu cu

briantină, întinzându-l și lipindu-l de cap pentru a semăna cu cel al idolului lui, Carlos Gardel, i se înălțase rebel și inelat. Figura îi era transfigurată de o expresie uluită ce transmitea în același timp beatitudine și sălbăticie, ca și cum palatul l-ar fi vrăjit.

L-am auzit cântând atunci un cântec din altă lume — îmi povesti Alcira —, cu o voce care părea să conțină mii de alte voci îndurerate. Trebuie să fi fost un tango de dinainte de potopul lui Noe, pentru că îl exprima într-un limbaj și mai de neînțeles decât acela al pieselor din repertoriul lui; era vorba, mai degrabă, de scântei fonetice, sunete răspândite în aer, în care se puteau discerne sentimente precum suferința, abandonul, regretul pentru fericirea pierdută, dorul de casă, sunete cărora numai vocea lui Martel le dădea o noimă. Ce înseamnă *brenai, ayaúú, panísola*? Deoarece cam asta era ce cânta el. Am simțit că asupra acelei muzici se pogorau nu doar un trecut, ci toate trecuturile pe care le cunoscuse orașul, din vremurile cele mai îndepărtate, când nu era decât o pășune nefolositoare.

Cântecul dură între două și trei minute. Martel era stors de puteri când îl isprăvi, și reuși cu greu să se așeze pe pintenul de fier. Ceva subtil se schimbase în acel spațiu. Cisternele imense continuau să reflecteze, acum foarte stinse, ultimele unde ale vocii, iar lumina oberlihturilor, atingând ușor mozaicurile umede din curtea interioară, ridicau siluete de fum care nu se mai repetau. Dar, totuși, nu aceste variații îi atrăgeau atenția Alcirei, ci o deșteptare neașteptată a lucrurilor. Oare s-o fi învârtind manivela vreunei valve? O fi posibil ca rutina apei, întreruptă din anul 1915, să se fi trezit în ecluze? Așa ceva nu se întâmplă niciodată, își spuse. Cu toate acestea, ușa cisternei din colțul de sud-vest, pecetluită de rugina balamalelor, era acum întredeschisă și o paloare lăptoasă sublinia crăpătura. Cântărețul se ridică, îmboldit de un nou flux de energie și se îndreptă către acel loc. M-am făcut că mă sprijin de el, pentru ca el să se sprijine

de mine, îmi povesti Alcira, câteva luni mai târziu. Eu am fost aceea care a deschis ușa de tot, spuse. Un abur intens, de moarte și umezeală, m-a lăsat fără aer. Era ceva în cisternă, dar noi n-am văzut nimic. Pe dinafară, cisterna era acoperită de scenografia unei mansarde, cu două luminatoare ce lăsau să intre soarele de la ora trei după-amiază. Dinspre podea, atât de strălucitoare de parcă nu fusese călcată de nimeni niciodată, se ridica aceeași ceață pe care o văzusem și în alte părți ale palatului. Dar liniștea era mai densă acolo: atât de densă, încât aproape că se putea atinge. Nici Martel, nici eu n-am îndrăznit să vorbim, chiar dacă amândoi gândeam ceea ce la ieșirea din palat ne-am spus cu voce tare: că ușa cisternei fusese deschisă de fantoma unei adolescente chinuite în urmă cu un secol, în locul acela.

Dispariția lui Felicitas Alcántara se petrecu în ultima amiază a anului 1899. Tocmai împlinise paisprezece ani, iar frumusețea ei era celebră încă dinainte de adolescență. Înaltă, cu gesturi lenețe, avea niște ochi irizați și mirați, care otrăveau instantaneu cu o iubire inevitabilă. Fusese cerută de multe ori în căsătorie, dar părinții ei considerau că era demnă numai de un prinț. La sfârșitul secolului al XIX-lea prinții nu ajungeau până la Buenos Aires. Mai trebuiau să treacă încă douăzeci și cinci de ani ca să apară Umberto de Savoia, Eduard de Windsor și maharajahul de Kapurtala. Familia Alcántara trăia, prin urmare, într-o izolare voluntară. Locuința lor bourbonică, aflată în San Isidro, pe malul lui Río de la Plata, era împodobită, la fel ca Palatul Apelor, de patru turnuri ostentative care, în zilele senine, puteau fi zărite de pe coasta Uruguayului.

Pe 31 decembrie, cu puțin după ora unu după-amiază, Felicitas și cele patru surori mai mici se răcoreau în apele galbene ale râului. Educatoarele familiei le păzeau în franceză. Erau prea

multe și nu cunoșteau obiceiurile țării. Ca să le treacă timpul mai ușor, scriau scrisori familiilor lor sau își povesteau nenorocirile în amor, în timp ce fetițele le dispăreau din vedere, în stuful de pe plajă. Din cuptoarele casei ajungea până la ele mirosul purceilor de lapte și al curcanilor care se găteau pentru masa de la ora douăsprezece noaptea. Pe cerul fără nori zburau păsările în rafale dezordonate, atacându-se una pe alta cu lovituri de cioc. Una dintre educatoare comentă în trecere că, în satul gascon de unde provenea ea, nu exista o prevestire mai nefastă decât cea a furiei păsărilor.

La unu și jumătate, fetițele trebuiau să se întoarcă pentru a-și face siesta. Când le chemară, Felicitas nu veni. Se zăreau câteva bărci cu pânze la orizont și roiuri de fluturi deasupra apelor înțepenite și calcinate. Multă vreme, educatoarele căutară în zadar. Nu le era teamă că se înecase, pentru că era o înotătoare rezistentă ce cunoștea la perfecțiune șiretlicurile râului. Trecură bărci cu fructe și legume care se întorceau din piețe și, de pe mal, disperatele femei întrebau strigând dacă văzuse cineva o tânără visătoare afundându-se în apă. Nimeni nu le băgă în seamă. Toți sărbătoreau Anul Nou mai devreme și vâsleau beți. În felul acesta trecură trei sferturi de oră.

Această pierdere de timp fu fatală, pentru că Felicitas nu apăru nici în ziua aceea, nici în cele următoare, iar părinții crezură mereu că, dacă ar fi fost anunțați imediat, ar fi găsit vreo urmă. Nici nu se făcuse bine dimineață, în ziua de 1 ianuarie 1900, că mai multe patrule ale poliției cercetară regiunea de la insulele Tigre până la râpele din Belgrano, tulburând pacea verii. Căutarea fu condusă de ferocele colonel și comisar Ramón L. Falcón, care avea să devină celebru în anul 1909, cu prilejul împrăștierii, în piața Lorea, a unei manifestații de protest împotriva fraudelor electorale. În încăierare au murit opt persoane și alte șaptesprezece au fost grav rănite. Șase luni mai târziu,

tânărul anarhist rus Simón Radowitzky, care scăpase nevătămat ca prin minune, s-a răzbunat pe comisar anihilându-l cu ajutorul unei bombe aruncate la trecerea trăsurii acestuia. Radowitzky și-a ispășit crima timp de douăzeci și unu de ani, în închisoarea Ushuaia. Falcón este astăzi imortalizat printr-un monument de marmură, așezat la patru sute de metri de locul atentatului.

Comisarul era vestit pentru tenacitate și intuiție. Niciunul dintre cazurile cu care fusese însărcinat nu rămăsese nerezolvat, până la cel al dispariției lui Felicitas Alcántara. Când nu dispunea de vinovați, îi inventa. Dar în această situație îi lipseau suspecții, cadavrul, ba chiar și un delict care să poată fi explicat. Exista doar un mobil mai clar ca bună ziua pe care nimeni nu îndrăznea să-l pomenească: tulburătoarea frumusețe a victimei. Câțiva barcagii credeau că văzuseră, în după-amiaza sfârșitului de an, un bărbat în vârstă, puternic, cu urechi mari și mustăți groase, care scruta plaja cu ocheanul de pe o barcă cu vâsle. Unul dintre ei spuse că acel om curios avea doi negi enormi lângă nas, dar nimeni nu dădu importanță acestor date, pentru că erau identice chiar cu trăsăturile colonelului Falcón.

Buenos Aires era atunci un oraș atât de splendid, încât Jules Huret, corespondentul lui *Le Figaro*, a scris la sosirea lui acolo că îi amintea de Londra datorită străzilor sale strâmte, pline cu bănci, de Viena datorită trăsurilor cu doi cai, de Paris datorită trotuarelor late și cafenelelor cu terase. Bulevardele din centru erau luminate cu lămpi incandescente ce obișnuiau să explodeze când oamenii treceau pe lângă ele. Se săpau tuneluri pentru metrou. Două linii de tramvai electric legau strada Ministro Inglés de Portones de Palermo, și Plaza de Mayo de Retiro. Acele zguduieli afectau fundațiile unor case și-i făceau pe locuitori să se gândească la un sfârșit de lume iminent. Capitala deschidea vizitatorilor iluștri porțile palatelor sale. Cel mai lăudat era cel al Apelor, chiar dacă, după spusele lui Rubén Darío,

copia imaginația bolnavă a lui Ludovic al II-lea de Bavaria. Până în 1903, palatul n-a avut paznici. Cum singura comoară a locului erau tunelurile cu apă și nu exista pericolul să fie furate de cineva, guvernul considera inutile cheltuielile pentru securitate. A fost nevoie să dispară niște podoabe de teracotă importate din Anglia, ca să fie angajat un serviciu de pază.

Apa din Buenos Aires era extrasă de niște sifoane mari ce se găseau în fața cartierului Belgrano, la doi kilometri de coastă, și apoi dusă prin tuneluri subfluviale până la depozitele din Palermo, unde se filtrau excrementele și se adăugau săruri și clor. După purificare, o rețea de țevi împingea apa către palatul din bulevardul Córdoba. Comisarul Falcón ordonă să fie golite țevile și cercetate în căutarea vreunui indiciu, motiv pentru care zonele cele mai vitregite din oraș rămaseră fără apă în acel torid februarie al anului 1900.

Trecură multe luni fără nicio știre despre Felicitas. La mijlocul lui 1901, apărură în fața porții familiei Alcántara pamflete cu mesaje insidioase despre soarta victimei. Niciunul nu comunica nici cel mai mic indiciu. *Fericirea era fecioară. Acum nu mai este*, spunea unul dintre pamflete. Iar altul, mai pervers: *S-o călărești pe Felicitas costă un peso în bordelul de pe Strada Junín, numărul 2300.* Adresa aceea nu exista.

Trupul adolescentei fu descoperit într-o dimineață de aprilie a anului 1901, când paznicul Palatului Apelor se duse să curețe locuința atribuită familiei lui, în aripa de sud-vest a palatului. Fata era acoperită cu o haină ușoară de ierburi de râu și avea gura plină de pietricele rotunde care, atunci când căzură, se transformară în praf. Spre deosebire de speculațiile autorităților, continua să fie la fel de neîntinată ca în prima zi în care venise pe lume. Ochii ei neînchipuit de frumoși încremeniseră într-o expresie de uimire, iar singurul semn de violență era o dâră întunecată în jurul gâtului, imprimată de coarda de chitară folosită pentru a o

sugruma. Lângă cadavru se aflau resturile focului aprins probabil de asasin și o batistă dintr-o țesătură foarte fină și de o culoare acum nedefinită, pe care se mai puteau citi încă inițialele RLF. Știrea îl tulbură profund pe comisarul Falcón, pentru că acele inițiale erau ale lui și se considera că, mai mult ca sigur, acea batistă aparținea vinovatului. Până la sfârșitul vieții susținu că răpirea și moartea lui Felicitas Alcántara erau o răzbunare împotriva lui, și își imagină posibila ipoteză că fata fusese transportată într-o barcă până la depozitul din Palermo, sugrumată chiar acolo și târâtă prin conducte până la palatul de pe strada Córdoba. Falcón nu îndrăzni niciodată să sufle vreun cuvânt despre mobilul crimei, și mai greu de descifrat de când sexul și banii fuseseră excluși.

La puțin timp după descoperirea trupului lui Felicitas, familia Alcántara își vându proprietățile și se expatrie în Franța. Paznicii Palatului Apelor refuzară să ocupe locuința din dreptunghiul de sud-vest, preferând casa din scânduri oferită de guvern, de pe malurile lui Riachuelo, unul dintre locurile cele mai insalubre din oraș. La sfârșitul anului 1915, președintele republicii în persoană ordonă ca odăile blestemate să fie închise, uitate și șterse din inventariile municipale, motiv pentru care în toate planurile palatului întocmite după această dată apare un gol nepotrivit, care continuă să fie atribuit unui defect de construcție. În Argentina funcționează obiceiul, deja secular, să fie suprimate din istorie toate faptele ce contrazic ideile oficiale despre măreția țării. Nu există eroi impuri, nici războaie pierdute. Cărțile canonice ale secolului al XIX-lea se mândresc cu dispariția negrilor din Buenos Aires, fără să ia în seamă faptul că până și în registrele din 1840 a patra parte din populație se declara neagră sau mulatră. Cu o intenție similară, Borges a scris în 1972 că lumea își amintea de Evita doar pentru că ziarele comiteau tâmpenia de a continua s-o pomenească. Este de înțeles

atunci motivul pentru care, deși colțul de sud-vest al Palatului Apelor putea să se vadă din stradă, lumea spunea că locul acela nu exista.

Povestea Alcirei m-a făcut să mă gândesc că Evita și fata din familia Alcántara produseseră aceleași reacții potrivnice, una din pricina frumuseții ei, iar cealaltă din pricina puterii ei. În cazul fetei, frumusețea era inadmisibilă, pentru că-i dădea putere; în cazul Evitei, puterea era inadmisibilă pentru că-i dădea cunoaștere. Existența amândurora fusese atât de excesivă încât, precum toate faptele neconvenabile ale istoriei, rămaseră fără un loc al lor. Doar în romane își putură găsi locul pe care-l meritau, cum se întâmplă mereu în Argentina cu persoanele care au nerușinarea să existe prea intens.

TREI

Noiembrie 2001

PENSIUNEA ERA LINIŞTITĂ ZIUA şi zgomotoasă noaptea, când chiriaşii din camera de alături se încleştau în certurile lor interminabile, iar plozii plângeau. M-am resemnat, în consecinţă, să-mi scriu teza de doctorat în altă parte. În fiecare zi, de la unu la şase dimineaţa, ocupam o masă în cafeneaua Británico, în faţa parcului Lezama. Se afla la câţiva paşi de zgomotoasa mea locuinţă şi nu se închidea niciodată. Îmi petreceam uneori timpul contemplând, prin ferestrele decorate cu dungi, umbrele parcului în ruină şi băncile ocupate de familii fără adăpost. Pe una dintre băncile acelea, în primăvara anului 1944, Borges o sărutase pentru prima oară pe Estela Canto, după ce-i trimisese, cu o zi înainte, o înflăcărată scrisoare de dragoste: *I am in Buenos Aires, I shall see you tonight, I shall see you tomorrow, I know we shall be happy together (happy and drifting and sometimes speechless and most gloriously silly)*, ruşinat, totuşi, de ardoarea lui incontrolabilă, „Sunt în Buenos Aires, te voi vedea în noaptea asta, te voi vedea mâine, ştiu că vom fi fericiţi împreună (fericiţi, lăsându-ne duşi de val, uneori fără cuvinte şi glorios de proşti)". Borges avea atunci patruzeci şi cinci de ani, dar sentimentele lui se exprimau cu spaimă şi neîndemânare. În noaptea aceea o

sărutase pe Estela pe una din bănci și apoi o sărutase din nou și o îmbrățișase în amfiteatrul care se deschidea către strada Brasil, din fața cupolelor Bisericii Ortodoxe Ruse.

Hugo Wast, romancier de un catolicism furibund, care tocmai fusese numit ministru al justiției, decise să cenzureze tot ceea ce Vaticanul considera imoral — ideea de sex, în primul rând —, pentru că de acolo i se părea lui că începea decăderea Argentinei. Se înverșună împotriva tangourilor, ale căror versuri obscene ordonă să fie schimbate cu altele mai pioase, și îi asmuți pe polițiștii din Buenos Aires împotriva perechilor care se mângâiau pe stradă.

Borges și Estela fură o pradă ușoară. În amfiteatrul solitar, sub lumina lunii, siluetele lor îmbrățișate erau ca un strident reflector. Un polițist de la secția 14 apăru deodată în fața lor, „de parcă ar fi căzut din cer", avea să spună mai târziu Estela, și le ceru buletinele. Ambii le uitaseră acasă. Fură arestați și duși într-o curte, lângă alți vagabonzi, până la trei dimineața.

Am aflat povestea de la Sesostris Bonorino, care cunoștea câteva detalii fără importanță. Abia după aceea mi-am imaginat cum le aflase. Știa că în noaptea aceea Estela purta în portofel un pachet de țigări Condal și că fumase două din cele nouă care-i mai rămăseseră; era în stare să descrie conținutul buzunarelor sacoului lui Borges, care ascundeau un creion, două bomboane, mai multe bancnote de culoare ruginie de un peso și o hârtie pe care copiase un vers din Yeats: *I'm looking for the face I had / Before the world was made* („Caut figura pe care o aveam / Înainte de facerea lumii").

Într-o noapte, când ieșeam din pensiune ca să mă duc la cafeneaua Británico, am auzit că mă chema cineva din subsol. Bonorino se afla în genunchi pe a patra sau a cincea treaptă a scării, lipind fișe pe balustradă. Era îndesat și chel ca o ceapă, gâtul îi lipsea și avea umerii atât de ridicați, că era greu de spus

dacă purta un rucsac sau spatele îi era deformat de o cocoașă. Cu puțin timp înainte, când îl văzusem la lumina zilei, mă impresionase culoarea lui gălbuie, aproape translucidă. Părea amabil, iar pe mine mă trata cu respect, poate pentru că eram în trecere și pentru că îi împărtășeam pasiunea pentru cărți. Voia să-i împrumut pentru câteva ore *Through the Labyrinth*, volumul greu, editat de Prestel, pe care-l aveam în geamantan.

Nu am nevoie să-l citesc, pentru că știu deja tot ce spune, se lăudă. Vreau doar să studiez imaginile.

M-a lăsat cu gura căscată și timp de câteva secunde n-am putut să-i răspund. Nimeni din pensiune nu văzuse cartea lui Prestel, care continua să se afle, neatinsă, la mine în valiză. De asemenea, mi se părea improbabil ca el s-o fi citit, pentru că fusese publicată, cu nici măcar un an în urmă, la Londra și New York. În plus, pronunța *through* ca în spaniolă. M-am întrebat dacă Enriqueta, atunci când făcea curățenie prin cameră, își băga nasul în lucrurile mele personale.

Mă bucur să am un vecin care știe să vorbească engleza, i-am spus în engleză. Din expresia indiferentă a figurii lui, mi-am dat seama că nu înțelesese o iotă.

Pregătesc o enciclopedie a patriei, mi-a răspuns. Dacă nu vă e cu supărare, aș vrea să-mi explicați cândva câteva metode de lucru anglosaxone. Am auzit multe lucruri despre dicționarele Oxford și Webster, dar nu sunt în stare să le citesc. Știu mai multe lucruri decât știe un bărbat normal la vârsta mea, dar ce am învățat eu nu predă nimeni.

Atunci la ce vă folosește cartea lui Prestel? Labirinturile care apar acolo sunt făcute ca să încurce lucrurile, nu să le descurce.

Eu n-aș fi atât de sigur. Pentru mine, sunt un drum fără întoarcere, sau o formă de-a te mișca fără să lași în urmă punctul de plecare. La vederea imaginii unui labirint credem, din greșeală, că forma lui este dată de liniile care-l desenează. E tocmai

invers: forma este constituită din spațiile albe dintre acele linii. O să-mi împrumutați ghidul cu pricina?

Bineînțeles, i-am spus. O să vi-l aduc mâine.

M-aș fi întors în cameră să-l caut, dar aveam întâlnire cu Tucumanul la Británico, la unu noaptea, și eram deja în întârziere. De când îi cunoscuserăm pe scandinavi, prietenul meu era obsedat de aranjarea în subsol a unui spectacol cu aleph-ul, pentru turiști, și avea nevoie să-l îndepărteze de acolo pe Bonorino sau să și-l facă tovarăș. Întreprinderea mi se părea nebunească, dar tocmai eu am descoperit în cele din urmă soluția. Bibliotecarul avea mania ordinii și ar fi observat orice mutare din loc a fișelor. Începând cu a cincea treaptă, cartonașele pătrate, de dimensiuni și culori diferite, formau un păienjeniș al cărui desen era cunoscut numai de el. Dacă le atingea cineva cu piciorul când cobora scara, Bonorino ar fi început să strige și ar fi chemat poliția. Tucumanul încercase în repetate rânduri să se apropie de subsol, fără succes. Eu, în schimb, reușisem să trezesc interesul bătrânului, arătându-i o antologie pe care o aveam la mine, *Indicele noii poezii americane*, în care apăreau trei poeme de Borges, care nu puteau fi citite decât acolo: *Chitara*, *Pe strada Serrano*, *Înserare* și prima versiune a lui *Dulcia linquimus arva*. Îmi imaginasem că un erudit precum Bonorino nu putea să reziste tentației de a vedea cum Borges se desprinsese puțin câte puțin de impurități retorice, trecând de la o ciornă la alta.

L-am așteptat pe Tucuman în salonul rezervat al cafenelei. Îmi plăcea să ghicesc de acolo silueta palmierilor și a gagicilor din parcul Lezama, și să-mi imaginez ulcioarele mari din piatră neșlefuită de pe aleea din centrul parcului, așezate pe piedestale din ghips, pe care zeița fertilității era zugrăvită în bazoreliefuri identice. Dimineața devreme, locul era ostil și nimeni nu îndrăznea să-l traverseze. Mie îmi ajungea să știu că se află de partea cealaltă a străzii. În parcul acela se născuse orașul Buenos Aires

și de pe colinele lui se întinsese pe câmpurile joase, înfruntând ferocitatea vânturilor de sud-est și nămolul vorace al râului. Pe timp de noapte, umezeala se simțea acolo mai mult decât în alte părți, iar lumea se asfixia vara și îngheța până la oase iarna. Cafeneaua Británico, însă, făcea în așa fel încât lucrurile astea să nu se observe.

La mijlocul lui octombrie fusese timp frumos și pierdusem multe ore de lucru, ascultându-l pe chelner cum evoca momente de patriotism frenetic din timpul războiului din Malvine, când cafeneaua trebuise să se numească Tánico, și cum enumera dățile când Borges trecuse pe acolo pentru a bea un vin de Jeréz, iar Ernesto Sábato se așezase la aceeași masă la care stăteam eu în acel moment, pentru a scrie primele pagini ale romanului *Despre eroi și morminte*. Știam că poveștile chelnerului nu erau decât mitologii destinate străinilor și că Sábato nu avea de ce să meargă să scrie atât de departe, când dispunea de un birou comod în Santos Lugares, dincolo de limitele orașului, cu o bibliotecă bine aprovizionată, la care putea să apeleze când avea nevoie de inspirație. În orice caz, de atunci nu m-am mai așezat la masa aceea.

Tucumanul sosi cu o jumătate de oră de întârziere. Eu purtam peste tot cu mine exemplarul din *Indice* — pentru care orice anticar ar fi plătit cinci sute de dolari, în acel moment — și câteva cărți de teorie postcolonială, cu ajutorul cărora îmi propuneam să analizez conceptul de națiune, exprimat în tangourile pomenite de Borges. Cu toate acestea, în primele ore ale dimineții, gândul îmi zbura la te miri ce, la ginul dublu sau la halbele de Quilmes Cristal cerute de clienți, sau la atacul pe flanc la regele pieselor negre, pe tabla de șah pe care se înfruntau doi bătrâni singuratici. Mi s-a rupt firul gândurilor când Tucumanul mi-a pus în fața ochilor o sferă de recuzită, de mărimea unei mingi de ping-pong, precum globurile din brazii de Crăciun. Suprafața

era formată din oglinjoare, unele colorate, și strălucea reflectând lumina lămpilor.

Cam așa-i aleph-u', nu?, spuse umflându-se în pene.

S-ar putea să fie o momeală convingătoare pentru imprudenți. Anumite detalii se potriveau cu povestirea lui Borges: era o sferă cu irizații, mică, dar strălucirea ei nu era insuportabilă.

Mai mult sau mai puțin, i-am răspuns. Noi, turiștii, punem botul la orice.

Încercam să mă joc cu lexicul subteran din Buenos Aires, dar ceea ce Tucumanul mânuia cu naturalețe, pe mine mă încurca. Uneori, în comentariile pe care le scriam pentru teză, îmi scăpau unele dintre acele cuvinte alunecoase. Le ștergeam imediat ce le observam, pentru că la întoarcerea mea în Manhattan oricum aveam să le uit. Limba din Buenos Aires se mișca atât de repede, încât mai întâi apăreau cuvintele și abia în urma lor sosea realitatea, iar cuvintele persistau și după ce realitatea dispărea.

După părerea Tucumanului, un electrician putea să iluminеze sfera pe dinăuntru sau, și mai bine, să îndrepte spre ea un halou de lumină halogenă, care să-i dea un aspect spectral. I-am sugerat ca, pentru a accentua efectul dramatic, să dea drumul la caseta în care Borges, cu voce ezitantă, enumeră ceea ce se vede în aleph. Ideea îl entuziasmă:

Vezi, mă, barosane? Dacă nu ne-ar sta în cale domnu' Sexostrix, ăsta, am trage un tun, de ne-ar ține minte tot Buenos Airesu'.

Nu puteam să mă obișnuiesc cu apelativele pe care mi le aplica: barosan, mahăr, baștan. Preferam epitetele mai tandre, care îi scăpau când eram doar noi doi. Asta se întâmpla arareori, numai atunci când îl rugam eu să le folosească sau când îl copleșeam cu cadouri. Aproape toată intimitatea noastră se irosea în discuții despre cum am putea exploata falsul aleph, pe care Tucumanul, nu înțelegeam de ce, îl considera o mare afacere.

În noaptea următoare m-am apropiat de subsol cu volumul lui Prestel în mână. În picioare lângă balustradă, Bonorino lua notițe într-un caiet enorm, de felul celor folosite în mod obișnuit pentru a ține contabilitatea. L-am văzut de asemenea copiind câteva fraze pe fișele colorate, care erau așezate pe a doua și pe a treia treaptă a scării: cele verzi și dreptunghiulare la stânga, cele galbene romboidale la mijloc, cele roșii pătrate la dreapta. „Am în cap, îmi spuse, traseul tramvaiului Lacroze din 1930, de la Constitución la Cabildo. Vehiculele ieșeau din stație și înaintau apoi printre casele somnoroase din sud, pe străzile Santiago del Estero și Pozos și Entre Ríos. Doar când ajungeau în cartierul Almagro o luau înspre nordul semănat pe atunci cu ferme și terenuri virane. Era un alt oraș, eu l-am văzut."

Am urmărit cu admirație acea desfășurare de erudiție topografică, în vreme ce Bonorino, cu creionul în mână, nota febril itinerarul. Mi-ar fi plăcut să verific dacă tot ce zicea era adevărat. Am consemnat datele pe o carte de John King, pe care o aveam la mine: „Lacroze, linia 4. Bonor. Spune că tramvaiele erau de culoare albă, traversată de o dungă verde." Bibliotecarul încredința fișelor tot ce știa, dar nu am reușit niciodată să aflu care era criteriul lui de clasificare, ce fel de date îi corespundeau unei culori sau alteia.

Timp de câteva minute, cu Prestelul deschis, i-am vorbit despre încâlcitele mandale ce se desenau pe podeaua catedralelor franceze: Amiens, Mirepoix și, mai ales, Chartres. Îmi răspunse că mai pasionante erau cele pe care le avem în fața ochilor și trecem pe lângă ele fără să le vedem. Cum conversația se lungise mai mult decât mă așteptam, mi-a venit ideea providențială să-l invit la un ceai la Británico, deși știam că nu iese niciodată. Se scărpină pe chelie și mă întrebă dacă mă deranja să-l bem jos, în bucătărioara lui.

Am acceptat pe loc, deși am simțit un fior de vină, pentru că-mi amânam lecturile din noaptea aceea. Odată ajuns pe a treia treaptă a subsolului, mi-am dat seama că nu puteam să-mi continui coborârea. Fișele se aflau peste tot, într-o ordine atât de stranie, încât păreau vii și capabile de mișcări imperceptibile. Așteptați să sting lumina, vă rog. Chiar dacă singurul bec ce lumina spațiul acela îngust era de douăzeci și cinci de wați, atenuați, pe deasupra, de căcatul mușteloor, era suficient ca acea lumină să se stingă pentru ca scara să dispară. Am simțit că o mână fără oase mă apuca de cot, târându-mă în jos. Greșesc când spun că mă târa, pentru că, de fapt, pluteam, lipsit de greutate, în timp ce auzeam în jur un foșnet care trebuie să fi venit de la fișele ce se dădeau la o parte din calea mea.

Locuința bibliotecarului era mizerabilă. Cum ferestrele ce dădeau la nivelul străzii erau veșnic închise de la episodul cu motanii, aproape că nu se putea respira. Sunt sigur că, dacă ar fi încercat cineva să aprindă un chibrit, acesta s-ar fi stins pe loc. Am văzut un raft cu zece sau douăsprezece cărți, între care am recunoscut dicționarul de sinonime al lui Sopena și o biografie a lui Yrigoyen, scrisă de Manuel Gálvez. Pereții erau acoperiți în întregime de hârtii unsuroase, așezate una peste alta, ca filele unui almanah. Am zărit acolo desene ce copiau la perfecțiune măruntaiele unui Stradivarius, sau indicau cum se distribuie energia de mare voltaj, pornind de la un nucleu de fier, sau reproduceau o mască a indienilor querandí, sau repetau scrieri pe care nu le văzusem și nu mi le imaginasem niciodată. Mi-au făcut impresia unor fragmente disperse ale unui dicționar fără sfârșit.

Am studiat bârlogul pe îndelete, în timp ce Bonorino își făcea de lucru cu răsfoitul volumului greu al lui Prestel. L-am auzit spunând de câteva ori, în fața reprezentării orașului Jerico, înconjurat de un labirint de ziduri, și în fața imaginii misteriosului

labirint suedez Ytterholmen, următoarea frază fără nicio noimă: „Dacă vreau să ajung în centru, nu trebuie să mă îndepărtez de margine, dacă vreau să merg pe margine, nu pot să mă mișc din centru."

În afara faptului că era închis, subsolul era acoperit de straturi de praf ce se ridicau la cea mai mică provocare. Într-un capăt, sub fereastră, am văzut un pat deșălat cu o cuvertură de o culoare greu de stabilit. Câteva cămăși atârnau în cuie, în puținele locuri ce nu fuseseră invadate de fișe; lângă pat, două lăzi pentru fructe foloseau, probabil, drept bănci sau măsuțe. Mica baie, fără ușă, consta dintr-un veceu și o chiuvetă, singura sursă de apă a lui Bonorino, dat fiind că bucătărioara, mai îngustă decât un dulap, dispunea doar de un fund de lemn și de o centrală termică pe gaz.

Limbajul lui Bonorino îi contrazicea ascetismul: era înflorit, eliptic și, mai ales, evaziv. Nu am reușit niciodată să-l fac să răspundă direct la întrebări. Când i-am cerut să-mi spună cum ajunsese la pensiune, mi-a turnat o lungă predică despre sărăcie. Cu greu am reușit să înțeleg că fostul proprietar fusese un nobil bulgar, ce suferea de artrită, căruia Bonorino îi citea după-amiezile puținele romane de care putea face rost de la biblioteca din Montserrat. Am dedus asta dintr-o mulțime de fraze, dintre care îmi amintesc, pentru că am notat-o, „a trebuit să sar de la felonii-le lui monsieur Danglars la cele ale lui Caderousse și nu m-am oprit până ce inspectorul Javert n-a căzut în mâlul Senei". L-am întrebat dacă asta însemna că citise dintr-o suflare *Contele de Monte Cristo* și *Mizerabilii*, o faptă imposibilă până și pentru adolescentul insomniac care fusesem, dar mi-a răspuns cu altă ghicitoare: „Lucrurile tari nu stăruie."

În timp ce vorbeam, am observat că podeaua, sub ultima treaptă a scării, era curată și goală și mi-am imaginat că Bonorino se întindea acolo adesea, în poziție decubit dorsal, cum pretinde povestirea lui Borges. Am tras concluzia că în felul acesta

contempla aleph-ul și am simțit, mărturisesc, o invidie abjectă. Mi s-a părut nedrept ca acel Quasimodo bibliotecar să pună mâna pe un obiect la care toți aveam dreptul.

Ceaiul pe care l-am băut era rece și, după un sfert de oră de conversație, leșinam de plictiseală. Bonorino, în schimb, vorbea cu entuziasm, ca toți oamenii singuri. Cu răbdare, am extras treptat din vorbăria lui stufoasă câteva informații care mă interesau. Astfel, am aflat că nu plătise niciodată vreun ban pentru chichineața aia și că, prin urmare, era ușor de expropiat. Nimeni nu poftea la subsolul lui, pentru că era o chilie insalubră, ce putea fi folosită doar pentru depozitarea sculelor și a băuturii. Dar dacă în locul acela mai exista încă aleph-ul, atunci subsolul devenea mai valoros decât toată clădirea, mai valoros decât tot cvartalul, poate la fel de mult ca întregul Buenos Aires, deoarece cuprindea tot ceea ce însemna orașul și ceea ce avea să însemne. Totuși, chiar dacă am menționat în repetate rânduri povestirea lui Borges, Bonorino evită tema cu pricina, preferând să laude frumusețile pasajului Seaver, din care mai rămăseseră coasta lină, casele cu acoperiș de ardezie, scările ce urcau până la strada Posadas. Mi-a propus să ne plimbăm pe acolo într-o zi, dar nu am îndrăznit să-i spun că pasajul dispăruse cu zeci de ani în urmă, când bulevardul 9 de Julio fusese prelungit până la zidurile din Retiro.

Am ajuns la cafeneaua Británico pe la două și jumătate dimineața. Erau vreo șase sau șapte mese ocupate, adică dublul numărului obișnuit pentru ora aceea. I-am văzut pe jucătorii de șah dintotdeauna, pe câțiva actori care se întorceau de la teatru și pe un compozitor ratat de muzică rock, care zdrăngănea acorduri izolate la chitară. Am observat că toți se mișcau cu nervozitate, precum păsările înaintea unui cutremur, dar nici eu, nici nimeni altcineva n-ar fi știut să spună care era motivul.

În noaptea aceea, abia dacă am progresat în scrierea tezei și, când mi-am dat seama că nu avusesem spor, am încercat să citesc niște cărți despre cultura underground, dar nu eram în stare să mă concentrez nici cât să iau notițe. Ideea de a scăpa de Bonorino, pentru ca Tucumanul să pregătească spectacolul cu aleph-ul, nu-mi dădea pace. Chiar dacă îndeplineam pretențiile Tucumanului, ceea ce-mi doream de fapt era să pun mâna pe subsol, numai pentru mine. În scurtele momente de luciditate, realizam că existența aleph-ului era o iluzie. Era vorba despre o ficțiune a lui Borges, care se petrecea într-o clădire demolată cu mai bine de jumătate de secol în urmă. „Simt că înnebunesc", am spus, „îmi lipsește o doagă." Încercam să-mi alung din cap ideea cu pricina, dând din mâini, dar ea revenea mereu. În pofida oricărui simț al realității, credeam că aleph-ul se afla sub ultima treaptă a subsolului și că, dacă mă culcam pe jos în poziție decubit dorsal, puteam să-l văd așa cum îl vedea și Bonorino. Fără ajutorul aleph-ului, bibliotecarul n-ar fi putut să deseneze cu atâta precizie măruntaiele unui Stradivarius, nici să reproducă momentul în care Borges se sărutase cu Estela Canto în parcul Lezama. Era o sferă indestructibilă și fixată într-un singur punct din univers. Dacă pensiunea ar fi fost lovită de fulger sau dacă Buenos Aires-ul ar fi dispărut, punctul acela ar fi rămas acolo, poate invizibil pentru cei ce n-ar fi știut să-l vadă, dar cu nimic mai puțin real. Borges fusese în stare să-l uite. Pe mine mă chinuia fără încetare.

Până atunci, zilele mele fuseseră pline de rutină și fericite. După-amiezile mă așezam în cafenele și vizitam anticariatele; într-unul dintre acestea, reușisem să fac rost de o primă ediție din *Elderly Italian Poets*, de Dante Gabriel Rossetti, pentru numai șase dolari, și de volumul lui Samuel Johnson despre Shakespeare, publicat la Yale, pentru un dolar și cincizeci de cenți, pentru că avea coperta ruptă. Încă dinainte de sosirea mea,

șomajul creștea în chip nestăvilit și mii de persoane își lichidau proprietățile și părăseau țara. Unele biblioteci centenare se vindeau la kilogram și, uneori, erau cumpărate de librari în căutare de chilipiruri, care nu aveau idee de valoarea lor.

Îmi plăcea de asemenea să merg la cafeneaua El Gato Negro, din strada Corrientes, unde mă toropea mirosul de oregano și boia, sau să mă instalez lângă o fereastră, în El Foro, pentru a-i vedea trecând pe avocații de mâna a doua, împreună cu cortegiul lor de scribi. Sâmbăta, preferam terasa însorită a restaurantului La Biela, din fața cimitirului Recoleta, unde toate frazele inspirate care îmi veneau în minte pentru a le nota în teză erau distruse de intruziunea mimilor și de îngrozitoare spectacole de tango, desfășurate în spațiul ce se deschidea în fața bisericii Santa María del Pilar.

Uneori, pe la zece seara, intram în restaurantul La Brigada, în San Telmo. În față era o piață care se închidea târziu și care era veche precum secolul rămas în urmă. La intrări, erau postate șiruri de bolivience în hainele lor colorate, ce vindeau săculețe cu mirodenii misterioase, întinse pe o pătură. Înăuntru, în labirintul galeriilor, se înghesuiau chioșcurile cu jucării și vitrinele cu nasturi și dantele, ca într-o piață arăbească. Nucleul clădirii era plin de vite înjumătățite ce spânzurau de cârlige, alături de grămezi de rinichi, măruntaie și caltaboși. În niciun loc din lume lucrurile nu păstrau într-atât savoarea din trecut, ca în acest Buenos Aires, care, totuși, nu mai era aproape deloc ceea ce fusese.

Întotdeauna e greu să găsești un loc liber în La Brigada. Pentru a-ți demonstra că este moale carnea, chelnerii o taie cu marginea lingurilor și merită să închizi ochii atunci când prima îmbucătură atinge limba, pentru că, astfel, fericirea rănește memoria și rămâne acolo veșnic. Când nu doream să cinez singur, mă apropiam de mesele regizorilor de film, actorilor și poeților, care-și dădeau întâlnire acolo și îi rugam să-mi permită să

mă așez lângă ei. Învățasem deja când era oportun să le cer asta și când nu.

În noiembrie începu căldura. Până și copiii care umblau de colo-colo cu cărucioare încărcate de cartoane vechi, pentru a le vinde pentru câțiva bănuți kilogramul, își scoteau la iveală durerile din suflet și fluierau niște melodii atât de frumoase, că puteai să-ți sprijini creștetul pe ele: bieții copii își băgau mâinile în buzunare și singurul lucru pe care-l găseau acolo era vremea bună, îndeajuns ca să uite pentru o clipă de patul bestial în care nu aveau să doarmă în noaptea aceea.

Când am ajuns la La Brigada am văzut câțiva crai de la televizor, așezați la o masă de lângă fereastră. Valeria era împreună cu ei și, luându-mă după desenele pe care le făcea pe o foaie de hârtie, mi s-a părut că le explica pașii de tango. N-o mai întâlnisem din noaptea sosirii mele, dar nu-i puteam uita figura, pentru că semăna cu bunica mea din partea mamei. Mă salută cu entuziasm. Am observat că se plictisea și aștepta ceva sau pe cineva care s-o salveze.

Tipii ăștia doi trebuie să danseze mâine într-un film și nu sunt în stare să deosebească nici măcar o *ranchera* de o *milonga*, îmi spuse. Amândoi dădură din cap afirmativ, ca și cum n-ar fi auzit-o.

Du-i la La Estrella sau la La Viruta sau la cum s-o fi numind locul ăla în noaptea asta, i-am replicat. M-am întors către crai și le-am spus: Valeria e cea mai bună. Am văzut cum îi dădea lecții unui japonez crăcănat. La ora trei dimineața, dansa ca Fred Astaire.

Ea e cu mult mai în vârstă decât noi, a observat unul dintre ei, ca un prost ce era. Femeile în vârstă nu mă excită și așa nu pot să învăț.

În vârstă sau tineri, toți avem aceleași dimensiuni în pat, am spus, copiindu-l pe Somerset Maugham sau poate pe Hemingway.

Conversația lâncezi, și timp de câteva minute Valeria încercă să o mențină în viață vorbind despre *Mlaștina*, un film argentinian care-i amintea de isteriile și neglijențele propriei familii și care tocmai din această pricină continua s-o tulbure. Craii, în schimb, renunțară s-o mai asculte: Graciela Borges joacă dumnezeiește, dar n-am putut să suportăm ca în fiecare scenă să apară atâția câini, au spus. Lătrau tot timpul, și până și cinematograful a ajuns să miroasă a căcat de câine.

Preferau *Fiul miresei*, la care plânseseră în hohote. Eu nu eram la curent cu filmele noi, așa că nu am putut să intervin. Îmi plăceau operele macerate de timp. Atât în Manhattan cât și în Buenos Aires, frecventam cinematecile și cluburile de film, unde văzusem minuni de care nimeni nu-și mai amintea. Într-o sălița a teatrului San Martín văzusem într-o singură zi *Fuga*, o bijuterie argentiniană din 1937, despre care se crezuse vreme de șaizeci de ani că s-a pierdut, și *Povestea unui copil singur*, un film pe măsura celor *Patru sute de lovituri*. O săptămână mai târziu, într-un ciclu de la Malba, descoperisem un scurt-metraj din 1961 intitulat *Treaba*, în care vacile erau amețite cu lovituri de ciocan și apoi belite de vii în abator. Înțelesesem atunci adevăratul sens al cuvântului barbarie și timp de o săptămână nu mă putusem gândi la altceva. La New York, o asemenea experiență m-ar fi transformat în vegetarian. În Buenos Aires, asta era cu neputință, fiindcă în afară de carne aproape că nu găsești altceva de mâncare.

Cu puțin după ora unsprezece, Valeria și elevii ei cerură nota și se ridicară în picioare. Aveau filmare a doua zi în zori și încă mai trebuiau să exerseze două sau trei ore. Când își luară la revedere, n-am mai așteptat nimic de la noaptea aceea, dar unul dintre actorași m-a surprins:

Trebuie să mergem până la capătul lumii, fără să putem dormi, băi. La Recova de Liniers, dacă-ți poți imagina. Inițial au

stabilit întâlnirea pentru amiază, dar dup-aia s-au prins că locul era rezervat. Ne-o luase înainte un cântăreț contrafăcut. Prostu' ăla de, cum îl cheamă, spuse, pocnind din degete.

Martel, răspunse celălalt crai.

Julio Martel? am întrebat.

Ăla. Cine-l cunoaște.

E un mare cântăreț, îl corectă Valeria. Cel mai bun după Gardel.

Asta o spui numa' tu, insistă actorașul care nu se excita cu ea. Nimeni nu înțelege ce cântă.

Agitația nu mă lăsă nici să scriu, nici să dorm. Pentru prima dată, hazardul îmi îngăduia să aflu dinainte locul în care Martel avea să dea unul dintre recitalurile lui private. După ce văzusem *Treaba*, puteam să bănuiesc de ce alesese coridorul exterior cu arcade monastice, de la parterul celor trei clădiri de două etaje, care începuseseră să se construiască în aceeași zi în care se inaugurase Palatul Apelor. Colonadele din nord serveau în trecut drept acces către abator și către vechiul târg al fermierilor, unde se omorau în zori vitele destinate consumului. În 1978, dictatura închisese și demolase abatorul. Pe cele patruzeci de hectare ale spațiului rămas liber se construise un laborator farmaceutic și un parc de distracții, dar vitele continuau să sosească în piața alăturată, în camioane cu remorci, debarcau în țarcuri și erau vândute pe grupuri, la kilogram.

Strada arcadelor își schimbase numele în repetate rânduri și fiecare o numea cum dorea. La începutul secolului XX, când locul se chema Chicago, iar lucrătorii de la abator foloseau cuțite importate numai din acel oraș măcelar, cei care ajungeau până acolo o numeau Calle Décima. În registrele parohiale era înscrisă cu numele San Fernando, în amintirea unui principe medieval care mânca doar carne de vită. Lucrătorii de la abator, ce se adunau în spatele construcției octogonale, albastre și roz, a barului

Oviedo, chiar în fața arcadelor, continuaseră să-i spună Tellier până de curând, în onoarea unui francez, Charles Tellier, care transportase pentru prima oară carne congelată dintr-o parte în alta a Atlanticului. Cu toate acestea, din 1984, se cheamă Lisandro de la Torre, după numele senatorului care a dat în vileag monopolurile întreprinderilor din industria cărnii.

Nu există hărți de încredere ale orașului Buenos Aires, pentru că străzile își schimbă numele de la o săptămână la alta. Ce afirmă o hartă este negat de alta. Indicațiile orientează și dezorientează deopotrivă. De teamă să nu se rătăcească, unii oameni nu se îndepărtează de casă la mai mult de zece sau douăsprezece cvartale, în toată viața lor. Enriqueta, recepționera pensiunii mele, de exemplu, nu ajunsese niciodată până în partea de vest a bulevardului 9 de Julio. „Da' de ce să merg acolo", îmi spuse. „Cine știe ce mi s-ar putea întâmpla."

Când terminai de mâncat în La Brigada, mă dusei la cafeneaua Británico, fără a mai trece prin cameră, după cum îmi stătea în obicei. Mă grăbeam să îmi pun ordine în notițele despre filmul *Treaba* și să verific dacă în ritualurile de la abator se putea găsi o explicație a prezenței lui Martel sub arcade, în amiaza zilei următoare. Conform scurt-metrajului, șapte mii de vaci și viței urcau în fiecare dimineață pe o rampă ce-i conducea spre moarte. Înainte de asta, treceau printr-un mic lac, unde se îmbăiau superficial, și apoi își completau toaleta trecând prin jeturile furtunurilor. În partea de sus a rampei, o poartă se închidea după vite și le separa în grupuri de trei sau patru. Atunci cădea asupra creștetului fiecăreia o brutală lovitură de ciocan, dată de un bărbat cu pieptul gol. Rareori greșea lovitura. Animalele cădeau și aproape instantaneu erau aruncate de la o înălțime de doi metri pe o platformă de ciment. Era esențial pentru moliciunea cărnii ca niciuna dintre ele să nu simtă iminența morții. Când o vacă

ghicește pericolul, spaima o crispează și mușchii i se impregnează cu un gust acru.

Pe măsură ce vitele se prăvăleau de pe rampă, șase sau șapte oameni le legau picioarele cu un cablu de fier, agățându-le apoi de un cârlig, în timp ce o contragreutate le ridica în aer, cu capul în jos. Mișcările trebuiau să fie rapide și precise: animalele erau încă vii și, dacă se trezeau din leșin, opuneau o rezistență nebună. Odată spânzurate de picioare, avansau pe o bandă nesfârșită, cu mare viteză. Măcelarii le așteptau în fața benzii transportoare, cu cuțitele pregătite: o înțepătură precisă în jugulară și totul se termina. Sângele curgea în șiroaie către un canal, unde se strângea pentru a fi folosit. Ceea ce urma era teribil și mi se părea incredibil ca Martel să dorească să cânte acel trecut. Vitele erau jupuite, spintecate, eviscerate și încredințate, lipsite deja de cap și de picioare, oamenilor care le tăiau în jumătate sau în bucăți.

La fel se întâmpla și în 1841, când Esteban Echeverría scrisese *Abatorul*, prima povestire argentiniană în care cruzimea față de vite este o replică a cruzimii barbare exercitate asupra oamenilor din aceeași țară. Chiar dacă abatorul nu se mai afla în spatele arcadelor și se risipise într-o mulțime de întreprinderi din industria cărnii, în afara perimetrului urban, ritualurile de sacrificiu nu s-au schimbat. S-a adăugat doar un nou pas de dans, un aparat format din doi poli de cupru, prin care se provoacă un șoc electric. Când se aplică pe spinarea animalelor, aparatul le grăbește drumul către rampele de sacrificiu. În 1932, un comisar de poliție numit Leopoldo Lugones, fiu al celui mai mare poet național — omonimul lui —, își dădu seama că instrumentul cu pricina era eficace și în torturarea ființelor umane și ordonă să fie încercat pe trupul deținuților politici, alegând zonele moi, unde durerea e mai greu de suportat, aparatul genital, gingiile, anusul,

sfârcurile, urechile, fosele nazale, cu intenția de a anihila orice gând sau dorință și de a anula personalitatea victimelor.

Am scris o listă cu toate detaliile astea cu speranța de a găsi un indiciu care să mă lămurească de ce hotărâse Martel să cânte în fața vechiului abator, dar, deși am citit lista de nenumărate ori, nu am fost în stare să descopăr motivul. Alcira Villar mi-ar fi dat cheia de interpretare, însă pe atunci încă nu o cunoșteam. Ea avea să-mi spună mai târziu că Martel încerca să recupereze trecutul așa cum fusese el, fără desfigurările provocate de memorie. Știa că trecutul rămâne neatins undeva, nu sub formă de prezent, ci de eternitate: ce a fost și continuă să fie încă va fi la fel și mâine, ceva asemănător Ideii Primordiale a lui Platon sau cristalelor timpului, despre care vorbea Bergson, chiar dacă Martel nu auzise niciodată de oamenii aceștia.

După părerea Alcirei, interesul lui Martel pentru iluziile temporale începuse în cinematograful Tita Merello, într-o zi de iunie, când fuseseră amândoi să vadă două filme cu Gardel, făcute în Joinville, *Melodii de mahala* și *Lumini din Buenos Aires*. Martel își observase idolul cu atâta intensitate, că simțea uneori — spusese atunci — că el era celălalt. Nici măcar proiecția sub orice critică a filmelor nu-l deziluzionase. În singurătatea sălii, cântase încet, în duet cu vocea de pe ecran, două dintre tangouri, *Iau și oblig* și *Liniște*. Alcira nu observase nicio diferență între un cântăreț și celălalt. Când Martel îl imita pe Gardel, era Gardel, îmi spuse. Când se încăpățâna să fie el însuși, era mai bun.

Văzură din nou cele două filme în după-amiaza zilei următoare, iar, la ieșire, cântărețul hotărî să cumpere cópiile lor pe casete video, ce se vindeau într-un magazin de la intersecția dintre bulevardul Corrientes și strada Rodríguez Peña. O săptămână întreagă nu făcu altceva decât să le vadă la televizor, să doarmă puțin, să mănânce ceva și să le vadă iar, mi-a povestit Alcira. Oprea videoul pentru a observa ambianța rurală,

cafenelele din epocă, prăvăliile de zarzavaturi, cazinourile. În schimb, pe Gardel îl asculta transpus, fără oprire. Când se termină totul, îmi spuse că trecutul din filme era artificial. Timbrul vocilor se păstra aproape tot atât de clar ca în înregistrările făcute în studio, dar împrejurimile nu erau decât carton vopsit și, cu toate că vedeam același carton din ziua în care fusese filmat, privirea îl degrada treptat, ca și cum în timp ar fi existat o forță de gravitație de neoprit. Nici măcar atunci nu renunță să creadă, mi-a spus Alcira, că trecutul stăruia neatins undeva, poate nu în amintirea oamenilor, cum am putea bănui, ci în afara noastră, într-un loc imprecis din realitate.

Eu nu știam nimic din toate acestea când m-am dus la colonadele pieței Liniers, la unsprezece dimineața, în ziua de după întâlnirea cu Valeria. Într-o maree de cabluri, lângă două camioane încărcate cu reflectoare și echipament de sunet, i-am observat pe cei doi crai din La Brigada, cu pantofi de lac cu tocuri. Filmarea se terminase și nu m-am apropiat de ei. Locul era luminat de soarele blând de noiembrie și, chiar dacă umezeala și bătrânețea îl destrămau, își păstra frumusețea severă. Sub arcurile colonadelor se zăreau intrări și scări ce duceau spre birourile unui sindicat, o școală de ceramică și o asociație de locatari, în timp ce vizavi se afla firma unui muzeu creol pe care n-am vrut să-l vizitez. În centru, un bloc-turn de douăzeci de metri, încoronat de un ceas, își turna umbra peste Plazoleta del Resero, unde creșteau câțiva *tipas**, la fel ca în parcul Lezama.

Deși foiala de pe străzi era neîntreruptă la ora aceea, iar autobuzele treceau pline ochi lăsând în urmă un siaj de sunete astmatice, aerul mirosea a vaci, viței și pășune umedă. În așteptarea amiezii, am intrat în piață. O plasă încâlcită de coridoare înconjura țarcurile. În pofida orei târzii, două mii de vite își așteptau

---

* Arbore originar din America de Sud (*n. tr.*).

rândul să fie omorâte. Destinatarii cărnii executau în acele galerii un menuet inimitabil, punctat de discuții despre prețurile terenurilor, în timp ce își notau hieroglife în agendele lor electronice, vorbeau la telefoanele mobile și schimbau semne cu asociații lor, fără a greși vreun pas și fără a pierde ritmul. La un moment dat, am auzit cum sună în depărtare clopotul catedralei care chema la ucidere, în vreme ce angajații abatorului duceau vitele dintr-un țarc în altul. După ce văzusem *Treaba*, cunoașterea destinului ce-l aștepta pe fiecare dintre animalele acelea — un destin inevitabil care, totuși, încă nu apucase să se întâmple — m-a umplut de un sentiment insuportabil de disperare. Se află deja în tărâmul morții, mi-am spus, dar moartea are să le ajungă din urmă abia mâine. Oare ce diferență simțeau ele între inexistența de azi și cea de mâine? Ce diferență mai este între ceea ce sunt azi și ceea ce orașul acesta va face din mine: ceva ce mi se întâmplă în clipa de față și, precum vitele pe cale să fie sacrificate, nu pot să văd? Ce va face Martel din mine, în timp ce face altceva din propria-i ființă?

În curând venea amiaza și m-am grăbit să ajung la colonade. Dacă dorea cântărețul ca locul să fie doar pentru el, poate că avea să fie acompaniat de o orchestră. Zgomotul camioanelor și al autobuzelor îi va stinge vocea, însă eu mă voi afla aproape, ca s-o aud. O voi și sorbi, dacă va fi nevoie. Pe vremea aceea, deja se deplasa singur în scaunul cu rotile și nu putea să rămână mai mult de o oră în același loc: îl chinuiau convulsiile sau leșinurile, își pierdea controlul sfincterului.

Totuși, se făcu unu fără un sfert, iar el nu sosise încă. Aromele tocănițelor ce se găteau în împrejurimi se adunau deasupra piațetei și-mi îmboldeau foamea. Nu dormisem și toată noaptea băusem doar câteva cafele la Británico. Din octogonul barului Oviedo ieșeau funcționari și casnice cu pachete cu mâncare, și m-am simțit ispitit să trec strada și să cumpăr ceva de-ale gurii.

Eram puțin amețit și aș fi dat toți banii pe care-i aveam la mine pentru o farfurie cu orice tocăniță, deși nu cred, de fapt, că aș fi fost în stare s-o savurez. Eram surescitat, simțeam o agitație pe care nu eram în stare s-o explic și aveam vaga senzație că Martel nu va veni.

Și, într-adevăr, n-a venit. Am plecat de la colonade cam pe la două și jumătate. Îmi doream să fiu departe de piață, departe de abatoare și, de asemenea, departe de lume. Un autobuz mă lăsă la câteva cvartale de pensiune, lângă un restaurant unde mi-a fost servită o infamă supă de tăiței. Am ajuns în cameră cu puțin înainte de ora cinci, m-am trântit pe pat și am dormit până în ziua următoare.

Când se referea la un loc, Martel n-o făcea niciodată cu precizie, dar eu mă înșelam singur crezând contrariul. Dacă acei crai din La Brigada ar fi zis că urma să evoce sclavele albe ale Zwi Migdal-ului, l-aș fi căutat în toate bordelurile pe care acea organizație de pești le deținea aproape de Junín și de Tucumán, în clădirea purificată, acum, de librării, videocluburi și case de distribuție de filme. Nu mi-a trecut prin cap, de exemplu, să merg la colțul dintre străzile Libertadores și Billinghurst, unde, la începutul secolului XX, exista o cafenea clandestină, cu o scenă în fund, pe care femeile aduse ca niște vite din Polonia și Franța erau vândute celui care plătea mai mult. Și aș fi bănuit și mai puțin că Martel ar putea să cânte în vila din Avenida de los Corrales, unde, în 1977, fosta prostituată Violeta Miller o trimisese la moarte pe infirmiera ei, Catalina Godel.

L-am așteptat în Plazoleta del Resero și nu l-am văzut, pentru că el se afla într-o mașină oprită la colțul colonadei din sud, lângă chitaristul Tulio Sabadell.

Doar la sfârșitul lui ianuarie, când eram pe punctul de a pleca din Buenos Aires, am aflat ce se întâmplase. Alcira Villar îmi povesti atunci că Martel vomitase sânge în dimineața aceea. Când îi luase tensiunea, văzuse că era foarte mică. Încercase să-l convingă să nu plece, însă fără succes. Era palid, îl dureau articulațiile și i se umflase stomacul. Când l-am urcat în mașină, am crezut că nu vom ajunge niciodată, îmi spuse Alcira. Totuși, după cincisprezece minute, și-a revenit. Uneori, boala i se ascundea în trup, ca o pisică speriată, iar alteori ieșea de acolo, arătându-și colții. Și pe Martel îl lua prin surprindere, dar el știa s-o liniștească și chiar să se poarte de parcă boala n-ar fi existat.

Mergeam în dimineața aceea pe autostrada dinspre Ezeiza, continuă Alcira, și, când eram pe punctul de a intra pe bulevardul General Paz, durerile i-au dispărut pe neașteptate, la fel cum veniseră. Mi-a cerut să oprim pentru a cumpăra un buchet de camelii și mi-a spus că, după ce văzuse filmele cu Gardel, s-a hotărât să cânte câteva tangouri din anii '30. În zilele de dinaintea plecării, repetase *Margarita Gauthier*, pe care mama lui îl cânta în timp ce spăla rufele. „Era un gest reflex la ea, îi spusese Martel. Frecând cămășile, tangoul îi lua trupul în stăpânire, nechemat de nimeni." Dar în dimineața aceea dorea să-și înceapă recitalul privat cu *Întoarcerea*, de Gardel și Le Pera.

Sabadell și cu mine am rămas surprinși, îmi spuse Alcira, când a început să cânte în mașină, cu voce de bariton, o strofă din *Întoarcerea*, care exprima, sau cel puțin asta era impresia mea, conflictul lui cu timpul: *Mi-e teamă de întâlnirea / cu trecutul ce revine / ca să lupte cu viața-mi.* Și mai ciudat era că repeta melodia în fa, cu o voce de bas profundă și apoi, aproape fără nicio trecere, o cânta ca un tenor. Niciodată nu-l auzisem să-și schimbe vocea dintr-un registru în altul, pentru că Martel era un tenor natural, și, de atunci, nici nu s-a mai jucat în felul acesta în prezența mea. Era foarte atent la reacțiile noastre, mai ales ale lui

Sabadell, care îl privea cu neîncredere. Eu îmi amintesc doar de admirația mea, pentru că trecerea de la o voce la alta, departe de a fi bruscă, era aproape imperceptibilă, și nici acum nu știu cum a reușit asta.

Și înainte să ajungem la Avenida de los Corrales, îmi povesti Alcira, Martel a fost cuprins de una din stările acelea sumbre, care mă îngrijorau atât de mult, și a amuțit, cu privirea pierdută. Când treceam prin fața unei case cu balcoane, care părea nelocuită și a cărei singură podoabă era un tavan de sticlă deteriorat, șoferul mașinii a încercat să oprească, ascultând poate de un ordin de care Sabadell și eu n-aveam habar. Numai atunci a ieșit Martel din mlaștina lui interioară și i-a cerut șoferului să meargă mai departe, fără să oprească, până la piațeta Resero.

N-am coborât din mașină, spuse Alcira. Martel i-a cerut lui Sabadell să așeze buchetul de camelii la intrarea într-un dispensar, în colonada din sud, și să-l păzească un timp, pentru ca nimeni să nu-l ia de acolo. În vreme ce Sabadell îi îndeplinea rugămintea, Martel a rămas cu capul plecat și fără să rostească o vorbă. În jurul nostru defilau camioane cu remorci, autobuze și motociclete, însă dorința de liniște a lui Martel era atât de adâncă și de atotputernică, încât nu-mi amintesc să fi auzit ceva. Am văzut doar umbrele trecătoare ale vehiculelor și silueta lui Sabadell, care părea dezbrăcat fără chitară.

Două luni mai târziu, în timpul uneia dintre lungile noastre conversații din cafeneaua La Paz, Alcira îmi povesti cine era Violeta Miller și de ce lăsase Martel buchetul de camelii în locul în care fusese asasinată Catalina Godel.

Mă îndoiesc că ai auzit vorbindu-se despre Zwi Migdal, îmi spuse atunci. La începutul secolului XX, aproape toate bordelurile din Buenos Aires depindeau de acea mafie de pești evrei. Trimișii organizației călătoreau prin satele sărace ale Poloniei, Galiției, Basarabiei și Ucrainei, căutând fete evreice pe care le

seduceau cu false promisiuni de căsătorie. În unele cazuri, aveau loc nunți iluzorii, într-o sinagogă în care totul era o fraudă, de la rabin până la cei zece participanți obligatorii la ceremonia *minyan*. După o inițiere brutală, victimele erau încredințate bordelurilor, unde munceau între paisprezece și șaisprezece ore pe zi, până când trupurile lor deveneau o ruină.

Violeta Miller fusese una dintre acele femei, îmi povesti Alcira. A treia fiică a unui croitor din suburbiile orașului Lodz, analfabetă și fără zestre, acceptă într-o dimineață a anului 1914, la ieșirea din sinagogă, să fie însoțită de un negustor manierat care o mai vizită apoi o dată sau de două ori, iar a treia oară o ceru de nevastă. Fetei i se păru culmea fericirii ceea ce avea să fie începutul pierzaniei sale. Pe vapor, în timpul călătoriei pe care proaspăta căsătorită o întreprindea către Buenos Aires, află că soțul ei avea la bord încă șase soții și că toate erau destinate caselor de toleranță argentiniene.

Chiar în ziua sosirii i se făcu felul, ei și celorlalte șase poloneze. Îmbrăcată în școlăriță, urcă pe scena cafenelei Parisién. Cineva îi ordonă să ridice mâinile și să-și miște degetele, dacă era întrebată în idish câți ani are, pentru a arăta că avea doisprezece. De fapt, împlinise deja cincisprezece, dar nu-i creștea păr pe corp, nu avea sâni și avusese menstruație de foarte puține ori, la intervale neregulate.

Peștele care o cumpără conducea un bordel de douăsprezece fete. O dezvirgină pe Violeta fără niciun preambul și, în zori, când o auzi văitându-se, o făcu să înceteze cu lovituri de bici, ale căror răni se cicatrizară abia după o săptămână. Astfel, rănită și maltratată, fu obligată să servească de la patru după-amiaza până în dimineața următoare, ostoind docheri și funcționari ce-i vorbeau în limbi de neînțeles. Încercă să fugă, dar o prinseră la câțiva metri de casă. Peștele o pedepsi însemnând-o pe spate ca pe o vită. Să sufăr toate durerile deodată e mai bine decât să trec

prin purgatoriul care mă arde de vie, își spuse Violeta, și hotărî să nu mai mănânce nimic. Rezistă o săptămână bând doar un pahar cu apă, și s-ar fi lăsat să moară de foame dacă matroanele care o aveau în grijă nu i-ar fi arătat, într-o ladă de carton, urechea altei fete care încercase să scape, amenințând-o că, dacă nu ceda, aveau s-o lase fără ochi, ca să nu poată să se descurce singură.

Timp de cinci ani, Violeta fu mutată dintr-un bordel în altul. Trăia în Buenos Aires fără să cunoască orașul: o lampă electrică se afla mereu aprinsă în camera ei, ca să nu poată face diferența între noapte și zi. Puținătatea trupului ei atrăgea o mulțime de clienți perverși, care o credeau puberă și-i confundau lipsa de chef cu lipsa de experiență. La sfârșitul verii anului 1920 se îmbolnăvi de niște friguri tenace care o ținură la pat luni de zile. Poate că ar fi murit dacă un zidar, tot polonez, căruia Violeta îi mărturisise povestea nenorocirii ei, nu s-ar fi folosit de vizitele lui la bordel pentru a-i da în secret flacoane cu glucoză și capsule antipiretice. Două luni mai târziu, când biata de ea se afla încă în convalescență, una dintre tovarășele de suferință îi șopti că avea să fie pusă iarăși la vânzare. Era o veste teribilă, pentru că trupul îi era distrus de friguri și de folosință, iar în Chaco, unde își isprăveau viețile nefericitele ca ea, femeile munceau până când li se rupeau sfincterele.

În timpul celor cinci ani și jumătate ai martiriului ei, Violeta reușise să economisească bacșișurile, strângând fiecare bănuț. Avea două sute cincizeci de pesos, a cincea parte din ce plătiseră pentru ea la prima vânzare și, din moment ce acum nu valora mai nimic, ar fi fost în stare, poate, să se cumpere pe ea însăși. Lucrul ăsta nu era cu putință, pentru că femeile erau încredințate doar proprietarilor de bordeluri. Disperată, îl întrebă pe zidar dacă vreunul dintre prietenii lui nu vrea să treacă drept pește. Trebuia să fie cineva îndrăzneț. După multă căutare, un actor de circ acceptă să intre în rol. Se prezentă drept italian, pomeni un

bordel imaginar din Isla Grande de Chiloé, și încheie afacerea în mai puțin de o jumătate de oră. O săptămână mai târziu, Violeta era liberă.

Călători în trenuri de marfă către nod-estul Argentinei. Rămânea câteva luni în vreun sat plicticos, muncind ca servitoare sau vânzătoare și, când o cuprindea teama că i s-a luat urma, fugea în alt sat. În timpul drumului, învăță alfabetul și catehismul religiei catolice. La sfârșitul celei de-a treia ierni, ajunse în Catamarca. Acolo se simți în siguranță și hotărî să rămână. Luă o cameră la cel mai luxos hotel din oraș și în câteva săptămâni își cheltui toate economiile. Dar acele câteva săptămâni fură suficiente pentru a-i seduce pe proprietarul hotelului și pe trezorierul băncii provinciei. Ambii se temeau de Dumnezeu și de nevestele lor, iar Violeta obținu de la ei mai mult decât puteau oferi: unul îi plăti camera pe care o ocupa pe un timp nelimitat, iar celălalt îi dădu niște împrumuturi cu dobândă scăzută și o prezentă doamnelor din Apostolatul Rugăciunii, care se întâlneau vinerea pentru a spune rozariul. Hotărâtă să-și recupereze prin orice mijloc fericirea, Violeta își deschise inima în fața lor. Le povesti că se născuse evreică, dar că, de mică, dorința ei cea mai mare era să primească lumina lui Hristos. Doamnele l-au convins pe episcop s-o boteze, și au fost nașele ei la ceremonie.

În Catamarca era venerată Fecioara din Valle, iar Violeta se folosi de relațiile ei pentru a deschide un magazin de obiecte religioase, unde vindea medalii binecuvântate la Roma, statuete ale Fecioarei pentru școli, ofrande pentru bolnavii vindecați miraculos și indulgențe plenare pentru muribunzi. Credincioșii veneau din locurile cele mai îndepărtate și acest trafic neîncetat o transformă într-o femeie bogată. Era generoasă cu Biserica, întreținea o cantină pentru săraci și în prima vineri din fiecare lună ducea jucării la Spitalul pentru Copii. Puținătatea trupului

ei, cauza atâtor chinuri suferite în bordeluri, era considerată un semn de distincție în Catamarca. A fost cerută în căsătorie în repetate rânduri, dar Violeta și-a refuzat pretendenții cu multă delicatețe. Era logodită cu Domnul Iisus, le spunea bărbaților, și lui îi închinase fecioria. Cel puțin pe jumătate, era adevărat: sexul n-o interesase niciodată, cu atât mai puțin după ce avusese parte de el cu forța. Ura sudoarea acră și violența masculilor. Ura neamul omenesc. Uneori se ura chiar și pe sine.

Trăi astfel mai mult de patruzeci și cinci de ani. Cu o fericire pe care n-o putea mărturisi, citi că mafioții din Zwi Migdal căzuseră unul după altul datorită denunțului unei fete curajoase, și trimise medalii ale Fecioarei comisarului și judecătorului care îi băgaseră la închisoare.

Nu a auzit niciodată nimic despre surorile ei, pe care și le-a închipuit asasinate în vreun lagăr de concentrare, nu a vrut niciodată să se întoarcă la Lodz și nu a acceptat să vadă vreunul dintre puținele filme despre holocaust care ajunseseră la Catamarca. Singurul lucru ce-i trezea melancolia era Buenos Aires-ul pe care nu-i fusese îngăduit să-l cunoască.

Când împlini șaptezeci de ani, hotărî să moară ca o doamnă respectabilă în orașul în care fusese sclavă. În timpul unuia dintre puținele voiaje în capitală, cumpără un teren în cartierul Mataderos, lângă Avenida de Corrales. Însărcină un prestigios birou de arhitectură cu construirea unei case identice cu cele pe care le invidiase în adolescența petrecută la Lodz, cu o sufragerie pentru paisprezece oaspeți, un dormitor cu un dulap dintr-un perete într-altul, căzi din marmură, în care încăpea fără să se ghemuiască, și o bibliotecă până în tavan, plină de volume frumos legate, pe care le alese datorită vioiciunii culorilor și dimensiunilor egale. Când casa fu terminată, se mută la Buenos Aires fără a-și lua rămas bun de la nimeni.

Cum în timpul plimbărilor prin văile din Catamarca îi plăcuse să observe constelațiile, porunci ca toate camerele casei noi să aibă un tavan de sticlă blindată, ceea ce-i obligă pe arhitecți să proiecteze o structură trapezoidală cu un sistem complicat de scurgere și membrane de impermeabilizare deosebit de fine, în afară de dispozitivele electrice care permiteau deschiderea unor părți din tavan în zilele senine și închiderea lor înainte de ivirea zorilor.

Cel mai mare lux era, fără îndoială, o platformă din marmură care se înălța în dreapta sufrageriei, lângă odaia de primire, mărginită de balustrade sculptate, pe care instalase un telescop astronomic și un fotoliu care se potrivea perfect cu trupul ei mic. Pe platformă urca într-un ascensor mișcat de un angrenaj care ieșea din tavan și era acoperit de un arc în stil Tudor, vopsit în verde.

În Buenos Aires, se întoarse la religia strămoșilor ei. Frecventă sinagoga în serile de vineri, învăță să citească în ebraică și dispuse să i se scrie cu caligrafia cea mai elegantă o *ketubah*, pentru a certifica falsa căsătorie din urmă cu jumătate de secol. Îi montă o ramă de bronz cu simbolurile în relief ale celor patru anotimpuri și puse să fie agățată în locul cel mai vizibil din sufragerie. Lângă fiecare dintre ușile casei așeză o mezuza de aur, cu numele Atotputernicului și versetele din Deuteronom.

Cu toate acestea, singurătatea o neliniștea. Alcira îmi povesti că două femei făcuseră curățenie în casă cu schimbul, dar amândouă îi furaseră metraje de mătase și încercaseră să spargă casa de bani în care-și ținea bijuteriile. În 1975, se auzeau împușcături aproape în fiecare noapte, iar televiziunea vorbea despre atacuri ale partizanilor împotriva cazărmilor. Se simți ușurată când află că militarii luaseră puterea și că puneau mâna pe toți opozanții. Liniștea ei dură puțin. La sfârșitul toamnei anului 1978, căzu de două ori când se ridică din cadă și fu prada unor nebiruite atacuri

de astm. Medicul îi ceru să renunțe la neîncredere și să angajeze o infirmieră.

Vorbi cu cincisprezece candidate care nu îi plăcură, unele pentru că mâncau prea mult, altele pentru că se purtau cu ea de parcă ar fi fost o fetiță lipsită de minte, sau pentru că aveau pretenția la două zile libere pe săptămână. Ultima, care sosi când își pierduse speranța, îi depăși, în schimb, așteptările: era grijulie, tăcută și părea atât de doritoare să fie de folos, încât prefera — îi spuse — să iasă din casă doar pentru strictul necesar: o dată la cincisprezece zile, pentru a cumpăra mâncare. Avea scrisori de recomandare imbatabile, scrise de un locotenent de marină care își exprima „mulțumirea și admirația pentru purtătoarea scrisorilor, care a îngrijit-o cu devotament pe mama mea timp de patru ani, până la moartea acesteia", și de un căpitan de fregată ce-i datora însănătoșirea soției lui.

Margarita Langman avea, în plus, avantajul religiei: era evreică și cu frica lui Dumnezeu. Violeta începu să depindă de ea ca un parazit. Nimeni, niciodată, nu venise în întâmpinarea dorințelor ei. Margarita i le presimțea, înainte de a se naște. Aproape în fiecare noapte, când bătrâna privea constelațiile, femeia stătea lângă ea, în picioare, ajustând lentilele telescopului și explicându-i imperceptibilele rotații ale Centaurului sub Crucea Sudului. Părea imună la plictiseală. Dacă nu stătea cu Violeta, aranja vesela sau cosea. La televizor și la radio se transmiteau neîncetat avertismente ale guvernului, ce le întăreau amândurora neîncrederea în necunoscuți: „Știți unde se află fiul dumneavoastră la această oră?", „O cunoașteți pe persoana care vă sună la ușă?", „Sunteți sigur că la masa dumneavoastră nu se așază un dușman al patriei?" Violeta era perspicace și se credea în stare să dibuiască prefăcătoria din oameni, încă de la prima întâlnire. Deși simțea o încredere instinctivă în Margarita, i se părea ciudat că aceasta dădea răspunsuri alunecoase la întrebările despre

familia ei și că niciunul dintre cei doi frați pe care spunea că-i are n-o vizita vreodată, nici n-o căuta la telefon. Se temea ca nu cumva să nu fie ce părea. Acum, că apucase să cunoască plăcerea unei companii adevărate, nu-și putea imagina viața fără ea.

Într-o dimineață, când infirmiera plecă la piață pentru a face cumpărături, Violeta hotărî să-i percheziționeze odaia. Cercetarea în secret a poșetelor celorlalte fete din Migdal sau ale angajatelor magazinului din Catamarca îi permisese să se salveze la timp de furturi și de calomnii. De data asta, însă, la câteva minute după ce trecu pragul și când abia apucă să vadă patul curat, cu perne brodate, câteva cărți pe măsuța de noptieră și valiza de pe dulap, auzi zgomote la ușa de la intrare și trebui să plece. Regreta acum că-i dăduse Margaritei un rând de chei, dar nu avusese de ales. Medicul îi spusese că altă căzătură putea duce la paralizie și, în acest caz, avea să rămână la cheremul paznicului ei. Era mai bine s-o pună la încercare, înainte să se întâmple așa ceva.

Mi-am uitat șalul, spuse infirmiera. Și apoi era prea multă lume la piață. O să fie mai bine să merg după-amiază. Nu-mi place să vă las singură atâta timp.

În săptămâna următoare, Violeta se enerva până și atunci când o auzea spălând vasele. Îi plătea o sută de mii de pesos pe lună și fiecare bănuț îi amintea de martiriul ei din adolescență. Ura energia cu care Margarita putea să se miște până târziu în noapte, în timp ce ei îi rămăsese doar un trup prădat și rănit. Ura s-o vadă citind, pentru că niciodată nu fusese lăsată să țină o carte în mână, până când devenise liberă, la douăzeci de ani, și când n-o mai interesa nicio carte. O dezgusta felul în care o privea, forma capului, mâinile crăpate, monotonia vocii. Dar și mai mult o chinuia faptul că nu rămânea niciodată singură în casă, pentru a-i descoperi secretele.

De multă vreme, povesti Alcira, bătrâna voia să cumpere o *Magen David* de aur cu briliante. Nevoia de a o pune la încercare

pe Margarita o făcuse să se hotărască. Toate fetele evreice visau la așa ceva, iar când infirmiera îi va vedea bijuteria, va fi invidioasă. Oare nu cunoștea Violeta sufletul omenesc mai bine decât oricine? Nerăbdătoare, chemă un bijutier de pe strada Libertad și negocie cu el, milimetru cu milimetru, designul și prețul unei stele grele de aur de 24 de karate, cu diamante cu tonalități albăstrii în fiecare dintre cele șase vârfuri, ce avea să atârne de un lanț cu verigi groase.

Într-o dimineață de decembrie, bijutierul anunță că *Magen David* era gata și se oferi s-o aducă, dar bătrâna refuză. Prefera, spuse, să o aducă Margarita. Era un prilej pentru a o îndepărta de casă timp de două sau trei ore. Se certară crâncen pe subiectul ăsta. Infirmiera repeta că nu era prudent s-o lase fără ajutor pe Violeta în tot acest timp, în vreme ce aceasta inventa tot felul de scuze pentru a o vedea plecată.

Vara se apropia și căldura era teribilă. Prin obloanele ferestrei de la balcon, Violeta o spionă pe infirmieră în vreme ce se îndepărta pe Avenida de los Corrales, spre stația autobuzului 155. O văzu acoperindu-și capul cu un batic ce-i ascundea jumătate din față și adăpostindu-se la umbra unui copac. Deasupra pietrei cubice tremura aerul pârjolit. Trecu un autobuz. Se asigură că fata a urcat în el, așteptă zece minute și abia atunci, triumfală, pătrunse în odaia interzisă.

Nici măcar nu răsfoi cărțile de pe măsuța de noptieră. Niciuna nu părea importantă. Pe umerașe atârnau puține rochii, aranjate în funcție de culoare, două perechi de pantaloni și două bluze. Dacă Margarita ascundea ceva, trebuia să se afle în valiză, pe care o lăsase pe dulap, unde ea nu putea ajunge. Oare cum s-o coboare de acolo? Renunță la mai multe variante. În sfârșit, își aminti de scara pe rotile, pe care arhitecții i-o vânduseră împotriva voinței ei.

Bordelul n-o învățase să citească, dar o deprinsese cu alte abilități: neîncrederea, furtul, folosirea șperaclului. Fu și ea surprinsă de ușurința cu care, urcată pe a patra treaptă și sprijinită de dulap, putu să deschidă încuietoarea valizei și să-i ridice capacul. Dezamăgită, văzu doar câteva cămăși ieftine și un album cu fotografii.

Pe primele pagini ale albumului se găseau imagini triviale de familie, îmi povesti Alcira. Cineva ce era, probabil, tatăl Margaritei, cu umerii acoperiți de *tallit*-ul rugăciunii, îmbrățișa o fetiță ce avea în jur de zece sau unsprezece ani, o privire de orfană fără apărare în fața lumii ostile. În alte fotografii, însăși Margarita, îmbrăcată cu halatul de școală, se ferea de aparat; era surprinsă suflând într-o lumânare aniversară; se juca la mare. În ultima fotografie, care arăta, într-un plan îndepărtat, o moară de vânt, surâdea lângă un bărbat ce putea fi fratele ei, deși avea tenul închis și trăsături indiene, ca țăranii din nordul Argentinei. Purta în brațe un copil de doar câteva luni.

Câteva ore mai târziu, când Violeta avea să fie interogată în biserica Stella Maris, avea să spună că, observând acea ultimă imagine, intuise viața dublă a infirmierei. M-a trecut un fior, povesti în declarație. M-am gândit că bărbatul din fotografie era, probabil, soțul ei, iar copilul, fiul ei. Mi-am dat seama că intram în trecutul ei și că nu voi mai putea ieși de acolo. Lângă fotografii, am găsit caietul pe care îl văzusem de atâtea ori la ea. Nu era un jurnal, cum crezusem eu, ci conținea pagini fără sens, tăieturi murdare de hârtie care spuneau: *varză, vatră, vamă, vreau, o iubesc pe mama, mă cheamă Catalina, pe învățătoarea mea o cheamă Catalina*, și, sub fiecare expresie, o notiță scrisă cu litere mai pronunțate: *Fermín, întreabă de ce nu i-au dat paharul cu lapte — Tota, tata și mama sunt militanți în M? Amândoi? — Repetă mâine tabelul 5.* Și alte pagini aidoma. Nimic nu-mi atrăgea atenția, avea să-i spună Violeta ofițerului ce o interoga. Eram

pe punctul să închid valiza când am pipăit capacul și mi-am dat seama că era plin de hârtii, de obiecte, mă înțelegeți, eram curioasă dar mă și jenam, pentru că hârtiile nu erau prinse una de alta, iar femeia avea să afle că eu le-am împrăștiat. Inima îmi bătea cu putere și, totuși, ceva îmi spunea că ea era vinovată. Mi-am luat inima-n dinți, am căutat în fundul dublu al capacului și am scos de acolo câteva foi albe. Pe toate erau imprimate, în relief, antete și blazoane militare, cu numele amiralului cutărescu sau al locotenentului de marină icsulescu. Mai în fund, am găsit buletine și acte de identitate ale unor persoane necunoscute. Cu toate că unele aveau fotografia femeii, cu părul vopsit, uneori, și cu o altă identitate, Catalina Godel, Catalina Godel, îmi amintesc clar numele ăsta, Sara Bruski, Alicia Malamud, și, de asemenea, câteva nume de familie de goi, Gómez, Arellano, și nu mai știu care. Cum puteam eu să-mi închipui că Margarita fusese învățătoare în Bajo Flores și că scăpase dintr-o închisoare militară. Nimeni nu mai cunoaște pe nimeni în timpurile astea tulburi.

Coborî scara și rămase pe gânduri. Scrisorile de recomandare ale infirmierei erau, fără îndoială, false, iar ea fusese o proastă fiindcă nu încercase să le confirme prin telefon. Poate că era fals ce spuneau, dar tot restul, fără îndoială, era adevărat: blazoanele cu ancoră și numele în relief ale ofițerilor. Nu putea să piardă timpul. Trecuseră deja două ore. Împinse scara către bibliotecă și așeză lucrurile la locul lor. Apoi, cu calmul învățat în anii de sclavie, sună la telefonul aflat sub antete. Îi răspunse un subofițer de gardă. „E o chestiune de viață și de moarte", spuse, după cum îmi povesti Alcira mai târziu, în cafeneaua La Paz. Centralistul o întrebă de la ce număr vorbea și-i ceru să aștepte fără să închidă. În mai puțin de două minute, căpitanul de fregată era la telefon. „Ce noroc să dau de dumneavoastră", îi spuse Violeta. „Infirmiera pe care am angajat-o n-o fi una și aceeași persoană cu cea care a avut grijă de soția dumneavoastră?" „Spuneți-mi sub ce

nume s-a prezentat femeia aceea. Unul sau mai multe", ceru ofițerul. Avea o voce aspră, nerăbdătoare, ca a peștelui ce o cumpărase în cafeneaua Parisién. „Margarita Langman", spuse Violeta. Deodată, și ea se simțea hărțuită. Trecutul nesfârșit se pogora asupră-i. „Descrieți-o", o presă căpitanul. Bătrâna nu știa cum să facă asta. Vorbi despre fotografia cu copilul și cu bărbatul cu trăsături indiene. După aceea, îi dictă adresa din Avenida de los Corrales, îi mărturisi cu pudoare cei șaptezeci și cinci de ani ai ei. „Femeia aceea e un element foarte periculos", spuse ofițerul. „Chiar acum pornim într-acolo. Dacă sosește înaintea noastră, rețineți-o, distrageți-i atenția. Aveți grijă să nu vă scape, auziți? Aveți grijă să nu vă scape."

Eu, Bruno Cadogan, mi-am dat seama atunci că buchetul de camelii așezat de Sabadell în piațeta Resero nu avea menirea să evoce abatoarele barbare ale lui Echeverría și cele din *Treaba*, ci alte crime mai nemiloase și mai recente. Alcira Villar îmi spuse, în cafeneaua La Paz, că, dacă rămăseseră doar câteva minute în acel colț al morții, asta se întâmplase pentru că Martel voia s-o cinstească pe Catalina Godel, nu în locul unde nenorocirea ei se sfârșise, ci în casa în care stătuse ascunsă aproape șase luni, după ce evadase de la Școala de Mecanică a Flotei. Nu înțeleg, atunci, i-am spus Alcirei, de ce a închiriat Martel colonadele, pentru un recital care n-a mai avut loc. Dacă l-ai fi cunoscut, îmi răspunse ea, ai fi știut că pe vremea aceea nu mai cânta niciodată în public. Nu-i plăcea să fie văzut stors de vlagă și deteriorat. Nu voia să fie deranjat de nimeni când Sabadell depunea bucheţelul de flori, iar el recita în șoaptă un tango în cinstea Catalinei Godel. Poate că prima lui intenție a fost să coboare din mașină și să meargă până la dispensar, nu sunt sigură. Gândurile lui Martel erau cu neputință de cunoscut, precum gândurile unei pisici.

PATRU

CATALINA GODEL ABANDONĂ CASA PĂRINTEASCĂ la vârsta de nouăsprezece ani, când se îndrăgosti nebunește de un învățător de țară, aflat în trecere prin Buenos Aires. Nu serviră la nimic nici plânsetele mamei, nici discursurile tatălui despre nefericirea pe care avea să i-o aducă un om de altă religie și dintr-o clasă socială umilă, și nici blestemele fraților mai mari. Merse să muncească la școala îndepărtată a iubitului ei, în pustietatea din Santiago del Estero. Acolo află că el făcea parte din rezistența peronistă și, fără să stea pe gânduri, îmbrățișă aceeași cauză. După numai câteva luni, învăță să prepare iute cocteiluri molotov, era pricepută la curățatul armelor și la tragerea la țintă. Se arătă a fi cutezătoare și dispusă la orice.

Chiar dacă tovarășul ei dispărea uneori timp de săptămâni întregi, Catalina nu se îngrijora. Se obișnui să nu întrebe, să se prefacă și să vorbească doar atât cât era neapărat nevoie. Liniștea deveni apăsătoare pentru ea doar în noaptea Anului Nou, din 1973, când rămase singură în mica școală, înconjurată de o furtună de praf, în vreme ce pământul părea să-i ardă sub picioare. Află de la radio, câteva zile mai târziu, că tovarășul ei căzuse prizonier când încerca să cucerească un post de poliție de pe bulevardul General Paz, din Buenos Aires. Acțiunea i se părea nesocotită, nebunească, dar înțelegea că lumea era sătulă de

abuzuri și că avea nevoie să acționeze așa cum putea. Puse într-o valiză de pânză puținele haine pe care le avea, fotografiile din copilărie și o carte de John William Cooke, *Peronism și revoluție*, pe care o știa aproape pe de rost. Merse pe jos până în satul cel mai apropiat și acolo luă primul autobuz către Buenos Aires.

Nici nu-ți poți imagina cât efort am investit eu și Martel pentru a verifica fiecare detaliu din viața ei, îmi spuse Alcira Villar în cafeneaua La Paz, douăzeci de ani mai târziu, cu puțin înainte ca eu să mă întorc la New York pentru totdeauna.

Pe vremea aceea, mă întâlneam cu ea pe înserate, în jurul orei șapte. De două luni, locuiam într-un hotel irespirabil, aproape de Congreso. Căldura și mușteleu nu mă lăsau să dorm. Când mergeam spre La Paz, asfaltul se scufunda sub pașii mei. Chiar dacă aerul condiționat al cafenelei menținea o temperatură constantă de douăzeci și cinci de grade, căldura și umezeala mi se desprindeau de trup după mai multe ore. Rămâneam acolo adesea, luând notițe pentru această istorisire, până când chelnerii începeau să strângă mesele și să frece podeaua. Alcira, în schimb, sosea mereu radioasă și, doar câteodată, la lăsarea nopții, îi apăreau cearcănele. Când eu îi atrăgeam atenția asupra lor, și le atingea cu vârful degetelor și spunea, fără cel mai mic sarcasm: „E fericirea de a îmbătrâni." Îmi povesti că ea și cântărețul descoperiseră povestea Catalinei citind documentele proceselor intentate comandanților militari din timpul dictaturii și, chiar dacă nu era foarte diferită de a altor mii de persoane, Martel rămăsese vrăjit și timp de luni întregi nu putuse să se gândească la altceva. Se încăpățânase să caute martori care o cunoscuseră pe Catalina în Avenida de los Corrales sau în vremea anilor de activism. O mică istorie ne ducea către alta, spuse Alcira, și astfel și-a făcut apariția pe scenă trecutul Violetei Miller. Unul dintre verii ei polonezi a călătorit până la Buenos Aires, pentru a

revendica vila rămasă nelocuită. De la acesta am aflat cum începuse totul, la Lodz.

A durat aproape un an până ce am reconstruit întregul puzzle, continuă Alcira. Cele două femei aveau biografii asemănătoare. Atât Catalina, cât și Violeta erau evreice supuse servituții și fiecare dintre ele, în felul ei, își înșelase stăpânii. Martel credea că, dacă ar fi avut mai multă încredere una în cealaltă și și-ar fi povestit reciproc cine erau și toată suferința trăită, probabil nu li s-ar fi întâmplat nimic. Dar amândouă se obișnuiseră cu suspiciunea și, astfel despărțite, Violeta fu învinsă de teamă și de meschinărie și doar Catalina putu să-și apere demnitatea până la sfârșit.

După asaltarea postului de poliție, îmi povesti Alcira, tovarășul Catalinei fu judecat și închis în închisoarea patagoneză Rawson. Își redobândi libertatea în mai, 1973, dar un an și jumătate mai târziu se afla iarăși în clandestinitate. Perón murise lăsând guvernarea pe mâna unei soții idioate și a unui astrolog care acumula putere asasinând dușmani imaginari și reali. Pe vremea aceea, Catalina hotărî să-și construiască o identitate falsă, aceea a Margaritei Langman, și începu să lucreze ca învățătoare în Bajo Flores, unde fu lăsată să locuiască într-o chichineață fără baie. De pe atunci era gravidă și, timp de câteva zile, se gândi la posibilitatea de a se întoarce în casa părinților, ca aceștia să aibă grijă de ea și să-i permită copilului să crească într-o atmosferă de fericire casnică. Această slăbiciune burgheză i se păru, mai apoi, de rău augur.

Fiul ei se născu la mijlocul lui decembrie 1975. Deși tatăl fusese înștiințat despre naștere chiar printr-un telefon al Catalinei — care fusese internată în spital cu numele de Margarita —, nu-și făcu apariția decât cu o săptămână mai târziu. După cât se pare, la ora nașterii înota în apele lui Río de la Plata, pentru a monta niște mine submarine pe iahtul *Itatí*, proprietate a unor înalte

grade din marina militară. În ianuarie și februarie stătură ascunși în casa unui șef de echipă de agricultori din Colonia, Uruguay, în timp ce guvernul lui Isabel Perón se rupea în bucăți, iar ei erau căutați peste tot. În acea scurtă vară din Colonia, Margarita își trăi toată fericirea din viața ei. Ea și tovarășul ei își făcură fotografii, contemplară înserarea de pe malul râului și se plimbară ținându-se de mână pe străduțele orașului vechi, împingând căruciorul copilului. Se întoarseră la Buenos Aires, când militarii, care dăduseră deja mortala lovitură de stat, îi asasinau pe toți cei pe care îi considerau subversivi. Fostul învățător de țară căzu printre primii, în aprilie 1976. Imediat după aflarea veștii, ea lăsă copilul în grija bunicii și se întoarse în Bajo Flores. Ieșea de acolo doar pentru a participa ca voluntară la atentatele sinucigașe organizate în acel an de *montoneros**.

O razie o surprinse paisprezece luni mai târziu în barul Oviedo, din Mataderos, unde urma să aibă loc una dintre întâlnirile clandestine. Încă de la ușă își dădu seama că locul era înconjurat de militari îmbrăcați civil. Fugi către colonade. Încercă să urce într-un autobuz și să se îndepărteze. O încolțiră la intrarea unde se află acum dispensarul și o duseră, legată la ochi, într-un subsol unde o torturară și o violară, în timp ce o interogau cu privire la viața ei sexuală și la domiciliul unor persoane pe care abia dacă le cunoștea. După mai multe ore — niciodată nu află câte —, lăsară ruinele trupului ei într-un loc numit Capucha, unde alți prizonieri supraviețuiau cu capul acoperit de o glugă. Acolo încercă să se oblojească așa cum putu, bând cu sorbituri mici apa pe care o primea și repetând în întuneric pseudonimul ei de război, Margarita Langman, sunt Margarita Langman. Trecură lunile. Din șoaptele prudente ale prizonierilor

* Organizație clandestină argentiniană, cu o perioadă de activitate cuprinsă între 1970 și 1979 (*n. tr.*).

află că, dacă se prefăcea că cedează și câștiga încrederea torționarilor, era posibil să reușească să fugă și să povestească ce i se întâmplase. Scrise o mărturie în care își renega idealurile, i-o dădu unui locotenent din marina militară și, când acesta îi propuse s-o citească în fața camerelor de televiziune, o făcu fără ezitare. Astfel, reuși să fie trimisă la un laborator de falsificări, unde se întocmeau acte de proprietate pentru mașinile furate, pașapoarte și vize ale unor consulate străine. Cu răbdare, se familiariză cu numele și gradele celor ce puseseră mâna pe ea și strânse hârtii de scris cu antet oficial. Ajunse chiar să imprime documente pentru ea însăși, cu numele ei adevărat pe unele dintre ele. Purta mereu cu sine aceste acte într-un plic pentru plăci fotografice, pe care nimeni nu l-ar fi deschis, de teamă să nu voaleze conținutul.

Lucra deja de ceva timp la laborator, când i se ordonă să-i deconspire pe militanții care mișunau prin cartierul Mataderos. Era proba decisivă a lealității ei, poate primul pas către libertate. Ieși cu o patrulă la șapte seara. Mergea pe scaunul din față al unui Ford Falcon, cu trei subofițeri în spate. Era iarnă și cădea o ploaie înghețată. Când ajunseră la colțul dintre Lisandro de la Torre și Tandil, un autobuz se năpusti asupra Fordului dintr-o parte și îl răsturnă. Bărbații care o însoțeau pe Margarita rămaseră inconștienți. Ea putu să scape printr-o fereastră a vehiculului, cu tăieturi ușoare pe brațe și picioare. Problema ei cea mai mare fu să scape de oamenii serviabili care voiau s-o ducă la spital. Reuși în final să se furișeze în întunericul ce se lăsa și să caute adăpost în Bajo Flores, unde militarii distruseseră totul și aproape că nu-i mai rămăsese niciun prieten. În dimineața următoare citi, la rubrica de mică publicitate a ziarului *Clarín*, anunțul prin care Violeta Miller căuta o infirmieră, întocmi scrisorile de recomandare și se prezentă la adresa din Avenida de los Corrales.

Știi deja ce a urmat, îmi spuse Alcira. În după-amiaza în care avea să moară, Catalina Godel, Margarita, sau cum preferi s-o numești acum, se întoarse de la magazinul bijutierului cu *Magen David*, aproape în aceeași clipă în care Violeta termina de vorbit cu călăii. Bătrâna se agăța de viață cu o dorință arzătoare, așa cum se spune în imnul nostru național. Se temea atât de mult să nu fie descoperită, încât finalmente dădu totul pe față. Începu să tremure. Spuse că o treceau fiorii, că o durea spatele și că avea nevoie de un ceai. Să lăsăm masajul pentru mai târziu, spuse Margarita cu o fermitate neobișnuită. Am transpirat toată și mor să fac o baie.

Violeta comise atunci două greșeli. Avea cutia cu *Magen David* în mână și, lucru de neînțeles, n-o deschise. În loc s-o facă, ridică ochii și privirea ei se întâlni cu a Margaritei. Văzu că acea privire era străbătută de un fulger de înțelegere. Totul se întâmplă într-o clipită. Infirmiera trecu pe lângă Violeta, de parcă aceasta n-ar fi existat, și ajunse la ușa ce dădea în stradă. Fugi pe caldarâmul bulevardului, se refugie în colonada din piațeta Resero și acolo fu vânată de călăi, în același loc unde o capturaseră prima dată.

Pe Violeta Miller veneau s-o ia într-un Ford Falcon în fiecare dimineață și o duceau la biserica Stella Maris, în celălalt capăt al orașului. Acolo era interogată de căpitanul de fregată, îmi povesti Alcira, uneori timp de cinci sau șapte ore. I se dezgropă trecutul și fu făcută de rușine din pricina dublei sale conversiuni religioase. Bătrâna își pierdu noțiunea timpului. Apăsau asupra ei doar amintirile, care se iveau fără voie. I se agravă vechea osteoporoză și, când interogatoriile se terminară, abia se mai putea mișca. Trebui să se resemneze să angajeze infirmiere, care se purtau cu ea cu fermitatea matroanelor din bordeluri. Nimic n-o întristă mai mult, însă, decât dezordinea pe care o găsea atunci când se întorcea, în fiecare seară, în Avenida de los

Corrales. Casa devenise domeniul privat al căpitanului de fregată, care o lipsea de căzile de marmură, de masa din sufragerie, de balustrada platformei, de ascensor, de telescop, de cearșafurile cu broderii, de televizor. Chiar și casa de bani, unde își păstra bijuteriile și titlurile de valoare, fusese smulsă din perete. Singurele obiecte intacte erau un roman al lui Cortázar pe care Margarita nu apucase să-l citească în întregime și măsuța de cusut, goală, din bucătărie. În tavanul din sticlă se iviră într-o zi, în dreptul bibliotecii, două găuri, și ploaia începu să cadă peste cărțile deteriorate.

Îți amintești că Sabadell a depus la amiază buchetul de camelii în colonada din sud? mă întrebă Alcira. S-a întâmplat pe 20 noiembrie, sigur că-mi amintesc, am răspuns. Mă aflam în locul acela, așteptându-l pe Martel, și nu l-am văzut. Ți-am spus, doar, că nu am coborât din mașină, repetă ea. Ne uitam cum Sabadell lăsa florile și lumea trecea încoace și-ncolo prin piațeta Resero, indiferentă. Martel rămase cu capul plecat, fără să rostească o vorbă. În jurul nostru defilau camioane cu remorci, autobuze și motociclete, însă dorința de liniște a lui Martel era atât de adâncă și atotputernică, încât nu-mi amintesc să fi auzit ceva. Am zărit doar umbrele trecătoare ale vehiculelor și silueta lui Sabadell, care părea dezbrăcat fără chitară.

De acolo, am luat-o către vila din Avenida de los Corrales, continuă Alcira. Proprietatea se afla încă în litigiu și valora deja mai puțin decât molozul. De multă vreme luaseră parchetul, iar sticla tavanului era împrăștiată pe oriunde ai fi călcat.

Martel, în scaunul cu rotile, ceru să-l ducem în bucătărie. Deschise fără ezitare unul dintre dulăpioare, de parcă ar fi cunoscut casa. Scoase de acolo o cutie ruginită cu fire de ață lipite de ea și un exemplar umed din *Șotronul* lui Cortázar, care se destrămă de îndată ce încercă să-l răsfoiască. Cu cele două resturi în mâini, cântă. Credeam că va începe cu *Întoarcerea*, cum

ne spusese în mașină, dar preferă să cânte mai întâi *Margarita Gauthier*, un tango scris de Julio Jorge Nelson, supranumit Văduva lui Gardel. *Cu emoție te evoc astăzi, divina mea Margarita*, spuse, înălțându-și doar foarte puțin trunchiul. Continuă în acest fel, de parcă ar fi levitat. Textul cântecului era grețos de siropos, dar Martel îl preschimba într-un sonet funerar scris de Quevedo. Când vocea lui atacă versurile cele mai dulcege ale tangoului, am observat că avea fața scăldată în lacrimi: *Azi, îngenunchiat lângă mormântul unde ți se odihnește trupul, / am închinat omagiul dorit de sufletul tău, / ți-am adus buchetul de camelii veștede de-acum...* I-am pus mâna pe umăr ca să înceteze, pentru că putea să-și distrugă gâtul, dar el isprăvi cântecul impecabil, se odihni câteva secunde și apoi îi ceru lui Sabadell să cânte la chitară câteva acorduri din *Întoarcerea*. Sabadell îl acompania cu înțelepciune, nepermițându-i chitarei să intre în competiție cu vocea: acordurile lui erau mai degrabă o prelungire a luminii ce-i prisosea vocii.

Am crezut că atunci când va termina de cântat *Întoarcerea* vom pleca, dar Martel își duse mâinile la piept, într-o manieră aproape teatrală, surprinzătoare la el, și repetă primul vers din *Margarita Gauthier* de cel puțin patru ori, mereu în același registru al vocii. Pe măsură ce versul se repeta, cuvintele se umpleau de sens, ca și cum ar fi cules în trecerea lor vocile ce le cântaseră în alte vremi. Mi-am amintit că avusesem și eu, a spus Alcira, o experiență asemănătoare cu filmele în care apare o imagine ce rămâne nemișcată mai mult de un minut: imaginea nu se schimbă, însă persoana care o privește se transformă încet-încet în altcineva. A vedea se transformă imperceptibil în a poseda. *Cu emoție te evoc astăzi, divina mea Margarita*, cânta Martel, iar cuvintele nu se mai aflau în afara trupurilor noastre, ci amestecate cu sângele nostru. Poți înțelege asta, Bruno Cadogan? mă întrebă Alcira. I-am răspuns că studiasem cu mult timp în urmă

o idee asemănătoare a filozofului scoțian David Hume. Am citat: Repetiția nu schimbă nimic în obiectul ce se repetă, ci în spiritul celui ce îl contemplă. Așa a fost, spuse Alcira. Fraza asta definește clar ce am simțit. Când l-am auzit pe Martel, în seara aceea, cântând pentru prima oară *divina mea Margarita*, nu mi s-a părut că ar fi modificat tempoul melodiei, dar a doua sau a treia oară, am observat că lungea în chip subtil fiecare cuvânt. E posibil să fi lăsat mai mult spațiu și între silabe, chiar dacă auzul meu nu e atât de fin ca să-mi fi dat seama. *Cu emoție te evoc astăzi*, rostea, iar eu simțeam că acea incantație era suficientă pentru a face să dispară sticla căzută din tavan, pânzele de păianjen și praful.

Decembrie 2001

Ratarea întâlnirii cu Martel în piațeta Resero mă tulbură. Am pierdut noima a ceea ce scriam și a ceea ce eram. Am petrecut mai multe nopți la Británico observând peisajul dezolant al parcului Lezama. Când mă întorceam la pensiune și reușeam să adorm, orice zgomot neașteptat mă trezea. Nu știam ce să fac în nopțile de insomnie și, derutat, ieșeam să mă plimb prin Buenos Aires. Uneori o luam, de la ruinata gară Constitución, despre care scrisese de atâtea ori Borges, spre cartierele San Cristóbal și Balvanera. Străzile păreau toate identice și, chiar dacă ziarele atrăgeau atenția asupra jafurilor repetate, eu nu simțeam pericolul. Aproape de Constitución mișunau găști de copii ce nu aveau, poate, mai mult de zece ani. Ieșeau din adăposturile lor pentru a căuta de mâncare, protejându-se reciproc și cerând de pomană. Îi vedeai dormind la intrările clădirilor, cu fața acoperită de ziare și de pungi de gunoi. Erau mulți oameni fără adăpost și, în locul în care, într-o noapte, vedeam doi, în noaptea

următoare descopeream trei sau patru. De la Constitución o luam pe San José sau Virrey Cevallos până în Avenida de Mayo și apoi traversam Plaza de los Dos Congresos, ale cărei bănci erau ocupate de familii mizere. În repetate rânduri, petreceam orele de insomnie la colțul dintre Rincón și México, spionând casa lui Martel, dar mereu fără niciun rezultat. Doar într-o amiază l-am văzut ieșind de acolo împreună cu Alcira Villar — deși n-am aflat că ea era decât după mai multe săptămâni — și, când am încercat să-l prind din urmă cu un taxi, o manifestație de pensionari mi-a blocat trecerea.

Chiar dacă orașul era plat și pătrat, nu reușeam să mă orientez, din pricina monotoniei clădirilor. Nimic nu-i mai greu decât să observi prefacerile subtile ale identicului, așa cum se întâmplă în deșert și pe mare. Confuziile mă paralizau, uneori, într-un colț de stradă oarecare și, când îmi veneam în fire, mai dădeam câteva ture în cerc, în căutarea unei cafenele. Din fericire, existau cafenele deschise la orice oră și mă instalam într-una dintre ele, așteptând ca, odată cu ivirea zorilor, clădirile să-și recupereze un chip care să-mi permită să le recunosc. Numai atunci mă întorceam la pensiune, cu taxiul.

Insomnia mă slăbi. Am avut halucinații în care anumite fotografii din Buenos Aires, de la începutul secolului XX, se suprapuneau pe imagini din realitate. Ieșeam în balconașul camerei mele și, în locul clădirilor banale de pe trotuarul de vizavi, vedeam terasa de la Gath & Chavez, un local care dispăruse de pe strada Florida în urmă cu patruzeci de ani, unde domni cu pălării de paie și doamne în cămăși apretate cu volan beau căni de ciocolată în fața unui orizont brăzdat de obeliscuri și verande pustii, încoronate, unele dintre ele, cu statui elenice. Sau vedeam trecând păpușile absurde, folosite prin anii '20, în reclamele la analgezice și aperitive. Scenele ireale se succedau ore în șir și, în

tot acest timp, eu nu știam unde se afla trupul meu, pentru că trecutul îl bântuia cu forța prezentului.

Aproape în fiecare noapte mă întâlneam cu Tucumanul la Británico. Vorbeam mereu despre mijlocul cel mai bun pentru a-l scoate pe Bonorino din subsol, fără a ne pune de acord. Poate că problema nu erau mijloacele și scopurile. Pentru mine, aleph-ul — în cazul în care exista — era un obiect de preț, ce nu putea fi împărțit cu alții. Prietenul meu, în schimb, intenționa să-l degradeze, transformându-l într-o atracție de bâlci. Aflasem că, la moartea nobilului bulgar, imobilul fusese vândut unor rentieri din Acassuso, proprietari ai altor douăzeci de pensiuni. Ne înțeleserăm ca eu să le scriu o scrisoare în care să-l denunț pe bibliotecar, pentru că nu plătise chirie din 1970. Aveam să le facem rău, astfel, administratorului și bietei Enriqueta, însă asta nu-l îngrijora pe Tucuman.

Către sfârșitul lunii noiembrie, Universitatea din New York mi-a trimis, pe neașteptate, o sumă de bani. Tucumanul sugeră să uităm de lipsurile boeme ale vieții de la pensiune și să dormim o noapte în apartamentul de lux de la ultimul etaj al hotelului Plaza Francia, de unde se vedeau Avenida del Libertador și câteva dintre palatele sale, precum și geamandurile de pe malul din nord, care pâlpâiau pe apele nemișcate ale râului. Chiar dacă nu era vorba de un hotel de clasa întâi, apartamentul acela costa trei sute de dolari, mai mult decât mă ținea punga. Dar, oricum, nu voiam să refuz și am plătit dinainte o rezervare pentru vinerea următoare. Aveam de gând să luăm cina înainte, într-unul dintre restaurantele din Recoleta, care se lăudau cu „meniuri de autor", dar în ziua aceea se întâmplă o nenorocire neașteptată: guvernul anunță că din bănci se putea scoate doar un procent infim din banii depuși. Mi-a fost frică să nu rămân cu buzunarele goale. Imediat după surprinzătorul anunț — era prea târziu pentru a

mai anula rezervarea —, nimeni nu mai vru să accepte cărți de credit, iar valoarea banilor deveni imprecisă.

Am ajuns la Plaza Francia aproape de miezul nopții. Aerul era de culoarea focului, ca și cum ar fi prevestit o furtună, iar felinarele din sistemul de iluminare publică păreau învelite în niște boboci apoși. Din când în când, trecea o mașină pe bulevard, ametită, cu viteză mică. Am avut impresia că o pereche se săruta la picioarele statuii ecvestre a generalului Alvear, sub balconul nostru, dar, de fapt, totul era plin de umbre și acum nu mai sunt sigur de nimic, nici măcar de sentimentul de pace cu care mi-am scos hainele și m-am trântit pe pat. Tucumanul rămase un timp afară, scrutând formele lui Río de la Plata. Se întoarse în apartament prost dispus, pișcat de țânțari.

Umezeala, spuse.

Umezeala, am repetat. Ca în Kuala Lumpur. Cu mai puțin de un an în urmă, confundam cele două orașe. Poate că asta s-a întâmplat, i-am povestit, pentru că citisem o istorie despre țânțari petrecută aici, în 1977. O iritantă duhoare de pește invadase atunci orașul Buenos Aires. Pe malurile râului, lărgite de secetă, apăruseră milioane de *dorados**, aterine și *bagres***, în proces de descompunere, otrăviți de reziduurile fabricilor conduse de militari. Dictatura impusese o cenzură de fier și ziarele nu îndrăzneau să publice niciun cuvânt despre evenimentul cu pricina, deși locuitorii, prin simțurile lor, luau act permanent de existența sa. Cum apa de la robinet căpătase o ciudată culoare verzuie și părea infectată, cei care nu erau săraci lipiți pământului terminară proviziile de apă minerală și de sucuri de fructe la cutie ale magazinelor. În spitale, unde era așteptată izbucnirea

---

* *Dorado*: pește oceanic, colorat în culori vii, cu reflexe aurii (*n. tr.*).

** *Bagre*: pește des întâlnit în majoritatea râurilor din America de Sud, fără solzi, cu spinarea gri și burta alburie (*n. tr.*).

unei epidemii în orice clipă, se făceau zilnic mii de vaccinuri împotriva febrei tifoide.

Într-o seară, din zona mlaștinilor se înălțase un nor de țânțari ce întunecase cerul. Totul s-a petrecut deodată, de parcă era vorba despre o plagă biblică. Oamenii se umpluseră de umflături. Pe o întindere de șapte cvartale, la nord de catedrală, unde exista o mare concentrație de bănci și birouri de schimb valutar, putoarea ce venea dinspre râu era de nesuportat. Câțiva trecători grăbiți își acoperiseră fețele cu măști albe, însă patrulele poliției îi obligaseră să și le scoată și să arate documentele de identitate. Pe strada Corrientes, lumea se plimba cu bețe aprinse și, în pofida furiei căldurii, la câteva colțuri de stradă se aprinseseră focuri, pentru ca fumul să alunge țânțarii. Plaga se retrăsese tot atât de repede precum apăruse. Numai atunci publicaseră ziarele, în paginile interioare, scurte informații ce purtau un titlu comun, „Fenomen inexplicabil".

În timp ce dormeam la hotel, se porni la două dimineața un vânt feroce. Am fost nevoit să mă scol, ca să închid ferestrele apartamentului. Atunci, Tucumanul se trezi și mă întrebă la cine mă uitam de pe balcon.

La nimeni, i-am spus. Și i-am vorbit despre vânt.

Nu minți, mi-a răspuns. Minți atâta, că nu mai știu dacă mi-ai spus vreodată adevărul.

Apropie-te, privește cerul, i-am spus. E senin acum. Se văd stelele deasupra râului.

Întotdeauna schimbi subiectul, Bruno. Ce mă interesează pe mine cerul? Singurul lucru care mă interesează sunt minciunile tale. Dacă vrei alepu' numa' pentru tine, spune-mi-o verde-n față. Te-am așteptat destul. Acuma puțin în pasă dacă nu mă aleg cu nimic. Da' nu mă lua la mișto, baștane.

I-am jurat că habar n-aveam despre ce vorbea, dar el continua agitat, electric, de parcă ar fi fost drogat. Am îngenuncheat lângă

patul lui și i-am mângâiat capul, încercând să-l calmez. Inutil. Îmi întoarse spatele și stinse lumina.

Firea Tucumanului era de neînțeles pentru mine. Nu ne promiseserăm nimic unul altuia și fiecare era liber să facă ce-l tăia capul, dar atunci când rămâneam să lucrez până în zori la Británico, venea după mine acolo și-mi făcea niște scene publice de gelozie care mă rușinau. Îmi cerea să comit mari isprăvi sau să-i fac cadouri imposibile, ca să mă pună la încercare, și, imediat ce începeam să-i satisfac dorințele, se îndepărta. Faptul că nu știam ce vrea de la mine era, poate, ceea ce mă atrăgea cel mai mult la el.

Obosit, am adormit. După trei ore m-am trezit tulburat. Eram singur în apartament. Pe masa din vestibul, Tucumanul lăsase un mesaj scris cu creionul: „Plec, baștane. Îți las aleph-u' moștenire. O să mi-o plătești într-o zi." Am recapitulat cele întâmplate în noaptea aceea, ca să înțeleg ce putea să-l fi supărat și nu am găsit nimic. Mi-a trecut prin cap să plec din hotel chiar atunci, dar era o nebunie să cobor și să cer nota de plată fără nicio explicație. O jumătate de oră sau mai mult, stăteam în salonul apartamentului, cu mintea golită de gânduri, adâncit în starea aceea de disperare care transformă în ceva imposibil chiar și cele mai neînsemnate gesturi. Nu îndrăzneam să închid ochii, de teamă ca nu cumva să mă părăsească realitatea. Am văzut cum înainta spre mine strălucirea cenușie a dimineții și cum aerul, ce mi se păruse atât de umed în noaptea dinainte, se subția până la transparență.

M-am ridicat cu efort, de parcă mi-ar fi așezat cineva pe umeri un trup bolnav, și am ieșit pe balcon ca să privesc răsăritul. Globul soarelui, ieșit din comun și cotropitor, se înălța deasupra bulevardului, iar limbile sale de aur lingeau parcurile și clădirile somptuoase. Mă îndoiesc că a existat vreun oraș de o frumusețe atât de desăvârșită precum Buenos Aires-ul din clipa aceea.

Traficul era dens, ceva neobișnuit pentru o dimineață de sâmbătă. Sute de automobile se mișcau în ritm lent pe bulevard, în vreme ce lumina, înainte de a se prăvăli, lipsită de sânge, printre frunzele copacilor, năvălea asupra bronzului monumentelor și ardea creasta turnurilor. Cupola de la Palais de Glace, sub balconul meu, fu despicată deodată de o spadă de foc. În anumite saloane din acea clădire, se dansase tango în anii '20, iar în altele — cunoscute sub numele de Vogue's Club — cântaseră sextetul lui Julio de Caro și orchestra lui Osvaldo Fresedo. În timp ce soarele se înălța, iar discul său devenea mai mic și mai orbitor, o lumină purpurie mătură fațada Muzeului de Bele Arte, în ale cărui săli admirasem cu două săptămâni în urmă minuțioasele scene ale bătăliei de la Curupaytí, pe care Cándido López le desenase cu mâna stângă, între 1871 și 1902, după ce dreapta îi fusese distrusă de explozia unei grenade.

Atunci am avut sentimentul că orașul Buenos Aires rămânea suspendat și lipsit greutate în acea lumină de gheață și m-am temut că, atras de soare, va dispărea din fața ochilor mei. Toate presimțirile rele, avute cu un ceas în urmă, se risipiră. Credeam că nu am dreptul să fiu nefericit, atât timp cât vedeam cum ardea orașul înăuntrul unui cerc, care reflecta alte cercuri mai înalte, precum cele observate de Dante în centrul paradisului.

Senzațiile pure obișnuiesc să se amestece cu ideile impure. În acel moment, cred, după ce îmi propusesem să-i descriu într-o scrisoare Tucumanului spectacolul pe care-l pierduse, scrisei alta, foarte diferită, adresată rentierilor din Acassuso, în care denunțam ocuparea ilegală a subsolului, timp de mai bine de treizeci de ani, de către bibliotecarul Sesostis Bonorino. Nu știu cum să explic faptul că, în vreme ce mă gândeam la lumina orbitoare pe care o văzusem, mâna mea redacta fraze ticăloase. Aș fi vrut să-i spun prietenului meu că, fiind străini în Buenos Aires, el și cu mine eram, poate, mai sensibili decât localnicii la

frumusețea sa. Orașul fusese ridicat la marginea unei pajiști fără nuanțe, între tuleie ce nu serveau nici pentru hrana animalelor, nici pentru împletit coșuri, pe malurile unui râu al cărui farmec stă doar în lățimea sa ieșită din comun. Chiar dacă Borges încercase să-i atribuie un trecut, cel pe care-l are acum este tot neted, fără alte fapte eroice decât cele improvizate de poeții și pictorii săi, și, de fiecare dată când cineva ia în mână orice fragment de trecut, îl vede cum se dizolvă într-un prezent monoton. A fost mereu un oraș cu o mulțime de oameni săraci, prin care trebuie să mergi în salturi, pentru a evita căcații de câine. Singura sa frumusețe e cea atribuită de imaginația omenească. Nu e înconjurat de mare sau coline, precum Hong Kong și Nagasaki, nici nu e străbătut de vreun râu pe care au navigat secole de civilizație, precum Londra, Paris, Florența, Budapesta, Geneva, Praga și Viena. Niciun călător ce ajunge la Buenos Aires nu este în trecere către altceva. Dincolo de oraș, nu există altceva: spațiile pline de nimic, ce se deschid înspre sud, erau numite deja, în hărțile secolului al XVI-lea, Pământul Mării Necunoscute, Pământul Cercului sau Pământul Uriașilor, numele alegorice ale inexistenței. Doar un oraș care a refuzat într-atât frumusețea poate să posede, chiar în condiții vitrege, o frumusețe atât de tulburătoare.

Am plecat din hotel înainte de 8 dimineața. Cum nu aveam chef să mă întorc la pensiune, unde scandalurile de sâmbătă obișnuiau să fie înnebunitoare, m-am refugiat la Británico. Cafeneaua era goală. Solitar, chelnerul mătura chiștoacele insomniacilor. Am scos din buzunar scrisoarea către rentierii din Acassuso și am citit-o din nou. Era elaborată, răutăcioasă, și, chiar dacă nu aveam de gând s-o semnez, toate cele scrise în ea mă trădau. Conținea, pe scurt, datele ce mi le furnizase Bonorino. Nu-mi trecu niciun moment prin cap ce rău aveam să-i fac bibliotecarului. Voiam doar să fie expulzat din subsol,

pentru a putea cerceta în largul meu dacă aleph-ul exista, așa cum era de bănuit. Și pentru a afla ce mi se va petrece în suflet când îl voi contempla.

Cu puțin înainte de amiază, m-am întors în cameră. Am rămas acolo câteva ore, încercând să avansez în redactarea tezei de doctorat, dar nu eram în stare să mă concentrez. Neliniștea sfârși prin a pune stăpânire pe mine și am plecat să-l caut pe Tucuman, care dormea încă în mansardă. Mă așteptam ca, atunci când va vedea scrisoarea, să-și exprime recunoștința, fericirea, entuziasmul. Nimic din toate acestea. Se plânse că îl trezisem, o citi cu indiferență și-mi ceru să-l las în pace.

În următoarele două zile, am umblat dintr-un capăt în altul al orașului cu aceeași tristețe pe care o simțisem înaintea răsăritului, în hotelul Plaza Francia. Am luat-o pe Villa Crespo, încercând să găsesc strada Monte Egmond, unde trăia personajul principal din *Adán Buenosayres*, altul dintre romanele despre care scrisesem în timpul masteratului, dar niciunul dintre oamenii locului n-a știut să-mi spună unde se afla. „De pe strada Monte Egmond nu mai urca aroma paradisurilor", le-am recitat, în speranța că fraza cu pricina avea să le împrospăteze simțul de orientare. Nu am reușit decât să-i fac să se îndepărteze de mine.

În vinerea următoare, la amiază, când căldura era în toi, am pătruns în cimitirul Chacarita. Anumite mausolee erau extravagante, cu uși de sticlă care lăsau să se vadă altarul din interior și sicrie acoperite cu țesături dantelate. Altele erau împodobite cu statui de copii, loviți de fulger, marinari care scrutau cu un ochean orizontul imaginar, matroane care se urcau la cer purtându-și pisicile în brațe. Majoritatea mormintelor erau formate, totuși, dintr-o lespede și o cruce. La intrarea pe o alee, îmi ieși în cale o statuie a lui Aníbal Troilo cântând la acordeon cu o expresie gânditoare. Mai încolo, culorile crude ale lui Benito Quinquela Martín împodobeau coloanele ce-i înconjurau mormântul, și

până și sicriul pictorului își exhiba arabescurile țipătoare. Am văzut acvile de bronz care zburau deasupra unui basorelief ce reprezenta Munții Anzi și o mare de granit în care se scufunda poetesa Alfonsina Storni, în vreme ce lângă ea se ciocneau automobilele funerare ale fraților Gálvez. Când m-am oprit în fața monumentului închinat lui Agustín Magaldi, ce fusese logodnicul Evitei Perón și continua să mângâie corzile de chitară ale eternității, am auzit în depărtare niște plânsete sfâșietoare și mi-am imaginat că era vorba de o înmormântare. M-am îndreptat spre tumult. Trei femei în doliu, cu fața acoperită de un văl, plângeau la picioarele statuii lui Carlos Gardel, căreia îi aprinseseră o țigară între buzele verzui, în vreme ce alte femei depuneau coroane de flori în fața Mamei María, al cărei talent pentru miracole sporea odată cu trecerea anilor, după cum spuneau plăcile de pe mormânt.

Cam pe la două și jumătate după-amiaza, am luat-o pe bulevardul Elcano și am mers spre nord, cu speranța de a ajunge în final la un câmp deschis sau la râu. Întinderea urbei era, însă, invincibilă. Mi-am amintit de o povestire a lui Ballard, care inventează o lume formată doar din orașe unite de poduri, tuneluri și aproape imperceptibile canale de navigație, unde omenirea se asfixiază ca într-un furnicar. Pe unde am umblat în după-amiaza aceea, nimic nu evoca, însă, edificiile colosale ale lui Ballard. Străzile erau umbrite de copaci bătrâni, palisandri și platani, ce ocroteau vile neoclasice și coloniale, între care se înălțau câteva mari și ostentative colivii de păsări. Când mi-am dat seama că ajunsesem pe strada José Hernández, în cartierul Belgrano, mi-am imaginat că mă aflam aproape de moșia unde autorul lui *Martín Fierro* își trăise ultimii ani fericiți, în ciuda disprețului arătat de critici cărții — care, abia la treizeci de ani de la moartea lui, în 1916, avea să fie celebrată de Lugones ca „marele poem epic național" — și în ciuda bătăliilor crude pentru federalizarea

orașului Buenos Aires, în care el fusese unul dintre eroi. Hernández era un bărbat cu o statură impunătoare și o voce atât de puternică încât, în Camera Deputaților, era numit „Huruitoarea". În timpul banchetelor gargantuelice pe care le organiza la moșie, unde se ajungea, din centru, după mai multe ore de mers călare, comesenii lui Hernández îi admirau atât pofta de mâncare, cât și erudiția, ce-i permitea să citeze textele complete ale unor legi romane, englezești și iacobine, de care nu auzise nimeni. Era chinuit de „năduf", cum își numea el atacurile de lăcomie, dar nu se putea opri din mâncat. O miocardită l-a ținut la pat cinci luni, până când a murit într-o dimineață de octombrie, înconjurat de o familie care număra mai mult de o sută de rude de gradul unu. Toți auziră ultimele lui cuvinte: „Buenos Aires... Buenos Aires..."

Deși am străbătut în întregime strada José Hernández, nu am găsit nici măcar o singură informație despre moșie. Am observat, în schimb, plăci ce omagiau niște eminențe minore ale literaturii, precum Enrique Larreta și Manuel Mujica Láinez, pe fațada unor vile de pe străzile Juramento și O'Higgins. După câteva ture am ajuns în Barrancas de Belgrano, care în vremea lui Hernández era capătul orașului. Acolo, parcul proiectat de Charles Thays, la puțin timp după moartea poetului, era înconjurat acum de blocuri copleșitoare. O fântână decorată cu scoici și pești din marmură și un chioșc rezervat probabil fanfarelor duminicale era tot ce mai supraviețuise din trecutul campestru. Râul se retrăsese la mai mult de doi kilometri și nu se mai vedea. Într-un tablou de o rară frumusețe, *Spălătorese în Bajo de Belgrano*, Prilidiano Pueyrredón pictase pacea pe care obișnuia s-o aibă această mahala. Chiar dacă în titlul pânzei apare cuvântul „spălătorese", la plural, se vede doar una, cu un copil în brațe și o uriașă legătură de haine pe cap, în timp ce altă legătură, și mai mare, este purtată de un cal care vine în urmă, fără călăreț. În

spinarea molatică a râpelor, pe atunci solitare și sălbatice, își înfigeau rădăcinile doi *ombú**, ce se războiau pe față cu bravura râului, pe a cărui plajă spălătoreasa își lăsa urmele tălpilor la acea ora timpurie a dimineții. Buenos Aires avea atunci o culoare verde, aproape aurie, și niciun viitor nu amenința mâhnirea colinei sale singuratice.

Pe înserate m-am întors obosit la pensiune. Mă aștepta un tămbălău nemilos. Vecinii mei de cameră aruncau saltele, cuverturi și legături de haine pe panta scării până în vestibul. În bucătărie, Enriqueta plângea în hohote, cu privirea în podea. Din subsol venea sâsâitul fișelor lui Bonorino. M-am apropiat de Enriqueta, i-am oferit o cană de ceai și am încercat s-o liniștesc. Când am reușit s-o fac să vorbească, am simțit și eu cum mi se îneacă cărăbiile. Îmi bâzâia repetat în cap un poem al lui Pessoa care începe cu *De vrei să te omori, de ce nu vrei să te omori?*, și oricât încercam să mi-l alung din minte, nu reușeam.

La trei după-amiaza — îmi povesti Enriqueta —, doi funcționari de la justiție și un notar sosiseră la pensiune cu ordin să-i dea afară pe toți chiriașii. Ceruseră chitanțele de chirie și înapoiaseră banii celor ce erau la zi. Din câte am înțeles, proprietarii vânduseră casa unui birou de arhitectură, iar noii proprietari doreau s-o ocupe în cel mai scurt timp. Când Bonorino citise înștiințarea judecătorească, care acorda numai douăzeci și patru de ore pentru mutare, rămăsese încremenit în vestibul, în picioare, într-o stare de absență din care nu reușiseră să-l scoată strigătele Enriquetei, până când, în cele din urmă, își dusese mâna la piept, spusese „Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule" și dispăruse în subsol.

---

* Arbore din America de Sud, cu coaja groasă și moale și coroana deasă (*n. tr.*).

Deși scrisoarea pe care o trimisesem proprietarilor din Acassuso nu avea nimic de-a face cu ce se întâmpla, aș fi vrut, oricum, să destram curgerea timpului. Mă trezii repetând altă frază a lui Pessoa: *Domnului să-i fie milă, că oamenilor nu le e.* Când mă bântuia vreun autor sau vreo melodie, cu greu reușeam să mi-l alung din minte. Și, în plus, mai era vorba și de Pessoa. Cine, oare, cuprins de o asemenea disperare, putea să iubească un poet disperat? *Bietul Bruno Cadogan, de care nimănui nu-i pasă. Bietul Bruno Cadogan, căruia îi e atât de milă de sine.*

În afară de asta, eram legat de mâini. Nu puteam să ajut pe nimeni. Cheltuisem ca un idiot două sute de dolari pe o singură noapte la hotelul Plaza Francia și nu puteam să scot din bancă puținii bani ce-mi rămăseseră. Era mai bine ca bursa să nu-mi mai fie trimisă, pentru că toate transferurile bancare erau confiscate. Duminică încercasem să salvez niște pesos, așezându-mă la cozile imense ce se formau la bancomate. Trei dintre ele rămăseseră fără bani, înainte ca eu să avansez măcar zece metri. Alte cinci erau goale, dar lumea nu voia să accepte acest lucru și le butona în continuare, sperând într-un miracol.

Către miezul nopții, vecinii din camera de alături îmi povestiră, tulburați, că aveau să se refugieze în Fuerte Apache, unde locuiau niște rude ale lor. Când i-am spus asta Enriquetei, reacționă ca și cum ar fi fost vorba de o tragedie.

Fuerte Apache, spuse, separând silabele. Nu m-aș duce acolo nici în ruptul capului. Nu înțeleg cum le trece prin cap să-i ducă acolo pe bieții copii.

Vina mă chinuia și, totuși, nu aveam de ce să mă învinovățesc. Sau aveam: la urma urmelor, fusesem atât de ticălos și de laș, încât să le trimit avarilor din Acassuso scrisoarea aceea inutilă, în care îl acuzam pe Bonorino, folosindu-mă de mărturisirile pe care mi le făcuse în subsol. În Buenos Aires, unde prietenia e o virtute cardinală și mântuitoare, așa cum se deduce din textul

tangourilor, orice delator e o canalie. Există cel puțin șase cuvinte ce îl descriu, în bătaie de joc: sifonar, cântăreț, canar, muist, ciripitor sau clănțoi. Eram sigur că Tucumanul mă considera o persoană demnă de dispreț. Îmi ceruse în repetate rânduri să scriu scrisoarea, crezând că aș fi preferat mai degrabă să mi se taie mâinile, decât s-o scriu. Pentru cineva ca mine, care credea că limbajul și faptele erau legate în sensul cel mai propriu al cuvântului, atitudinea prietenului meu era greu de înțeles. Și mie îmi fusese greu să comit delațiunea. Și, totuși, aleph-ul mă interesase mai mult decât necinstea.

Am văzut-o din nou pe femeia uriașă ce spăla o bluză în bideu, în după-amiaza sosirii mele. Cobora scara cu o saltea în spate, ocolind cu grație obstacolele. Trupul ei se topea de sudoare, dar machiajul i se păstra neatins, la ochi și buze. Viața e la fel pentru toți, îmi spuse când mă văzu, dar nu știu dacă vorbea cu mine sau cu ea însăși. Eu mă oprisem în mijlocul vestibulului, simțindu-mă ca o mobilă ce făcea parte din scenografie. În clipa aceea mi-am dat seama că „a cânta" și a „denunța" sunt verbe sinonime.

Din penumbra scării se ivi capul lui Bonorino. Am încercat să mă îndepărtez, ca să nu fiu nevoit să-i înfrunt privirea. Dar el ieși din subsol pentru a vorbi cu mine.

Coborâți, domnule Cadon, vă rog, spuse. Eram deja obișnuit cu transformările suferite de numele meu de familie.

Fișele dispăruseră de pe trepte, iar locuința sărmană, prin ale cărei ferestre aflate la nivelul străzii abia dacă intra o lumină avară, îmi aminti de galeria descrisă de Kafka în *Vizuina*, cu șase luni înainte de moarte. La fel cum rozătorul din povestire își stivuia proviziile lângă unul dintre pereți, bucurându-se de diversitatea și intensitatea mirosurilor emanate, și Bonorino făcea salturi mici în fața lăzilor de fructe care-i serviseră drept măsuțe de noptieră și care acum, stivuite deasupra altor cinci sau

șase, blocau accesul în baie și în mica bucătărie. În aceste lăzi păstra bunurile pe care le salvase. Am reușit să identific dicționarul de sinonime, cămășile și centrala pe gaz. Pereții rămăseseră întunecați de umbra hârtiilor lipite acolo timp de ani de zile și singurul obiect de mobilier ce rămăsese la locul său era patul, chiar dacă gol acum, fără cearșafuri și perne. Bonorino strângea la piept caietul de contabilitate unde își notase informațiile disparate de pe fișele colorate. Lampa cenușie de douăzeci și cinci de wați abia dacă-i lumina trupul ghebos, asupra căruia păreau să se fi prăvălit toate nenorocirile lumii.

Fatale noutăți, Cadon, îmi spuse. Lumina cunoașterii a fost condamnată la moarte prin ghilotinare.

Regret, am mințit. Nu se știe niciodată de ce se întâmplă asemenea lucruri.

Eu, în schimb, pot să văd tot ce s-a pierdut: cvadratura cercului, îmblânzirea timpului, primul act de ctitorie a orașului.

Nimic nu se va pierde, dacă dumneavoastră vă simțiți bine, Bonorino.

Îmi dați voie să vă plătesc hotelul pentru câteva zile? Faceți-mi această favoare.

Am acceptat deja invitația altor expulzați, care îmi oferă găzduire în Fuerte Apache. Dumneavoastră sunteți străin, n-aveți de ce să vă simțiți responsabil de nimic. Să-l slujim pe Domnul făptuind cele ce ne sunt îngăduite și să ne mulțumim să visăm la cele ce nu ne sunt îngăduite, cum spunea Sfânta Tereza.

Mi-am amintit că și Carlos Argentino Daneri era disperat atunci când îl anunțaseră că vor demola casa din strada Garay, pentru că, dacă îl privau de aleph, nu putea să-și termine ambițiosul poem intitulat *Pământul*. În schimb, Bonorino, ce investise treizeci de ani în laborioasele articole din Enciclopedia Patriei, mi se păru indiferent. Nu știam cum să-l întreb cu tact despre comoara lui. Puteam să fac aluzie la spațiul curat de sub

ultima treaptă, la planșa acelui Stradivarius pe care o zărisem în timpul ultimei mele vizite. Chiar el îmi sugeră soluția.

Contați atunci pe mine, pentru orice, i-am spus, cu ipocrizie.

Tocmai voiam să vă cer să păstrați acest caiet, care este produsul alchimic al insomniilor mele. O să mi-l înapoiați înainte de a vă repatria. Am auzit că în Fuerte Apache trăiesc împreună șobolanii și tâlharii. Dacă pierd fișele, nu pierd nimic. Conțin doar ciorne și copii ale imaginației altora. Ceea ce am creat cu adevărat se află în caiet, iar eu n-aș fi în stare să-l ocrotesc.

Dar nici nu mă cunoașteți, domnule Bonorino. Aș putea să vă vând, să vă trădez. Aș putea să vă public opera cu numele meu.

Dumneavoastră, Cadon, nu m-ați trăda niciodată. Nu am încredere în nimeni altcineva. Nu am prieteni.

Acea candidă declarație mi-a arătat că bibliotecarul nu avea cum să posede aleph-ul. I-ar fi fost de ajuns să-l contemple o singură dată, pentru a descoperi că Tucumanul și cu mine îl trădasem. Totuși, nici Carlos Argentino Daneri, în povestirea lui Borges, nu putuse prevedea demolarea casei lui. În punctul luminos ce reproducea paradisul lui Dante, nu se putea vedea viitorul și, prin urmare, nici realitatea. Faptele simultane și infinite pe care le conținea, universul cu neputință de închipuit, erau doar resturi ale imaginației.

Am crezut că, măcar, aveați aleph-ul, am riscat.

Mă privi și izbucni în râs. În gura lui enormă mai rămăseseră doar cinci sau șase dinți.

Întindeți-vă sub treapta a nouăsprezecea și verificați singur dacă îl am, spuse. Am irosit nopți de-a rândul acolo, în poziția decubit dorsal, așteptând să-l văd. Poate că în trecut a existat un aleph. Acum, a dispărut.

M-am simțit amețit, nemernic, infam. Am luat caietul de contabilitate, care cântărea aproape la fel de mult cât mine și nu am

acceptat să primesc înapoi volumul despre labirinturi, pe care i-l împrumutasem.

Păstrați-l oricât doriți, i-am spus. Veți avea mai multă nevoie de el decât eu, în Fuerte Apache.

Nici măcar nu mi-a mulțumit. M-a studiat de sus până jos cu o nerușinare ce contrazicea obișnuita lui atitudine mieroasă. Ceea ce a făcut în continuare a fost ceva și mai extravagant. A început să recite, cu o voce ritmată și bine modulată, un rap stradal, în vreme ce bătea din palme: *Vei vedea că în Fuerte / Viața ni se frânge. / De trăiesc, trăiesc unde pute. / de mor, mor de glonte.*

Nu e rău deloc, i-am spus. Nu vă cunoșteam talentul ăsta.

N-oi fi eu Martel, dar mă descurc, a răspuns.

Nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap că îl cunoștea pe Martel.

Cum? Vă place Martel?

Cui nu-i place? mi-a răspuns. Joia trecută am fost să-mi vizitez un coleg de la bibliotecă, care locuiește în cartierul Parque Chas. Cineva ne-a dat de știre că stă și cântă la un colț de stradă. A sosit acolo pe neașteptate și a tras vreo trei tangouri. Am apucat să auzim două dintre ele. A fost nemaipomenit.

Parque Chas, am repetat. Nu știu unde vine.

Aici, aproape, cum intri pe Villa Urquiza. Ciudată zonă e asta, Cadon. Străzile sunt rotunde și se pierd până și taxiurile. Păcat că nu apare în cartea lui Prestel, căci dintre toate labirinturile ce sunt pe lume, ăsta e cel mai mare.

CINCI

Decembrie 2001

CÂND AU ÎNCHIS PENSIUNEA din strada Garay, m-am cazat într-un hotel modest din bulevardul Callao, aproape de Congreso. Chiar dacă odaia mea dădea spre o curte interioară, zgomotul traficului era înnebunitor la orice oră. Am încercat să-mi reiau lucrul prin cafenelele din apropiere, dar lumea dădea buzna în toate și ieșea val-vârtej, plângându-se cu voce tare de guvern. Am preferat să mă întorc la Británico, un loc ale cărui obiceiuri măcar le cunoșteam. Acolo am aflat de la chelner că Tucumanul își exhiba aleph-ul cu oglinjoare în subsolul unui sindicat, unde reușea să intre împărțindu-și profitul cu paznicul. Spectacolul din prima noapte se bucurase de prezența a zece sau doisprezece turiști, dar următoarele se suspendaseră din lipsă de public. Am presupus că, neascultându-mi sfaturile, Tucumanul omisese să citească din Borges fragmentul indicat: *Am văzut marea plină de viețuitoare, am văzut zorile și înserarea, am văzut mulțimile Americii, am văzut o pânză de păianjen argintie în centrul unei negre piramide, am văzut un labirint destrămat (era Londra).* Lipsită de ocrotirea acestui text, iluzia creată de aleph trebuia să fi fost precară, și fără îndoială că turiștii plecau dezamăgiți. Să înșeli zece ascultători însemna, totuși, un succes colosal, în acele

săptămâni neliniștite. Nimeni nu mai avea bani în Buenos Aires (nici eu), iar vizitatorii fugeau din oraș de parcă ar fi venit ciuma.

La căderea nopții, când traficul răgea iar inteligența mea era învinsă de proza teoreticienilor postcolonialiști, mă relaxam citind caietul de contabilitate al lui Bonorino, plin de laborioase definiții ilustrate ale unor cuvinte precum *facón*, *piolín*, *Uqbar*, *yerba mate*, *fernet*, *percal*, și de invenții argentiniene, precum pixul cu bilă sau *birome*, *dulce de leche*, identificarea dactiloscopică, *picaña eléctrica*, dintre care două nu se datorează geniului nativ, ci unui dalmat și unui ungur*.

Referințele erau nesfârșite și, dacă deschideam caietul la întâmplare, nu dădeam niciodată peste aceeași pagină, la fel cum se întâmplă în *Cartea de nisip* a lui Borges, din care Bonorino cita adesea. Într-o seară, când eram cu mintea aiurea, am găsit un lung fragment dedicat cartierului Parque Chas și, în timp ce-l citeam, mi-a trecut prin cap că era timpul să cunosc ultimul loc în care cântase Martel. După informațiile furnizate de bibliotecar, zona își datora numele unor câmpuri sterpe, moștenite de

---

* Cuvinte specifice spaniolei vorbite în Argentina: *facón* e un cuțit mare, drept și ascuțit; *piolín*, o sfoară subțire din trestie, bumbac sau altă fibră; *yerba mate*, planta din care se face ceaiul *mate*, o băutură tradițională argentiniană; *fernet*, o băutură amară fabricată din mai multe feluri de ierburi, macerate în alcool de struguri. *Percal* are sensul din limba română, iar *Uqbar* este numele unui tărâm imaginar, ce apare în povestirea lui Borges, *Tlön, Uqbar, Orbis Tertius*, din volumul *Grădina potecilor ce se bifurcă* (1941), inclus în celebra antologie *Ficțiuni*, publicată în 1956.

Cât privește „invențiile argentiniene", *birome* este un cuvânt valiză, rezultat din fuziunea numelor inventatorului său, ungurul Laszlo Biro, și al asociatului lui, Meyne; *dulce de leche*, un desert tipic pentru mai multe țări din America Latină, făcut din lapte, zahăr și esență de vanilie; *picaña eléctrica*, un instrument de tortură utilizat, în perioadele de dictatură, de poliția argentiniană și de cea a altor țări sud-americane, cu ajutorul căruia i se provocau victimei șocuri electrice în părțile moi ale corpului (aparatul genital, gingii, mucoase, sfârcuri) (*n. tr.*).

doctorul Vicente Chas, în centrul cărora se înălța hornul unui cuptor din cărămidă. Cu puțin înainte de moarte, în 1928, doctorul Chas se judecase aprig cu municipalitatea, care avea intenția să închidă cuptorul din pricina prejudiciului provocat plămânilor localnicilor și, în același timp, pentru că împiedica prelungirea către vest a bulevardului Avenida de los Incas, blocat de brutalul horn. Adevărul era că municipalitatea alesese locul respectiv pentru a înfăptui un ambițios proiect radial al tinerilor ingineri Frechner și Guerrico. Planul acestuia copia labirintul ce vorbește despre păcatele lumii și speranța în paradis, aflat sub cupola bisericii San Vitale, din Ravenna.

Cu toate astea, Bonorino lansa ipoteza că structura circulară a cartierului urma un plan secret al comuniștilor și al anarhiștilor ce-și pregăteau un adăpost pentru vremuri de restriște. Teza lui era inspirată de pasiunea pentru conspirații ce-i caracterizează pe locuitorii din Buenos Aires. Cum se explică, altfel, că bulevardul cel mai mare care străbate cartierul în diagonală se numea La Internacional, înainte de a se numi General Victorica, sau că strada Berlín figurează în anumite hărți sub numele Bakunin, și că o mică arteră de patru sute de metri se cheamă Treveris, o aluzie la Trier sau Trevés, orașul natal al lui Karl Marx?

„Un coleg de la biblioteca din Montserrat, stabilit în Parque Chas", notase Bonorino în caietul lui, „m-a condus într-o dimineață prin încâlceala aceea de zigzaguri și devieri, până la colțul dintre străzile Ávalos și Berlín. Pentru a pune la încercare dificultățile presupuse de labirint, a insistat să mă îndepărtez până la o distanță de o sută de metri, în orice direcție, și să mă întorc apoi pe același traseu. Dacă întârziam mai mult de jumătate de oră, promitea să plece în căutarea mea. M-am rătăcit, deși nu pot spune dacă asta s-a întâmplat la dus sau la întors. *Albul soare de nesuportat, din miezul zilei, era de-acum soarele galben ce anunță apusul*; și oricâte trasee încercam, nu reușeam să mă orientez.

Colegul meu a fost îndeajuns de inspirat ca să plece în căutarea mea. Se întuneca deja când m-a văzut la colțul dintre Londres și Dublín, la câțiva pași de locul unde ne despărțiserăm. A observat că eram, conform spuselor lui, desfigurat și însetat. Când m-am întors din expediția asta, m-a atacat o febră persistentă. Sute de persoane se rătăciseră pe străzile înșelătoare din Parque Chas, unde pare situat interstițiul care desparte realitatea de ficțiunile orașului Buenos Aires. În fiecare oraș mare există, după cum se știe, una dintre aceste granițe cu o compoziție foarte densă, asemănătoare găurilor negre din spațiul cosmic, care modifică natura celor ce le traversează. După citirea unor vechi cărți de telefon, am dedus că punctul acela periculos se afla în dreptunghiul mărginit de străzile Hamburgo, Bauness, Gándara și Bucarelli, unde câteva case fuseseră locuite, acum șapte decenii, de Helene Jacoba Krig, Emma Zunz, Alina Reyes de Aráoz, María Mabel Sáenz și Jacinta Vélez, transformate mai apoi în personaje de ficțiune. Dar lumea din cartier îl situează în Avenida de los Incas, unde se află ruinele cuptorului din cărămidă."

Ce spunea Bonorino nu-mi permitea să înțeleg de ce cântase Martel în Parque Chas. Delirul despre linia ce separa realitatea de ficțiune nu avea nimic de-a face cu încercările lui anterioare de a captura trecutul — n-am crezut niciodată că pe cântăreț l-ar fi interesat trecutul imaginației —, iar câteva povești populare despre isprăvile lui Pibe Cabeza și alți muritori de foame din labirintul acela nu aveau legătură — în cazul în care poveștile erau adevărate — cu istoria mare a orașului.

Am petrecut două după-amieze în sălile Bibliotecii Congresului, ca să mă informez despre viața cartierului. Am constatat că acolo nu fuseseră întemeiate centre anarhiste sau comuniste. Am verificat îndelung dacă anumiți apostoli ai violenței eliberatoare — cum îi numea Osvaldo Bayer — nu se refugiaseră cumva în Parque Chas, înainte de a fi duși la închisoarea din Ushuaia sau

în fața plutonului de execuție, însă am decoperit că viețile lor se desfășuraseră în locuri mai centrale din Buenos Aires.

De vreme ce cartierul se împotrivea înțelegerii mele, am hotărât să merg să-l cunosc. Într-o dimineață devreme, m-am urcat în autobuzul care mergea de la Constitución până la Triunvirato, am luat-o apoi spre est și am intrat în tărâmul necunoscut. Când am ajuns pe strada Cádiz, peisajul se transformă într-o succesiune de cercuri — în cazul în care cercurile pot fi succesive — și, deodată, n-am mai știut unde mă aflu. Am mers mai mult de două ore, abia reușind să mă îndepărtez de punctul de plecare. La fiecare colț vedeam numele unui oraș, Geneva, Haga, Dublin, Londra, Marsilia, Constantinopol, Copenhaga. Casele erau așezate una lângă alta, fără spațiu între ele, dar arhitecții făcuseră în așa fel, încât liniile drepte să pară curbe, sau invers. Chiar dacă unele clădiri aveau praguri roșii și altele, pridvoare albastre — existau și fațade netede, vopsite în alb —, erau greu de deosebit: mai multe case aveau același număr, să zicem 184, la mai multe mi s-a părut că observ aceleași perdele și același câine, scoțându-și botul pe fereastră. Am mers sub un soare nemilos, fără să întâlnesc vreun suflet de om. Nu știu cum am ajuns într-o piață înconjurată de un grilaj negru. Până atunci, văzusem doar clădiri de un etaj sau două, dar în jurul acelui pătrat se înălțau blocuri înalte, identice între ele, de ale căror ferestre spânzurau steagurile unor echipe de fotbal. M-am dat înapoi câțiva pași și blocurile au dispărut, cum se stinge flacăra unui chibrit. Din nou m-am rătăcit printre spiralele caselor joase. Am străbătut drumul înapoi, încercând să repet, cu fiecare pas, pașii pe care îi făcusem în direcția inversă și astfel am descoperit iar piața, deși nu în locul în care o lăsasem, ci în altul, aflat în diagonală față de punctul inițial. În primul moment am avut impresia că sunt victima unei halucinații, dar copertina verde sub care mă aflasem în urmă cu mai puțin de un minut

strălucea în soare la o sută de metri distanță, iar în locul său apăruse acum un magazin numit Palatul Sandvișurilor, chiar dacă, de fapt, era un chioșc ce vindea bomboane și răcoritoare. În spatele tejghelii se afla un adolescent cu o enormă șapcă cu cozoroc, ce-i acoperea ochii. M-am simțit ușurat să văd în sfârșit o ființă omenească, în stare să-mi explice în ce punct al labirintului ne aflam. Am avut inspirația să-i cer o sticlă de apă minerală, pentru că eram sfârșit de sete, dar înainte să termin propoziția, tânărul mi-a răspuns „Nu avem" și dispăru după o perdea. Un timp, am bătut din palme ca să-i atrag atenția, până ce am înțeles că atâta timp cât rămâneam eu acolo, nu avea să se întoarcă.

Înainte de plecare, fotocopiasem din Ghidul Lumii o hartă a cartierului foarte detaliată, care indica intrările și ieșirile. Pe hartă exista un spațiu gri care putea fi o piață, dar forma sa era aceea a unui dreptunghi neregulat și nu se potrivea cu cea pe care o aveam în față. Spre deosebire de străduțele pe care mersesem înainte, pe strada pe care mă găseam acum nu existau, pe fațadele caselor, plăci cu nume sau numere, motiv pentru care am hotărât să înaintez în linie dreaptă, de la chioșc spre vest. Impresia mea era că, pe măsură ce mergeam, trotuarul se tot lungea, de parcă m-aș fi mișcat pe o bandă nesfârșită.

După ceasul meu, sosise amiaza, iar casele prin fața cărora treceam erau încuiate și, probabil, goale. Mi se păru că până și timpul se deplasa într-o manieră capricioasă, ca și străzile, însă, acum, puțin îmi păsa dacă era ora șase seara sau zece dimineața. Greutatea soarelui deveni insuportabilă. Muream de sete. Dacă aș fi descoperit semne de viață într-una din case, aș fi sunat fără încetare, până când cineva mi-ar fi dat un pahar cu apă.

Am început să văd umbre mișcându-se pe una dintre străzile laterale, la câțiva kilometri de mine, și m-am simțit atât de slăbit, încât m-am temut să nu leșin chiar acolo, fără ca nimeni să mă ajute. După puțin timp, am observat că umbrele nu erau

halucinații, ci câini ce căutau, la fel ca mine, unde să bea ceva și să se pună la adăpost, și o femeie care, cu pași grăbiți, încerca să-i evite. Femeia se îndrepta spre mine, însă nu părea să-și dea seama de existența mea, iar eu nu primeam alte semnale de la ea decât sunetul unor brățări metalice, care, după mai multe luni, mi-ar fi permis s-o identific chiar și fără s-o văd, pentru că se mișcau mereu în același ritm, la început, un clinchet rapid al metalelor și apoi, două diapazoane lente. Am încercat s-o strig, ca să-mi spună unde ne aflam — am dedus că știa asta, din moment ce mergea cu un pas sigur —, dar înainte să deschid gura, dispăru în spatele unei uși. Acel semn de viață m-a încurajat și am înaintat. Am trecut pe lângă alte două case goale și o fațadă de cărămizi strălucitoare, cu o fereastră de fier în formă de trifoi. Împotriva așteptărilor mele, avea și o ușă cu două canaturi, dintre care unul era deschis. Am intrat. Am ajuns într-o odaie spațioasă și întunecată, cu rafturi pe care străluceau câteva trofee sportive, niște scaune de plastic și două sau trei texte înrămate, de orientare morală, ce conțineau fraze precum *Calitatea se obține făcând lucrurile bine o singură dată* și *Amănuntele sunt cele ce aduc perfecțiunea, dar perfecțiunea nu e un amănunt.*

Am aflat mai târziu că decorul camerei se schimba în funcție de starea de spirit a angajatului și că, uneori, în loc de scaune, se afla acolo o tejghea și sticle de gin pe rafturi, dar e posibil să confund locul acela cu altul, pe care aveam să-l cunosc mai târziu, în aceeași zi. În ambele, deopotrivă, scenografia se modifica fără veste, ca într-o piesă de teatru. Nu-mi amintesc prea multe despre ceea ce s-a întâmplat în continuare, pentru că realitatea devenise imprecisă în mintea mea și tot ce am văzut părea să facă parte dintr-un vis. Chiar și astăzi aș fi continuat să cred că Parque Chas este o iluzie, dacă femeia pe care o văzusem cu o clipă în urmă nu s-ar fi aflat în camera aceea și dacă n-aș fi revăzut-o apoi și în alte locuri, de nenumărate ori.

Ești amețit, fu primul lucru pe care mi-l spuse femeia. Așază-te și nu te mișca până nu-ți trece.

Nu vreau decât puțină apă, am spus. Limba îmi era complet uscată și nu puteam să spun mai multe.

Din întuneric se ivi un bărbat înalt și palid, cu o barbă de două sau trei zile, foarte neagră. Purta un tricou cu mușchi și niște pantaloni de pijama, și își făcea vânt cu o bucată de carton. Se apropie de mine cu pași mici, ferindu-se de orbitoarea strălucire a străzii.

Nu am permis să vând apă, spuse. Numai limonadă și sifon.

Dă-i ce ai, îi spuse femeia.

Vorbea cu atâta stăpânire de sine, încât era cu neputință să nu faci ce spunea. Poate că din pricina tulburării provocate de insolație, mi s-a părut în acel moment că e o ființă de o frumusețe irezistibilă, dar când am cunoscut-o mai bine mi-am dat seama că era doar atrăgătoare. Avea ceva în comun cu acele actrițe de cinema, de care te îndrăgostești fără să știi de ce, femei precum Kathy Bates sau Carmen Maura sau Anouk Aimée sau Helena Bonham Carter, care nu sunt cine știe ce, dar îl fac să se simtă fericit pe cel ce le privește.

A așteptat până ce am băut încet sifonul pe care mi-l oferise bărbatul în tricou, cerându-mi o sumă neobișnuită de bani pentru acest serviciu, zece pesos, pe care femeia mă obligă să nu-i plătesc — dacă-i dai doi pesos, îi plătești de trei ori mai mult decât valorează —, și apoi, cu un aer neglijent, ceru un baston cu mânerul de sifef, ce părea să se afle acolo, în păstrare, de mai bine de o săptămână. Bărbatul luă obiectul cu pricina de pe unul dintre rafturi, unde era ascuns de trofee. Avea mânerul curbat, strălucitor. Sub plăcile de sidef, am observat imaginea tradițională a lui Carlos Gardel, ce împodobește autobuzele din Buenos Aires, cu haine de *gaucho* și eșarfă albă în jurul gâtului. Mi s-a părut un obiect atât de special, încât am cerut voie să-l ating.

N-o să se tocească, îmi spuse femeia. Stăpânul lui aproape că nu-l mai folosește.

Bastonul era lipsit de greutate. Lemnul era foarte bine lucrat, iar imaginea lui Gardel putea să fie numai opera unui pictor naiv. Laudele mele fură întrerupte de bărbatul în tricou, ce dorea să închidă clubul — spuse — și să meargă la culcare. Eu îmi reveniseem deja și am întrebat-o pe femeie dacă nu o deranja să mă scoată din labirint până la stația de autobuz.

Mă așteaptă un taxi în colțul bulevardului Triunvirato, spuse. Pot să vă conduc până acolo.

Chiar dacă din poșetă i se ivea un fragment de hartă, cu mai multe puncte încercuite, nu părea să aibă nevoie de ea. Nu greși drumul nici măcar o singură dată. Când am început să mergem, m-a întrebat cum mă numesc și ce făceam acolo.

E ciudat să vezi în Parque Chas o persoană care nu locuiește în cartier, spuse. În general, nu vine nimeni și nu iese nimeni de aici.

I-am spus și ei ceea ce-mi povestise Bonorino despre recitalul neașteptat al lui Martel la un colț de stradă. I-am vorbit despre pasiunea cu care îl căutam pe cântăreț de luni de zile.

Ce păcat că nu ne-am cunoscut înainte, îmi spuse, de parcă ăsta ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume. Eu trăiesc cu Martel. Ți l-aș fi putut prezenta. Bastonul după care am venit e al lui.

O privii sub lumina calcinată. Îmi dădui seama atunci că era aceeași femeie pe care o văzusem pe strada México, urcând în taxi împreună cu cântărețul. Oricât de necrezut ar părea, o descopeream într-un labirint, unde totul se pierde. O crezusem înaltă, dar nu era. Statura ei creștea când era comparată cu cea a infimului Martel. Avea un păr des și negru, iar soarele nu o afecta: pășea prin canicula de parcă natura ei ar fi fost tot luminoasă, fără a-și pierde suflul.

Ați putea să mi-l prezentați acum, am spus, fără a îndrăzni s-o tutuiesc. Vă rog.

Nu. Acum e bolnav. Când a venit să cânte în Parque Chas, avea o hemoragie internă, dar noi nu știam. A cântat trei tangouri, prea multe. La plecare, a leșinat în mașină. L-am dus la spital și acolo au început complicațiile. E la terapie intensivă.

Trebuie să vorbesc cu el, am spus. Când s-o putea. Voi aștepta la spital până ce mă veți chema dumneavoastră. N-o să mă mișc de acolo, dacă nu vă e cu supărare.

Din partea mea, faceți ce vreți. Pot trece săptămâni, luni, fără să i se dea voie lui Martel să vadă pe cineva. Nu e prima oară când i se întâmplă asta. Am și pierdut numărul zilelor pe care le petrec veghindu-l.

Străzile curbe se repetau, monotone. Dacă m-ar fi întrebat cineva unde ne aflam, aș fi răspuns că în același loc. Am văzut alte perdele identice la ferestre, și câini, tot identici, scoțându-și botul. După un colț, totuși, peisajul se schimbă și totul deveni drept. În timpul scurtei plimbări, am povestit tot ce puteam despre mine, încercând să trezesc interesul femeii pentru cugetările lui Borges despre originea tangoului. I-am spus că sosisem la Buenos Aires pentru a lucra la teza mea de doctorat și că, atunci când mi se vor termina banii, nu aveam altă soluție decât să mă întorc la New York. Încercai s-o trag de limbă — în zadar —, pentru a afla ce știa Martel despre tangourile de la începuturi, dat fiind că le cântase și, în felul lui, le compusese din nou. Îi spusei că nu puteam accepta ca toată acea înțelepciune să moară odată cu el. Ajunsesem deja în bulevardul Triunvirato. Taxiul o aștepta în fața unei pizzerii.

Martel se află la spitalul Fernández, de pe strada Bulnes, îmi spuse, cu o voce maternă. La secția de terapie intensivă vizitele sunt permise seara, de la șase jumătate la șapte jumătate. Nu cred că vei putea vorbi cu el, dar eu voi fi acolo mereu.

Închise portiera taxiului și mașina porni. I-am văzut imprecisul profil prin geam, o mână ce-și lua rămas bun și un surâs ce

stinse soarele tenace al amiezii sau al orei care era. I-am întors surâsul și mi-am dat seama, în acel moment, că nu-i știam nici măcar numele. Am luat-o la fugă prin mijlocul bulevardului, ferindu-mă de mașinile care treceau în viteză și cu greu am ajuns-o la un semafor. Aproape fără suflu, i-am spus ce uitasem.

A, ce distrată sunt, mi-a răspuns. Mă numesc Alcira Villar.

Acum că hazardul îmi venea în ajutor, nu aveam să las ca lucrurile să-mi alunece printre degete. Fusesem educat de o familie prezbiteriană al cărei cel mai important principiu era munca. Tata credea că norocul e un păcat, pentru că descurajează efortul. Nu cunoscusem pe nimeni care să fi câștigat la loto sau care să simtă fericirea ca pe un dar, nu ca pe o nedreptate. Cu toate acestea, norocul intra în viața mea într-o dimineață oarecare, la începutul verii, cu zece mii de kilometri la sud de locul nașterii mele. Tata mi-ar fi poruncit să închid ochii și să fug de acea ispită. Alcira, am spus, Alcira Villar. Nu puteam să mă gândesc la altceva, nici să pronunț un alt nume.

Începând cu după-amiaza următoare, m-am proțăpit în fiecare zi, la ora șase, într-o sală de lângă secția de terapie intensivă. Uneori mă apropiam de capătul culoarului și observam ușile batante care se deschideau către un lung coridor, dincolo de care se aflau bolnavii, la etajul doi al spitalului. Locul era curat, luminos și nimic nu întrerupea liniștea densă a celor ce așteptam. Prin geam se vedea o curte interioară cu ghivece de flori. Uneori intrau medicii, chemau deoparte familiile și vorbeau cu ele în șoaptă. Eu îi urmăream când se retrăgeau, ca să-i întreb cum se simțea Julio Martel. „Așa și așa", era tot ce puteam scoate de la ei. Infirmierelor le era milă de tulburarea mea și făceau eforturi pentru a mă consola. „Nu vă faceți griji, domnule Cogan", spuneau, maltratându-mi numele. „Cei care se află la terapie intensivă nu trebuie neapărat să moară. Majoritatea sunt mutați apoi în saloanele obișnuite și în cele din urmă se întorc acasă." Eu

precizam că Martel nu se afla acolo pentru prima oară și că ăsta nu era un semn bun. Atunci clătinau din cap și admiteau: „E adevărat. Nu e pentru prima oară."

Adeseori, Alcira venea să se așeze lângă mine sau îmi cerea s-o însoțesc până la una dintre cafenelele de pe bulevardul Las Heras. Nu puteam niciodată să vorbim liniștiți, ba pentru că o suna cineva la telefonul mobil, ca să-i ceară să facă o cercetare, pe care, în general, o refuza, ba pentru că treceau mereu pe acolo grupuri de manifestanți care cereau de mâncare. Când reușeam să ne așezăm la o masă mai ferită, eram întrerupți mereu de cerșetoare cu copii în brațe, sau de stoluri de pușți care mă trăgeau de pantaloni și de mânecile cămășii ca să le dau cubulețe de zahăr, biscuitul rânced ce însoțea cafeaua, o monedă. Am sfârșit prin a deveni indiferent față de mizerie, pentru că și eu, fără să-mi dau seama, mă transformam într-un om sărac. Alcira, în schimb, îi trata cu blândețe, ca și cum ar fi fost frații ei, pierduți în timpul unei furtuni, și, în cazul în care chelnerul îi scotea din cafenea cu brutalitate — ceea ce se întâmpla mai mereu —, ea protesta furioasă și nu voia să mai rămână acolo niciun minut în plus.

Chiar dacă strânsesem vreo șapte mii de dolari la bancă, nu puteam să scot decât două sute cincizeci pe săptămână, după ce-mi încercam norocul la bancomate aflate foarte departe unele de altele, la mai mult de o oră de călătorie cu autobuzul. Am învățat cu timpul că, în anumite bănci, fondurile bancomatelor se împrospătau la cinci dimineața și se terminau două ore mai târziu, iar în altele ciclul începea la amiază, dar mii de persoane au învățat lucrul ăsta în același timp cu mine și, în repetate rânduri, după ce ieșeam de pe bulevardul Chiclana, din cartierul Boedo, pentru a ajunge la timp pe bulevardul Balbín, la celălalt capăt al orașului, coada se destrăma pentru că se terminaseră banii. Niciodată nu am reușit să adun cei două sute cincizeci de pesos săptămânali, permiși de guvern, în mai puțin de șapte ore

și nici nu-mi puteam închipui cum se descurca lumea care avea un program fix de lucru.

Când relația mea cu băncile avea succes, plăteam la zi chiria camerei de la hotel și cumpăram un buchet de flori pentru Alcira. Ea dormea puțin și insomniile îi stinseseră privirea, dar își ascundea oboseala și lăsa impresia că e activă, energică. Oricât de ciudat ar părea, nimeni n-o vizita la spitalul din strada Bulnes. Părinții Alcirei erau foarte bătrâni și trăiau într-un sătuc din Patagonia. Martel era singur pe lume. Avea o legendară faimă de afemeiat, dar nu fusese căsătorit niciodată, aidoma lui Carlos Gardel.

În sălița apropiată de secția de terapie intensivă, Alcira mi-a povestit fragmente din istoria pe care cântărețul fusese s-o recupereze în Parque Chas, unde ajunsese cu hemoragia internă în plină desfășurare. Chiar dacă mi s-a părut slăbit — mi-a spus —, a vorbit foarte entuziasmat cu Sabadell despre repertoriul din după-amiaza aceea. Eu i-am cerut să cânte doar două tangouri, dar el a ținut să fie trei. Cu o noapte în urmă, îmi explicase cu lux de amănunte ce însemna cartierul acela pentru el, insistase asupra cuvântului *barrio*, *río*, *barro*, *bar*, *orar*, *ira*, *arriba**, iar eu intuisem că jocurile acelea ascundeau o tragedie și că pentru nimic în lume n-avea să lipsească de la întâlnirea cu sine însuși, din Parque Chas. Cu toate acestea, nu mi-am dat seama de cât de rău se simțea până când nu a căzut la pământ, după ultimul tango. Vocea îi cursese năvalnică și, în același timp, neglijentă și melancolică, nu știu cum să spun, poate pentru că șuvoiul vocii târa cu sine dezamăgiri, fericiri, protestele adresate lui Dumnezeu și ghinionului, pentru bolile lui, tot ceea ce n-ar fi îndrăznit niciodată să mărturisească lumii. În tango, frumusețea vocii contează la fel de mult ca maniera în care se cântă, spațiul dintre

---

* „Cartier", „râu", „noroi", „bar", „a se ruga", „furie", „sus" (*n. tr.*).

silabe, intensitatea ce învăluie fiecare frază. Ți-ai dat seama deja că un cântăreț de tango este, înainte de orice, un actor. Nu un actor oarecare, ci unul în care ascultătorul își recunoaște propriile sentimente. Iarba ce crește pe câmpul acesta de muzică și cuvinte e sălbatica, agresta, invincibila iarbă a orașului Buenos Aires, parfumul hreanului și al lucernei. Dacă acest cântăreț ar fi Javier Bardem sau Al Pacino, cu vocea lui Pavarotti, nu ai putea suporta nici măcar o strofă. Ai văzut cum triumfă Gardel cu vocea lui bine educată, dar de mahala, acolo unde eșuează Plácido Domingo, care ar fi putut fi maestrul lui, dar care, atunci când cântă *Înnebunit de tristețe*, continuă să fie Alfredo din *La Traviata.* Spre deosebire de aceștia doi, Martel nu-și face deloc viața ușoară. Nu înmoaie silabele, pentru ca melodia să curgă. Te face să pătrunzi în drama pe care o cântă, de parcă el singur ar fi, deopotrivă, și actorii, și scenografia, și regizorul, și muzica unui film trist.

Era, este, vară, după cum știi, spuse Alcira. Puteai să auzi căldura cum trosnește. Martel era îmbrăcat, în după-amiaza aceea, cu hainele elegante cu care mergea la spectacolele din cluburi. Purta pantaloni cu dungi, un sacou negru la două rânduri, o cămașă albă încheiată până sus și eșarfa primită de la mama lui, ce semăna cu cea a lui Gardel. Își pusese pantofii cu toc, care-i împiedicau mersul mai mult decât de obicei, și machiaj peste cearcăne și pe pomeți. De dimineață, îmi ceruse să-i vopsesc părul închis și să-i calc chiloții. Folosisem o vopsea bună și un fixativ ce menținea pieptănătura uscată și strălucitoare. Îi era teamă ca nu cumva, odată cu transpirația, să i se prelingă pe frunte dâre negre, ca lui Dirk Bogarde, în scena finală din *Moarte la Veneția.*

Parque Chas e un loc liniștit, spuse Alcira. Ce se întâmplă în orice punct al cartierului se află imediat peste tot. Bârfele sunt firul Ariadnei ce străpunge pereții nesfârșiți ai labirintului.

Mașina care ne ducea s-a oprit la colțul dintre străzile Bucarelli și Ballivian, lângă o casă cu trei etaje, vopsită într-un ocru ciudat, foarte deschis, ce părea să ardă în lumina difuză a după-amiezii. Ca și alte case din zonă, ocupa un spațiu triunghiular, având opt ferestre la etajul al doilea și două la nivelul străzii, plus trei ferestre la ultimul etaj. Ușa de la intrare era înfundată în octogonul format de casă, ca omușorul într-un gâtlej adânc. În față, se lăfăia unul dintre acele stabilimente care nu există decât în Buenos Aires, numite *galletiterías**. În anii de prosperitate, acolo se vindeau varietăți insolite de pandișpan, de la steluțele cu ghimbir și pișcoturile umplute cu miere de usturoiță, până la fursecurile cu iasomie, însă decadența argentiniană le degradase, transformându-le în magazine de limonadă, bomboane și plăcinte cu foietaj. Începând de la intersecția cu Ballivian, strada Bucarelli se înalță în pantă, fiind una dintre puținele ce întrerup netezimea orașului. Două grafittiuri recente spuneau „Masacru în Palestina" și, sub o imagine binevoitoare a lui Isus, „Ce bine e să trăiesc cu tine".

Imediat ce Sabadell a scos chitara din cutie, străzile ce păreau pustii au început să se umple, surprinzător, de lume, îmi spuse Alcira: jucători de bile, vânzători de loterie, matroane cu moațele puse aiurea, biciclișți, contabili cu mâneci de lustrin și tinerele coreence care vindeau la *galletitería*. Cei care aduceau scaune pliante le-au așezat în semicerc, în fața casei vopsite în ocru. Puțini îl mai văzuseră vreodată pe Martel și probabil că niciunul nu-l mai ascultase. Puținele fotografii cunoscute ale cântărețului, publicate în ziarul *Crónica* și în săptămânalul *El Periodista*, nu semănau deloc cu figura umflată și îmbătrânită ce a sosit în Parque Chas, în după-amiaza aceea. La una dintre ferestre au izbucnit aplauze și majoritatea le-a imitat. O femeie i-a cerut să cânte *Magazinul de vechituri* și alta, *Yira, yira,* dar

* De la *galleta*, „biscuit" (*n. tr.*).

Martel a ridicat brațele și le-a spus: „Iertați-mă. În repertoriul meu nu se află tangourile lui Discépolo. Am venit să cânt alte texte, pentru a evoca un prieten."

Nu știu dacă ai citit vreo istorie despre moartea lui Aramburu, îmi spuse Alcira. Ar fi imposibil. Pedro Eugenio Aramburu. De ce ai ști tu ceva despre asta, Bruno, venind dintr-o țară în care nu se cunoaște nimic despre străinătate? Aramburu a fost unul dintre generalii care l-au doborât pe Perón, în 1955. Apoi, timp de doi ani, a ocupat de facto președinția țării, și-a dat acordul pentru ca douăzeci și șapte de persoane să fie împușcate fără judecată și a ordonat ca trupul Evei Perón să fie îngropat de cealaltă parte a oceanului. În 1970, se pregătea să pună din nou mâna pe putere. Câțiva tineri catolici, arborând crucea lui Hristos și steagul lui Perón, l-au sechestrat și l-au condamnat la moarte, la o moșie din Timote. Casa vopsită în ocru de pe strada Bucarelli fusese una dintre casele conspirative, în care se plănuise atentatul. Mocho Andrade, ce fusese tovarăș de joacă a lui Martel, era unul dintre conspiratori, dar nimeni nu știa asta. Fugise fără să lase urme sau amintiri, ca și cum n-ar fi existat niciodată. Patru ani mai târziu a apărut în casa lui Martel, a povestit versiunea lui asupra faptelor și, după aceea, chiar că a dispărut pentru totdeauna.

Povestea Alcirei devenise greu de urmărit, căci era mereu întreruptă de căderile cântărețului, în secția de terapie intensivă. Era menținut în viață cu un aparat de respirație artificială și transfuzii permanente de sânge. Ceea ce am izbutit să notez atunci e un puzzle de a cărui coerență nu sunt singur.

Andrade, el Mocho, era solid, enorm, cu pielea închisă ca a cântărețului, dar cu părul rebel și o voce pițigăiată, ca de hienă. Mama lui o ajuta pe doamna Olivia la croitorie și, când femeile se întâlneau după-amiezile, lui Mocho nu-i rămânea altceva de făcut decât să-l însoțească pe invalidul Estéfano. Se obișnuiră să

joace cărți și să-și împartă romanele pe care le împrumutau de la biblioteca municipală din Villa Urquiza. Estéfano era un cititor lacom. În timp ce unuia îi trebuiau două săptămâni să citească romanul *Copiii căpitanului Grant*, celălalt nu avea nevoie decât de una singură pentru *Insula misterioasă* și *Douăzeci de mii de leghe sub mări*, care aveau, fiecare, de două ori mai multe pagini. Mocho fu acela care cercetă prin chioșcurile din parcul Rivadavia și din strada Corrientes, unde putrezeau exemplarele pierdute din revista *Sturzii de la 1900* și tot el o convinse pe mama lui Martel, doamna Olimpia, și pe o vecină să mai dea o tură cu trenul fantomă, în timp ce Estéfano înregistra *Bordelul din strada Ayacucho* în cabina electroacustică a unui parc de distracții.

La fel cum unul dintre ei visa să fie cântăreț de tango seducător și mândru, celălalt își dorea să devină fotograf epic. Pe invalid îl descurajau picioarele rahitice, absența gâtului, rușinoasa cocoașă. Pe Mocho îl făcea de râs vocea, care până și la douăzeci de ani i se frângea în falsete și măcăituri. În noiembrie 1963, împreună cu alți doi conspiratori, târî de-a lungul străzii Libertad, în plin centru al orașului, un bust al lui Domingo Faustino Sarmiento, în timp ce urla printr-o portavoce: „Iată-l pe barbarul asasin al lui Chacho Peñaloza!" Scena pretindea să fie o insultă, dar vocea lui Mocho o transformă în ceva ridicol. Chiar dacă purta aparatul de fotografiat agățat de gât, pentru a surprinde indignarea trecătorilor, el fu cel fotografiat, pe prima pagina a ediției de seară a ziarului *Noticias Gráficas.* În acea perioadă, Estéfano începuse să cânte prin cluburi. Prietenul lui apărea în mijlocul recitalului, înainta către scenă și îi făcea câteva fotografii cu flash. Apoi dispărea. La începutul toamnei anului 1970, se întâlniră într-o seară la Sunderland și, la o masă din fund, băură în cinstea trecutului. Martel era deja Martel și toți îl numeau astfel, dar pentru Mocho el continua să fie Téfano.

În curând, îi spuse, plec la Madrid și mă întorc în avionul îndoliat, împreună cu Perón și Eva.

Militarii nu-l vor lăsa pe Perón să intre în țară, îi atrase atenția Martel. Și nimeni nu știe unde se află cadavrul Evitei, dacă nu cumva a fost aruncat în mare.

Mai vedem noi, spuse cu încăpățânare Mocho.

Câteva luni mai târziu, Aramburu fu sechestrat de niște tineri care îl ridicară din propria-i casă. Îl judecară timp de două zile și, în dimineața celei de-a treia zi, îl executară cu un glonț în inimă. Săptămâni întregi conspiratorii fură căutați în zadar, până când, într-o dimineață de iulie, filiala din Córdoba a acelei mici armate, autointitulate *montoneros*, vru să cucerească La Calera, un sătuc de munte. Sechestrarea lui Aramburu fusese o capodoperă de strategie militară; cucerirea sătucului, în schimb, demonstră o stângăcie nemaipomenită. Doi dintre partizani muriră, alții fură răniți, iar în documentele descoperite de poliție în seara aceea se lămurea sechestrarea lui Aramburu. Numele tuturor conspiratorilor fură descifrate cu excepția unuia, FAP. Dedectivii armatei asociară aceste litere cu sigla altei organizații, Forțele Armate Peroniste, care în urmă cu doi ani invadase pădurile din Taco Ralo, la sud de Tucumán. Era vorba, însă, de inițialele lui Felipe Andrade Pérez, alias Ochiul Magic, alias Mocho.

Timp de șase luni, Andrade locui într-o cameră din casa vopsită în ocru, de pe strada Bucarelli. Acolo, în timpul unor întruniri ce durau până în zori, stabili detaliile sechestrării lui Aramburu, împreună cu ceilalți conjurați. Sarcina lui era să-l ajute pe stăpânul casei, orb de un ochi și chior de celălalt, să deseneze planurile apartamentului unde locuia fostul președinte și să fotografieze garajul alăturat din strada Montevideo, barul El Cisne — care se afla în colț — și chioșcul de reviste din bulevardul Santa Fe, unde se aduna mereu lumea. Își întipăreau în

minte fotografiile, luau notițe și apoi ardeau negativele. Cu două săptămâni înainte de data aleasă pentru sechestru, Mocho concepu itinerarul fugii. El fu acela care descoperi terenul viran unde prizonierul trebuia să fie mutat în altă mașină; tot el decise ca ultimul vehicul, o camionetă Gladiator, să transporte o încărcătură falsă de baloturi de lucernă, în mijlocul cărora urmau să călătorească sechestratul și oamenii ce trebuiau să-l păzească. Ceea ce îl interesa cel mai mult la aventura cu pricina era să înregistreze cu ajutorul aparatului foto fiecare pas: ieșirea lui Aramburu din clădirea din strada Montevideo, păzit de doi falși ofițeri de armată; expresia de spaimă de pe fața lui, din Gladiator; interogatoriile de la moșia din Timote, unde îl duseră pentru a-l interoga; verdictul de condamnare la moarte, momentul execuției. Totuși, în ultima clipă i se ordonă să rămână în casa din strada Bucarelli, pentru a comanda eventuala retragere. Conspiratorii înregistrară fiecare dintre cuvintele bombănite sau spuse de Aramburu în acele zile, dar nu făcură fotografii. Șeful organizației, care era un amator, încercă să-i păstreze imaginea, suprapusă pe un perete alb, însă filmul se rupse din pricina faptului că obturatorul fusese apăsat pentru a cincea oară, iar fotografiile se pierdură.

Faptul de a rămâne în afara aventurii îl decepționă într-atât pe Mocho, încât dispăru din Parque Chas fără să anunțe pe nimeni, cum făcuse de atâtea ori. Conspiratorii se temură că îi va denunța, dar el nu avea firea unui trădător. Se ascunse sub un nume fals, într-o pensiune sărăcăcioasă, iar după o săptămână se întoarse în strada Bucarelli, ca să-și recupereze hainele. Casa era goală. În laboratorul foto, lângă chiuveta de developat fotografii, găsi negativele celor trei fotografii făcute, fără-ndoială, de către stângaciul și orbetele proprietar al casei. Identifică imaginile pe loc, pentru că tovarășii lui le trimiseseră tuturor ziarelor de dimineață și unele dintre acestea le publicaseră pe prima pagină.

Una dintre fotografii reproducea cele două stilouri Parker, micul calendar și acul de cravată pe care Aramburu le avea la el când fusese capturat; alta, îi arăta ceasul de mână; a treia, o medalie acordată în mai 1955 de Regimentul 5 Infanterie. Gândi că a nu distruge negativele era o stângăcie gravă și le arse chiar acolo, cu flacăra brichetei. Nu-și dădu seama că negativul cu imaginea medaliei căzuse printr-o crăpătură aproape invizibilă, între chiuveta pentru developare și perete. Detectivii armatei îl găsiră acolo patruzeci de zile mai târziu, când dezastrul din La Calera descifră misterul sechestrului.

Povestea asta trebuia să se termine aici, îmi spuse Alcira, dar, de fapt, ea tocmai acum începe. În ziua de după episodul cordobez, când toate ziarele publicară numele și fotografiile sechestratorilor lui Aramburu, Mocho apăru în casa lui Martel și ceru adăpost. Nu spuse de ce fugea și de cine era urmărit. Spuse doar: „Téfano, dacă nu mă ascunzi, mă omor." Era schimbat. Își vopsise părul blond, dar cum îl avea țeapăn, ca de fier, în loc să treacă neobservat, ieșea în evidență ca un flash. Unghiile lui aveau o suspectă culoare ruginie, din cauza acidului developărilor fotografice, iar deasupra buzei îi creștea o mustață hirsută, rezistentă la vopsea. Vocea îi era în continuare inconfundabilă, dar aproape că nu vorbea. Când o făcea, menținea tonul la nivelul șoaptei: pițigăiat, e adevărat, ascuțit precum chelălăitul unui câine muribund.

În epoca aceea, Martel strângea pariuri la pompele funebre și trăia la marginea legii, temându-se ca nu cumva vreun parior supărat să-l toarne la poliție. Nici el nu voia să afle despre ce era vorba. Doamna Olivia îl ascunse pe Mocho în camera de cusut, unde acesta se izolă de lume cu radioul aprins la orice oră din zi și din noapte, și aștepta, fără să se îngrijoreze, tragedia, chiar dacă nu cunoștea cauza acesteia. Nu se întâmplă nimic. În zilele ce au urmat, Mocho se trezea exact la ora șapte, făcea flotări în

curtea interioară și se închidea în camera de cusut, ca să citească *Frații Karamazov*. Probabil că citi romanul de cel puțin două ori, pentru că nu-l interesa nimic altceva, decât știrile de la radio. Când Estéfano se întorcea de la pompele funebre, jucau cărți, ca în adolescență, iar cântărețul îi dădea să citească textele tangourilor preistorice, pe care le restaurase. Într-o noapte, la începutul lui august, Mocho dispăru fără nicio explicație, ca întotdeauna. Estéfano îl așteptă să apară în noaptea de Crăciun, când doamna Andrade suferi un infarct teribil și fu internată la spitalul Tornú, dar, deși emisiunile solidare de televiziune transmiseră știrea, Mocho nu veni s-o vadă, nici nu se prezentă la înmormântarea ei, două zile mai târziu. Părea că îl înghițise pământul.

În anii următori se întâmplară de toate. Guvernul militar îi înapoie lui Perón mumia Evitei, care se găsea neatinsă într-un mormânt necunoscut din Milano. O perioadă, generalul nu știu ce ar putea face cu ea: în final, hotărî să o conserve în mansarda casei lui de la Madrid. Apoi se întoarse la Buenos Aires. În vreme ce un milion de persoane îl așteptau pe aeroportul Ezeiza, facțiunile rivale ale peronismului se luptară între ele cu puști, furci și boxuri. Muriră o sută de luptători, iar avionul generalului ateriză departe de vâltoarea încleștării. Perón fu ales pentru a treia oară președintele republicii, dar era deja sfărâmat pe dinăuntru, bolnav, supus voinței celui ce-i era deopotrivă secretar și astrolog. Guvernă nouă luni, până când fu biruit de oboseală. Astrologul și văduva generalului, o femeie cu minte puțină, luară frâiele puterii. La mijlocul lui octombrie 1974, *montoneros* îl sechestrară pe fostul președinte Aramburu pentru a doua oară. Luară sicriul din maiestuosul lui mausoleu din cimitirul Recoleta și cerură, pentru a-l înapoia, repatrierea resturilor Evitei. În noiembrie, astrologul se deplasă în secret la Puerta de Hierro, într-un zbor special al Liniilor Aeriene Argentiniene și se întoarse cu ilustra mumie. Sicriul lui Aramburu apăru chiar în

dimineața aceea, într-o camionetă albă, abandonată pe strada Salguero.

Alcira îmi povesti că, în noaptea dinaintea trocului, Mocho Andrade se prezentase acasă la Martel atât de firesc, de parcă n-ar fi plecat niciodată. Nu mai era vopsit, nici nu mai purta mustață. Doar niște perciuni lungi, după moda vremii, și pantaloni mai largi la glezne. Îi ceruse doamnei Olivia să gătească tăiței cu sos de carne, băuse două sticle de vin și, când era întrebat ceva, începea să cânte cu vocea lui de hârâitoare și de miez de noapte: *Drumule-drumuțule: Am venit pentru ultima oară, am venit să-ți povestesc durerea mea.* Făcuse un duș și, la plecare, întrebase dacă la Sunderland mai aveau loc spectacole de tango la sfârșit de săptămână. În noaptea aceea, Martel trebuia să facă două schimburi de gardă la pompele funebre, dar Mocho îl obligase să lipsească. Îi călcase acel costum negru de gală și alesese pentru el o cămașă albă, în timp ce cânta fals: *Acum, că mă rostogolesc la vale / nu mă mai pot desprinde / de iluziile trecute.*

Dorea să se defuleze după povestea aceea, mi-a spus Alcira. Cu cât mai fericit părea, cu atât era mai măcinat de cele trăite. Martel obținu o masă într-un colț ferit din Sunderland, departe de foiala oamenilor, și ceru o sticlă de gin.

Eu l-am sechestrat pe Aramburu, spuse Mocho după primul pahar, cu o voce fără cute, de parcă tocmai și-o instalase. Am participat la primul sechestru și la al doilea, al cadavrului. Dar acum s-a terminat totul. Vor găsi sicriul mâine dimineață.

Lui Martel i se păru că perechile se opreau în mijlocul ringului de dans, că muzica se stingea și că timpul rămânea înghețat în bolul său de cristal. Se temu să nu fi auzit cei de la mesele vecine, dar tangoul din difuzoare biruia toate celelalte sunete și, de fiecare dată când orchestra ajungea la acordul final, Mocho tăcea, aprinzându-și o țigară.

Rămaseră acolo până la cinci dimineața, fumând și bând. La început, istoria pe care o povesti era fără cap și coadă, dar treptat își dobândi un sens, chiar dacă Mocho nu mărturisi niciodată unde stătuse în ultimii trei ani, și de ce, după ce abandonase casa de pe strada Bucarelli, *montoneros* acceptaseră ca el să ia parte la ultimul sechestru, care era și mai riscant. O parte din cele spuse de Andrade în noaptea aceea fusese publicat chiar de autorii primului sechestru, într-o revistă *montonera*, dar sfârșitul tramei era necunoscut pe atunci și continuă să pară, și astăzi, de necrezut.

Sunt un aventurier, așa cum știi, disciplina militară îmi face rău, îi spuse Mocho lui Martel, iar Alcira, la rândul ei, îmi spuse mie. Am avut puțini prieteni și pe toți i-am pierdut cu timpul. Unul dintre ei a murit în La Calera; alți doi au căzut dintr-o prostie într-o pizzerie din William Morris. Femeile de care m-am îndrăgostit m-au părăsit, una după alta. M-a părăsit și Perón, care a lăsat țara destrămată, în mâinile unei văduve isterice și ale unui vrăjitor asasin. Nu mi-ai rămas decât tu și altcineva, al cărui nume nu-l pot rosti.

Acum trei luni am cunoscut un poet. Nu orice poet, ci unul dintre cei mari. *Spune lumea că sunt cel mai mare poet național*, a scris. *Spune lumea și poate că-i adevărat*. Ne întâlneam aproape în fiecare seară în casa lui din Belgrano, lângă podul unde strada Ciudad de La Paz e tăiată de șinele de tren. Vorbeam despre Baudelaire, René Char și Boris Vian. Uneori, jucam cărți, la fel ca noi doi în alte timpuri. Eu știam că, înainte de întoarcerea lui Perón, poetul fusese închis la închisoarea din Villa Devoto, și că era un militant mitic: adică opusul militantului mistic, Téfano, cineva care se bucura de mâncare, de femei, de gin. Micule burghez, îi spuneam. Iar el replica: mic, niciodată. Eu sunt un mare burghez.

Într-o noapte, în casa lui, după câteva pahare, m-a întrebat dacă îmi era frică de întuneric. Trăiesc în întuneric, am spus.

Sunt fotograf. Penumbra e elementul meu. Nu e, pentru mine, nici întunericul, nici moartea, nici recluziunea. Atunci ești — mi-a spus — omul meu. Pregătise un plan perfect pentru a fura cadavrul lui Aramburu.

Am început la șase seara, două zile mai târziu. Eram patru militanți. N-am știut și nu voi ști niciodată cine erau ceilalți cutezători. Am intrat în cimitirul Recoleta pe poarta principală și ne-am ascuns într-unul dintre mausolee. Până la unu dimineața am stat nemișcați. Nimeni n-a vorbit, nimeni n-a îndrăznit măcar să tușească. Eu îmi petreceam timpul împletind firele unor covorașe pe care le găsisem pe jos. Locul era curat. Mirosea a flori. Octombrie era în toi și noaptea, caldă. Când am ieșit din închisoarea aceea, aveam picioarele amorțite. Liniștea ne ardea gâtlejurile. La douăzeci de pași, pe o alee centrală, se afla cupola lui Aramburu. Să o spargem și să extragem sicriul a fost ușor. Mai multă bătaie de cap ne-au dat lacătele cimitirului, care au scos un zgomot grozav când le-am rupt. O cucuvea a zburat printre plopi și a scos un șuierat care mi s-a părut rău prevestitor. Afară, cam în dreptul străzii Vicente López, ne aștepta furgoneta furată de la un oficiu de pompe funebre. Strada era pustie. Ne-a văzut doar o pereche ce ieșea dintr-un „hotel al amorului" de pe strada Azcuénaga. Și-au făcut cruce când au văzut sicriul și au grăbit pasul.

Îți amintești, probabil, îmi spuse Alcira, că Isabel și astrologul López Rega ordonaseră în lunile acelea construirea unui altar al patriei, în care plănuiau să adune cadavrele adversarilor lor de seamă. Bulevardul Figueroa Alcorta era întrerupt în dreptul străzii Tagle, iar automobilele se încâlceau într-un traseu alternativ, desenat de vreun urbanist cubist. Edificiul proiectat era o piramidă faraonică: la intrare, urma să se afle mausoleul lui San Martín. În spate, cele ale lui Rosas și Aramburu. În partea de sus a piramidei, ale lui Perón și Evita. Fără Aramburu, proiectul

rămânea incomplet. Când vrăjitorul află că îi furase cineva unul dintre cadavre, se înfurie. Asmuți o haită de polițiști, ca să împânzească orașul în căutarea trupului pierdut. Cine știe câți nevinovați au fost asasinați în acele zile. Cu toate astea, Aramburu s-a aflat mereu în văzul tuturor.

Puțin înainte de operațiunea din Recoleta — i-a spus Mocho lui Martel, iar Alcira avea să-mi repete mie acele cuvinte, mult mai târziu —, poetul făcuse rost de unul dintre acele camioane-cisternă folosite la transportul motorinei și al kerosenului. Nu mă întreba cum a făcut-o, pentru că nu ne-a povestit niciodată. Știu doar că timp de o lună nimeni nu avea să-i simtă lipsa. Camionul era nou, iar mecanicii *montoneros* tăiaseră o ușă prin care se ajungea la cisternă, de jos. În partea de sus, invizibile, se deschideau trei guri de aerisire, prin care, uneori, mai trecea și puțină lumină. Poetului îi venise ideea să ascundă cadavrul acolo și să-l plimbe prin oraș, sub ochii zbirilor. Dacă se întâmpla vreun accident, trebuia să protejăm trofeul cu prețul vieții. Unul dintre noi avea să stea de pază în interiorul cisternei, dotată cu un întreg arsenal, pentru orice eventualitate. Am calculat, pentru fiecare, schimburi de opt zile în întuneric, și de patruzeci și opt de ore la volanul camionului. Uneori, aveam să staționăm în locuri sigure, alteori aveam să circulăm în derivă, prin Buenos Aires. Cel din cabină trebuia să fie atent. Cel ce călătorea în cisternă dispunea de o saltea și de un hârdău. Eram patru, cum am spus. Trăgeam schimburile la sorți. S-a nimerit ca primul schimb să fie al poetului. Al meu a fost ultimul. Hazardul a stabilit, deopotrivă, ca eu să conduc în timpul celor patruzeci și opt de ore inițiale.

Planul s-a îndeplinit fără cea mai mică dificultate. Am transportat sicriul până la câmpul viran, aflat între terenul lui River Plate și țintele Clubului Federal de Tir, și acolo l-am mutat din furgonetă în cisternă. Poetul m-a lăsat să fac fotografii timp de

cinci minute, dar înainte de a ne despărți, i-a încredințat aparatul foto unuia dintre camarazi, în păstrare.

O să developezi tu toate fotografiile pe care le vrei, când o să-ți vină rândul să călătorești înăuntru, a spus.

M-am așezat la volan. Nu se mai afla nimeni în cabină. În torpedou aveam un Walther de nouă milimetri și, la îndemână, un walkie-talkie pentru a da informații, la intervale regulate, asupra mersului operațiunii. Am străbătut orașul de la un capăt la altul, până în zori. Camionul era docil și întorcea cu eleganță. Am coborât mai întâi pe bulevardul Callao, apoi am luat-o pe Rodríguez Peña ți m-am îndreptat către Combate de los Pozos, Entre Ríos și Vélez Sársfield. Era prima oară când mergeam fără țintă, fără termen, și am simțit că numai așa viața avea un preț. În dreptul Institutului Malbrán am intrat pe Amancio Alcorta și după aceea am luat-o spre nord, către Boedo și Caballito. Mergeam încet, pentru a economisi motorina. Străzile erau pline de gropi și era greu să eviți zdruncinăturile. Vocea poetului m-a speriat:

Niciunde nu se scrie mai ușor decât în întuneric, a spus.

Nu știam că se putea comunica din cisternă cu cabina camionului, printr-o aerisire aproape imperceptibilă, aflată în spatele hârdăului.

O să te duc în Parque Chas, am spus.

Fie ca punctul de sosire să fie punctul de plecare, a răspuns. Mereu vom fi vinovați de tot ce se întâmplă pe lume.

Când a început să se lumineze de ziuă, am oprit camionul la colțul dintre Pampa și Bucarelli și am coborât să cumpăr cafea și chec. Apoi am traversat șinele de tren și m-am oprit alături de clubul Comunicaciones. Nimeni nu putea să ne vadă. Am deschis ușa cisternei și i-am spus poetului să coboare pentru a-și dezmorți picioarele.

M-ai trezit, s-a plâns.

Avem puține opriri, am spus. Și e mai bine să ieși acum, nu când te încolțește claustrofobia.

Imediat ce l-am văzut îndepărtându-se câțiva pași, am aruncat o privire în interiorul cisternei. În pofida gurilor de aerisire, aerul era greu și la nivelul capului plutea un miros acru și uscat în același timp, care nu semăna cu niciun miros cunoscut. Cenușă putredă, mi-am spus, chiar dacă orice cenușă e astfel. Var și flori. Am deschis sicriul. M-a surprins să constat că era desprins capacul de protecție, pentru că atunci când îl luaserăm din cimitir, nu auzisem zgomotul vreunei piese desfăcute. Umbra care zăcea acolo înăuntru nu putea fi decât cea a lui Aramburu: avea înfășurat un rozariu în locul în care, odată, fuseseră degetele lui și, pe piept, purta medalia Regimentului 5 Infanterie, pe care o găsiseră în strada Bucarelli. Giulgiul era destrămat, iar ce rămăsese din trup nu era mare lucru, așa, ca resturile unui copil.

Sprijinit de una dintre barele de protecție ale camionului, poetul mușca dintr-o bucată de chec.

Nu are niciun sens să mergi dintr-un loc în altul, a spus. M-am simțit ca madame Bovary, când călătorea toată noaptea cu amantul ei prin suburbiile orașului Rouen.

Eu eram vizitiul, am spus, și nu eram atât de doritor precum cel din roman să intru într-o cârciumă.

Ar fi fost mai bine să te oprești și să stai liniștit. Eu mi-am petrecut timpul scriind un poem, la lumina lanternei. Dacă nimerim un drum monoton, ți-l citesc.

Când ne-am reluat călătoria, am ales drumul cel mai monoton pe care-l cunosc: bulevardul General Paz, de la frontiera nordică și vestică a orașului.

E cam întuneric, ca să văd ceva — mi-a spus poetul, din cisternă. Se termină bateriile. Nu mai am mult până să rămân orb.

Văd / mândrie și umilință / apocrifă și prea multă / suferință ascunsă. Văd lumina / împărtășită de toate inconștiințele, văd, / văd, o crenguță, de ce culoare: nu pot spune.

A continuat. A citit tot poemul și apoi au urmat altele, până ce lanterna s-a încețoșat și i s-a stins. *Văd și aș vrea să m-odihnesc / numai puțin, se înțelege.* Văd prost, a spus. Cam pe la șase seara am ajuns la casa conspirativă, să punem motorină în rezervor, am coborât câteva clipe să bem o cafea și am simțit greutatea zilei în trup. Nu aveam nici somn, nici sentimente, nici dorințe, și aproape că puteam afirma că nici nu mai gândeam. Doar timpul se mișca în mine într-o direcție pe care nu sunt în stare s-o precizez, timpul se retrăgea din copilăria fără copilărie pe care am trăit-o împreună — îi spuse Mocho Andrade lui Martel, iar Alcira îmi repetă totul la aceeași persoană întâi, ce trecuse de la o persoană la alta —, și, pentru un motiv anume, se pierdea în ceea ce era, poate, bătrânețea mea, toți eram bătrâni într-un interstițiu neștiut al acelei zile.

L-am văzut pe poet ivindu-se din întunericul cisternei și având vârsta tatălui său. Era devastat de vecinătatea morții: o șuviță îi cădea, ca întotdeauna, pe frunte, dar șuvița era decolorată și veștedă, iar mandibula lată, de taur, părea să-i cadă. În noaptea aceea, am dormit în parcul Centenario, iar în dimineața zilei următoare am început să dau ture prin Parque Chas, unde localnicii nu-și puneau întrebări când camionul trecea, de mai multe ori, pe străzile cu nume de orașe europene: Berlin, Copenhaga, Dublin, Londra, Cádiz; unde peisajul, deși mereu același, era străbătut de dâre de brumă sau de miros de port, ca și cum am fi traversat cu adevărat acele locuri îndepărtate. O dată în plus m-am pierdut în încâlceala străzilor, dar în dimineața aceea am făcut-o intenționat, ca să-mi petrec timpul căutând o ieșire. Urmam curba străzii Londra și, fără să știu cum,

ajungeam pe *dear dirty*[*] Dublin al lui Jimmy Joy, pe bune, sau camionul torcea pe Tiergarten, în drum spre Zidul Berlinului, salutându-i pe localnicii care se arătau mereu indiferenți, pentru că erau obișnuiți ca vehiculele să se rătăcească în Parque Chas și să fie abandonate de șoferii lor.

După ce m-am dat jos din camion, am dormit două zile, una după alta, și, când m-am urcat iar la volan, o săptămână mai târziu, poetul dispăruse din cisternă. Mi-am dat seama că dansul turelor nu ne îngăduia să ne reîntâlnim decât în final, când urma să fie rândul meu să păzesc cadavrul. La începutul lui noiembrie se pogorî asupra Buenos Aires-ului un soare incandescent. Eu îmi așteptam turele, dormind în hoteluri prăpădite din cartierul Bajo, sub o altă identitate. La fiecare cinci ore telefonam la casa conspirativă, pentru a da de veste că sunt în viață. Aș fi vrut să-l văd pe poet, dar știam că asta ar fi fost o imprudență. Auzisem că aproape tot timpul camionul se deplasa prin zona portului, ascuns printre zeci de alte camioane, care se duceau și se întorceau de pe chei, și că viața în cisternă devenise de nesuportat. Poate că Aramburu își găsise un alt infern în acea călătorie perpetuă.

Într-o dimineață, pe la ora trei, au venit după mine, ca să-mi execut pedeapsa de opt zile în cisternă. Îmi pregătisem deja rucsacul de fotograf, în care aveam două aparate foto, douăsprezece filme, două lanterne puternice cu baterii de rezervă și un termos cu cafea. Mă avertizaseră să nu fac fotografii în timpul nopții, iar ziua să încetez orice activitate dacă lumina nu pătrundea prin gurile de aerisire. Mi-am înfrânat impulsul de a vomita, la intrarea în cisternă. Chiar dacă tocmai fusese curățată și dezinfectată, mirosul era otrăvitor. M-am simțit ca într-una dintre acele vizuine în care cârtițele adună insecte și viermi. La forța de gravitație impusă de moarte în aer, se adăuga mirosul organic al

[*] Mizerabilul meu drag (în engl., în orig.) (*n. tr.*).

trupurilor ce fuseseră acolo înainte și amintirea excrementelor pe care le eliminaseră. Fantomele nu voiau să dea înapoi. Cum, oare, o fi făcut poetul pentru a-și găsi cuvintele în acea întunecime? *Sunt gata să deschid poarta,* scrisese, *să închid / ochii și să nu privesc / dincolo de lungul nasului, să nu miros, să nu ating numele Domnului în deșert.*

M-am întins, pregătindu-mă să dorm până dimineață. Pe saltea se formaseră defilee și cocoașe, suprafața era puțin cleioasă, nu voiam să mă plâng, nu simțeam că acela ar fi fost sfârșitul tinereții mele. M-am trezit imediat, din pricina zguduiturilor camionului, de parcă tovarășul de la volan ar fi condus neglijent, pe un drum noroios. M-am apropiat de aerisire și i-am spus:

Vrei să-ți cânt, ca să-ți treacă timpul mai ușor? Am o voce unică. Am fost solist în corul școlii.

Dacă vrei să mă ajuți, nu vorbi, nu cânta — mi-a răspuns. Era o fată. Nu ai voce de om, croncănești ca o lighioană.

Cel alături de care începusem călătoria era unul dintre necunoscuții din cimitir. N-am observat când îi luase locul fata. Sau poate că erau doi în cabină.

Sunteți doi? am vrut să aflu. Și poetul? Era rândul lui să conducă.

Nimeni n-a spus nimic. M-am simțit ca ultimul supraviețuitor de pe lume.

Continuam să dăm ture fără să ne oprim niciodată. Auzeam din când în când motoare de avioane, zgomotul rapid făcut de vreun tren și lătrat de câine. Nici măcar n-am fost în stare să mă orientez când a răsărit soarele și am fixat cele două lanterne în părți opuse ale cisternei, pentru ca, atunci când aveam să le aprind, să lumineze direct cadavrul. Persoana aflată la volanul camionului, oricine o fi fost, era stângace. Intra în toate gropile și se lăsa târâtă prin toate denivelările. Mi-a fost teamă ca atâtea

hurducături să nu-mi permită să sting lanternele la timp, dacă intram în vreo zonă întunecoasă.

O să aprind niște lumini aici, am avertizat, prin aerisire. Bateți de două ori când ne apropiem de un tunel.

Bătură de două ori, dar lumina soarelui rămase la locul ei timp de zece sau cincisprezece minute. Am băut cafea din termos și am mâncat două cornulețe. Apoi am verificat dacă îmi tremura mâna. Trebuia să țin obiectivul deschis, fără să tremur, timp de cel puțin cinci secunde. Am luminat caverna. Doar atunci mi-am dat seama că sub trupul lui Aramburu se găsea altul, într-o sicriu simplu de lemn. Era puțin mai mare și nu purta medalii sau rozarii, dar giulgiul ce-l acoperea era aproape identic. Dacă n-aș fi văzut resturile adevărate, în urmă cu câteva săptămâni, n-aș fi fost în stare să aleg între ei, și chiar și așa aveam îndoieli. Am consumat aproape trei filme întregi cu defuncții, făcând planuri generale și prim-planuri. Când aveam să le developez, aveam să fiu sigur. După o oră și jumătate m-am întors pe saltea. Cine știe de cât timp nu ne mai oprisem. Nu trebuia să mai fie mult până la întoarcerea la casa conspirativă. Deodată, am alunecat pe o pantă și mi-am dat seama că ne aflam în Parque Chas. După câteva ture în cerc, camionul se mișcă ușor în linie dreaptă și ieși din labirint. Continuarăm astfel până la căderea nopții. Mi se terminase cafeaua și hrana, mă dureau picioarele, iar înăutrul capului meu era un nor dens, care îmi atrofia simțurile. Nici măcar nu am realizat când am făcut o oprire. Cum ușa cisternei întârzia să se deschidă, am bătut și am bătut, fără ca nimeni să-mi răspundă. Am stat așa mult timp, resemnat să sucomb în compania morților acelora. Cu puțin înainte de ivirea zorilor, mi-am recâștigat libertatea. M-am ținut cu greu pe picioare în curtea casei conspirative, aproape de scara cabinei goale. Cineva care părea să fie șeful, un mititel cu barba roșie pe care nu-l mai văzusem niciodată, mi-a arătat o saltea în

mansarda casei și mi-a spus să nu ies de acolo până când voi fi chemat. Am crezut că voi adormi pe loc, însă aerul curat m-a deșteptat și, aplecat pe fereastră, am privit curtea cu mintea aiurea, în timp ce lumina trecea din gri spre roz, și apoi spre galben și spre gloria dimineții. O fată cu o tufă de zulufi întunecați pe cap s-a apropiat de camion, scuturându-se ca un cățel de apa de la duș, și a examinat conținutul cisternei. Am ghicit că ea era cea care călătorise în cabină și am simțit un fior de rușine pentru că, datorită amețelii cauzate de starea de sufocare, uitasem să-mi scot excrementele. Dimineața era în toi când o camionetă albă se opri lângă cisternă. Somnul mă biruia, și totuși mă aflam acolo, treaz, fără să-mi pot abate privirea de la ce se întâmpla în curtea ale cărei dale păreau că ard. Presupun că dincolo începea o stradă sau un câmp, nu știu și nu voi ști niciodată. Trei bărbați necunoscuți au coborât sicriul lui Aramburu: l-am recunoscut pentru că fotografiasem până mă săturasem crucifixul de pe capac, cu o aureolă aurită deasupra brațelor deschise ale lui Hristos și, dedesubt, cu placa succintă pe care se putea citi numele generalului și anii vieții lui. Fata cu zulufii dicta fiecare mișcare a cadavrului: Așezați-l pe o parte, pe estradă, ușor, fără să zgâriați lemnul. Descoperiți-l. Puneți ce-i înăuntru pe pat, ușor, ușor. Să nu se miște nimic de la loc.

Mi s-a luat somnul când mi-am dat seama ce se întâmpla. Trebuia să ai un stomac de fier ca să nu te simți îngrozit în fața celor două sicrie deschise — unul luxos, imperial; celălalt mizerabil, prost făcut, precum cele ce se fabrică la iuțeală în orașele răvășite de ciumă — și în fața resturilor celor doi morți ce zăceau sub cerul liber. Fata cu zulufii porunci ceea ce de la mansardă părea să fie un schimb, deși acum nu știu dacă am văzut ceea ce cred că am văzut sau simțurile îmi jucau feste, ca o consecință a zilelor în care stătusem închis. Cu delicatețea unui ebenist, luă de la unul dintre trupuri rozariul și medalia militară și le puse pe

pieptul și între degetele celuilalt cadavru. Ce se afla într-unul dintre sicrie fu pus în celălalt și viceversa, nu sunt sigur de ce spun — povesti Moncho și Alcira îmi repetă vorbele lui, iar eu, la rândul meu, le spun într-un limbaj care, fără-ndoială, nu mai are nicio legătură cu povestea originală, cu sintaxa tremurătoare, nici cu vocea fără cute, ce persistase timp de câteva ore în gâtlejul lui Mocho, în noaptea aceea îndepărtată din Sunderland —, sunt sigur doar că sicriul luxos rămase în camioneta albă, iar cel mizerabil fu așezat iar în cisternă, cu un trup care, poate, nu mai era același.

Am dormit toată dimineața și m-am trezit pe la unu. Casa era stăpânită de o liniște grea și, oricât de mult am strigat, nu am văzut pe nimeni. În jurul orei două, poetul apăru în ușa odăii ce mi se atribuise. L-am îmbrățișat. Era slab, răvășit, de parcă își revenea după o boală gravă. Am început să-i povestesc ce văzusem și el mi-a spus să tac, să uit, că lucrurile nu sunt niciodată cum par. Nu mai sunt de aici, a recitat: *abia dacă sunt o amintire în trecere. Nici tu, nici eu nu suntem din această lume nenorocită, căreia îi dăm viața noastră, pentru ca nimic să nu mai fie cum e.* E vremea să plecăm, a spus.

Mi-a acoperit ochii cu o legătură neagră și cu ochelari fumurii. Așa am ieșit din casa conspirativă, orbește, sprijinindumă de umărul lui. Timp de mai bine de o oră m-am lăsat dus pe drumuri ce miroseau a vacă și a pășune umedă. Apoi, m-a învăluit o duhoare teribilă de motorină. Ne-am oprit. Mâna poetului mi-a scos ochelarii și legătura neagră. Ne aflam în plin soare și ochilor mei le trebuiră mai mult timp decât de obicei ca să se obișnuiască. Am observat, la o sută de metri, depozitele și turnurile unei rafinării de petrol. În fața intrării se afla un șir lung de camioane-cisternă, precum acela pe care-l cunoșteam, în vreme ce altele, tot identice, ieșeau la fiecare cincisprezece

minute sau, poate, mai devreme. Am privit în liniște, nu mai știu cât timp, acel du-te-vino ritmic și plicticos.

O să rămânem aici toată ziua? am întrebat. Am crezut că am terminat treaba.

Nu se știe niciodată când ceva se termină.

În acel moment, ieși camionul nostru din rafinărie. Era o imagine prea familiară ca să n-o recunosc. Îi vopsisem, în plus, o imperceptibilă dungă galbenă pe ușa cisternei și, de unde ne aflam, vedeam strălucirea acelei dungi atinse de soare.

Îl urmărim? am întrebat.

Îl vom lăsa să se îndepărteze, a spus poetul. *Pân-om putea să suflăm în cenușă.*

Cilindrul impunător se pierdu pe drum, încărcat cu micul său lac de motorină. Purta acolo un trup ce avea să se dezintegreze cu trecerea anilor și avea să se destrame în firicele, în depozitele subterane ale benzinăriilor și prin tuburile de eșapament ale automobilelor, în aerul lipsit de grație din Buenos Aires.

Te duc. Unde mergi? a întrebat poetul.

Lasă-mă oriunde, aproape de Villa Urquiza. O să merg pe jos.

Voiam să mă gândesc la sensul a ceea ce făcusem, să aflu dacă fugeam de ceva sau mă îndreptam către ceva. *Încrederea mea se sprijină pe adâncul dispreț față de lumea aceasta nenorocită*, îmi spusese poetul. *O să-i dau viața mea, pentru ca nimic să nu mai fie cum este.* Ne petrecem viața sacrificând-o pentru cauze pe care nu le înțelegem întru totul, doar ca nimic să nu mai fie cum este, îi spuse Mocho lui Martel în noaptea aceea, la Sunderland.

Perechile dansau în jur, indiferente. Un roi de fluturi albi dădea târcoale reflectoarelor. Unii le atingeau și mureau pe sticla arzătoare. Martel rămase mult timp tulburat. Marea istorie îl atinsese pe Mocho cu aripile sale, iar zborul era auzit și de el. Era un sunet mai puternic decât cel al muzicii, mai imperios și mai viu decât cel al orașului. Urma să cuprindă, probabil, întreaga

țară și, peste o zi sau două, avea să ocupe prima pagină a ziarelor. Simțea nevoia să spună, ca doamna Olivia în vecinătatea morții, „ce puțin lucru suntem, ce nimic suntem în veșnicie", dar spuse doar: „Și eu cânt numai pentru asta: ca să revină trecutul și nimic să nu mai fie cum este."

În dimineața următoare, îmi povesti Alcira, Mocho a dorit să viziteze împreună cu Martel casa din strada Bucarelli, unde începuse labirintul vieții lui. Radiourile anunțau întoarcerea cadavrului Evitei și descoperirea camionetei albe cu sicriul lui Aramburu. Dacă Andrade dorea să pună punct final unei istorii și să părăsească trecutul, pentru un nou început — așa cum Mocho îi spusese cântărețului la Sunderland —, nu-i rămânea altceva de făcut decât să se întoarcă în Parque Chas și să stea de veghe acolo, lângă ruinele propriei vieți.

Dimineața însemnă pentru ei un șir de dezamăgiri. Casa conspirativă era înconjurată de garduri puse de poliție și un agent făcea de gardă lângă ușă. În depărtare, pe străzile ce se deschideau în cerc și pe trotuarele ce se întrerupeau fără veste, nu se vedea niciun suflet, iar liniștea era atât de apăsătoare, că îți tăia răsuflarea. Nici măcar câinii nu-și scoteau botul printre perdele. Nu putură să se oprească pentru a privi ferestrele camerei din mansardă, pentru a nu trezi bănuielile polițistului, astfel că o luară pe strada Ballivian, spre strada Bauness, și acolo urcară din nou panta care dădea în Pampa. Din când în când, Martel se întorcea către Mocho și observa la el o dezamăgire ce sporea. Ar fi vrut să-l apuce de braț, dar se temea ca nu cumva orice gest sau atingere să nu-i facă prietenul să izbucnească în plâns.

Când ajunseră în stația de autobuz, Andrade spuse că acolo trebuiau să se despartă pentru că era așteptat undeva, dar Martel știa că acel undeva nu însemna decât nimicul, pierzania, fiindcă nu-i mai rămăsese nicio persoană căreia să-i ceară adăpost. Nici măcar nu încercă să-l rețină. Mocho părea prea grăbit și se

desprinse din îmbrățișarea lui de parcă s-ar fi desprins de sine însuși.

Nu mai auzi nimic de el decât după unsprezece ani, când unul dintre supraviețuitorii dictaturii aminti în trecere că un bărbat solid, cu voce de cocoș, fusese *mutat* într-o noapte de vară din temnița de la Club Atlético, adică, trimis la moarte. Martorul nici nu cunoștea măcar numele adevărat al victimei, ci doar pseudonimele lui de război, Rubén sau Ochiul Magic, dar informația în legătură cu vocea îi fu de ajuns lui Martel. Numele de Félipe Andrade Pérez nu figurează în niciuna dintre infinitele liste cu dispăruți, care au circulat de atunci încoace, nici nu apare în dosarele de judecată ale comandanților militari din vremea dictaturii, de parcă n-ar fi existat niciodată. Povestea pe care o auzise la Sunderland era, cu toate acestea, plină de noimă pentru Martel. Reprezenta ceea ce el însuși ar fi vrut să trăiască, dacă ar fi putut, și, de asemenea — chiar dacă de asta nu era atât de sigur — reprezenta moartea de rebel pe care ar fi vrut s-o aibă. Din această cauză — mi-a spus Alcira — își vopsi părul în negru, făcându-și iluzii că astfel avea să redevină ceea ce fusese cu douăzeci și șapte de ani înainte, își puse pantalonii în dungi și sacoul negru la două rânduri, rezervat pentru recitaluri, și ieși într-o seară de acum două săptămâni, să-l evoce pe prietenul lui, în colțul dintre Bucarelli și Ballivian, în fața casei în care nu putuseră să intre ultima oară când s-au văzut.

Acompaniat de chitara lui Sabadell, Martel a cântat *Sentința*, de Celedonio Flores. În pofida machiajului de pe cearcăne și pometi, era palid, plin de furie împotriva trupului ce-l abandonase tocmai atunci când avea mai multă nevoie de el. Am crezut că va leșina, spuse Alcira. Și-a apăsat burta cu putere, de parcă ar fi ținut de ceva ce stătea să-i cadă, și astfel și-a dat drumul: *M-am născut, domnule judecător, în mahala, / mahalaua tristă a durerii fără seamăn.* Tangoul e lung, ține mai mult de trei

minute și jumătate. M-am temut că nu va putea să-l termine. Micile coreence din magazinul de fursecuri l-au aplaudat cum l-ar fi aplaudat pe un înghițitor de săbii. Trei copii ce treceau pe biciclete au strigat „Bis!" și s-au îndepărtat. Poate că scena cu pricina ți se pare jalnică, îmi spuse Alcira, dar, de fapt, era aproape tragică: cel mai mare cântăreț argentinian își deschidea aripile pentru ultima oară, în fața unor oameni care nu înțelegeau ce se întâmplă.

Sabadell și-a făcut nițel de lucru cu chitara, sărind de la un fragment din *Ceata*, la altele din *Floare de mucegai* și *Brunețica*, pentru a se opri la *Căsuța părinților*. În câteva rânduri, Martel a fost pe punctul de a ceda, în timp ce cânta tangoul acela. Poate că-l durea gâtul, poatea că-l durea amintirea unui mort ce nu voia să-și accepte condiția, ca toți aceia care nu au un mormânt. De ce nu plângea, atunci? își spuse Alcira și apoi îmi spuse mie, în spitalul din strada Bulness, de ce a stăvilit un plâns ce l-ar fi salvat, poate? *Cartier liniștit al zilei mele de ieri; / ca un trist apus / la colțul tău mă-ntorc bătrân...*

Sudoarea curgea pe el în șiroaie. I-am zis să plecăm — îmi povesti Alcira —, i-am zis prostia că Felipe Andrade, din veșnicia lui, cântase cu el, dar m-a respins cu o fermitate și o furie pe care nu i le cunoscusem până atunci. Mi-a spus: „Dacă pentru ceilalți au fost două tangouri, de ce să nu fie tot două și pentru prietenul pe care l-am iubit cel mai mult?"

Fără-ndoială că vorbise despre asta cu Sabadell, pentru că acesta m-a întrerupt cu preludiul de la *Ca doi străini*. Textul acestui cântec e o invocare a trecutului neatins pe care Martel încerca să-l reînvie, îmi spuse Alcira. În seara aceea, totuși, a curs un trecut ce nu era mort, cum nu poate muri ceea ce a dispărut, însă stăruie și durează. Trecutul din seara aceea persista, tenace, în prezent, atâta timp cât el îl cânta: era privighetoarea, ciocârlia de la începuturile lumii, mama tuturor cântecelor. Încă nu pot

pricepe cum făcea să respire, unde găsea puterea de a nu leșina. M-am trezit plângând, când l-am auzit rostind, pentru a doua oară: *Și acum că sunt în fața ta / părem, după cum vezi, ca doi străini: / o lecție ce-am învățat-o în sfârșit. / Cum se schimbă toate cu anii!* Până și eu îmi aminteam ceea ce nu trăisem niciodată.

Odată cu ultimul cuvânt din *Ca doi străini*, Martel s-a prăbușit, în timp ce lumea din Parque Chas îi cerea să cânte alte tangouri. Când a căzut în brațele mele, l-am auzit spunând, fără vlagă: „Du-mă la spital, Alcira, că nu mai pot. Du-mă, că mor."

Nu-mi mai aduc aminte dacă Alcira mi-a povestit acest episod ultima oară când am vizitat-o la spitalul Fernández sau câteva săptămâni mai târziu, în cafeneaua La Paz. Îmi amintesc doar miezul nopții de decembrie și cerul în flăcări și pe Alcira lângă mine, epuizată, în picioare în fața asistentei care încerca s-o consoleze și nu știa cum, și liniștea ce s-a pogorât asupra sălii de așteptare, și mirosul de flori veștede ce ocupa locul realității.

ULTIMUL

Decembrie 2001

ÎN TIMPUL ACELOR ZILE NEBUNE, am cumpărat câteva hărți ale orașului Buenos Aires și am trasat pe ele linii colorate care uneau locurile unde cântase Martel, cu speranța de a găsi vreun desen care să-i descifreze intențiile, ceva asemănător rombului cu ajutorul căruia rezolvă Borges misterul din *Moartea și busola*. Figurile geometrice imperfecte variază, după cum se știe, în funcție de ordinea în care se stabilește legătura dintre puncte. Dacă porneam de la pensiunea unde locuise, de pe strada Garay, puteam descoperi conturul unei mandragore, sau un *y* puțin sucit, ce semăna cu *Caput Draconis* din geomanție, sau chiar o mandală similară cercului magic al lui Eliphas Levi. Vedeam ceea ce doream să văd.

Duceam hărțile peste tot cu mine și schițam desene noi când mă plictiseam de citit prin cafenele. Trasam linii între locurile unde, după spusele lui Virgili, librarul, Martel cântase înainte ca eu să sosesc în Buenos Aires: „hotelurile amorului" de pe strada Azcuénaga, în fața cimitirului Recoleta, și tunelul subteran de sub obeliscul din Plaza de la República. În colecția de ziare de la Biblioteca Națională — aceea unde Grete Amundsen se pierduse cu câteva luni înainte —, am căutat cauzele pentru care Martel

alesese locurile acelea. Singurele ştiri pe care le-am descoperit au fost cea despre o pereche asasinată în plin futai, într-un „hotel al amorului", la sfârşitul anilor '60, şi cea despre o execuţie prin împuşcare, lângă obelisc, în timpul primelor luni ale dictaturii. Nu părea să existe vreo legătură între cele două întâmplări. Asasinul din hotel era un soţ gelos, căruia îi telefonase poliţia, pe vremea când adulterele erau denunţate. N-a fost nici măcar judecat: trei medici dovediră că suferise de alienare temporară, iar judecătorul îl absolvi după câteva luni. Pe de altă parte, crima de la obelisc era doar una dintre multele care se petrecuseră între 1976 şi 1980. Cu toate că era vorba despre o exhibiţie feroce de impunitate, niciun ziar argentinian nu scrisese despre acel eveniment. Am găsit informaţia din întâmplare, în *The Economist*, unde corespondentul de la Buenos Aires scria că, într-o duminică de iunie a anului 1976 — pe 18, cred —, un grup de bărbaţi cu căşti de fier sosise cu puţin înainte de răsărit în Plaza de la República, într-un automobil fără număr de înmatriculare. O persoană tânără, necunoscută, fusese târâtă prin piaţă: o sprijiniseră de granitul alb al enormului obelisc şi o executaseră cu o salvă de mitralieră. Asasinii plecaseră în aceeaşi maşină, abandonând cadavrul, şi nu s-a mai ştiut nimic despre ei.

Pe parcurs, mi-am dat seama că, atâta timp cât nu voi afla în ce alte locuri din Buenos Aires cântase Martel, nu voi reuşi să completez desenul — în caz că exista vreunul —, dar nici nu îndrăzneam s-o supăr pe Alcira cu ceva care poate că nu era decât o idee nebunească. Când o întrebam dacă ştia unde mai cântase Martel pentru sine, în afara locurilor pe care le cunoşteam deja, ea, afectată din pricina a ceea ce se întâmpla în secţia de terapie intensivă, nu făcea decât să bombăne nişte nume: Mataderos, tunelurile, Palatul Apelor, şi pleca. Încerc să-mi aduc aminte, mi-a răspuns odată. O să fac o listă a locurilor şi-o să ţi-o

dau. N-a făcut-o decât mult mai târziu, când eram pe punctul să plec din Buenos Aires.

Multe dintre după-amiezele mele erau pustii, înveninate de lipsă de chef. Pe măsură ce se apropia Crăciunul, îmi spuneam cu tot mai multă insistență că era vremea să mă întorc acasă. Primisem câteva cărți poștale de la prieteni, care regretau lipsa mea cu ocazia sărbătorii *Thanksgiving*, de la sfârșitul lui noiembrie. Tot gândindu-mă cum să-l scot pe Bonorino din subsolul aleph-ului, uitasem de sărbătoare. Eram cu mintea aiurea și asta începea să mă îngrijoreze. În ritmul ăsta, mi-am spus, mi se vor termina toate bursele, fără să fiu în stare să scriu măcar un sfert din teză.

Am citit că în sala teatrului San Martín, unde văzusem câteva capodopere ale cinemaului argentinian, vor proiecta *Tango!*, care era numit pe afiș „primul nostru film sonor". Opera data din 1933, deci fusese creată la șase ani după ce Al Jolson cântase în *The Jazz Singer.* Mi-am imaginat că informația era eronată. Și aveam dreptate. Prin 1932 sau 1931 se filmaseră în Buenos Aires câteva melodrame vorbite, precum *Păpușile din Buenos Aires*, cu ajutorul unor discuri ce încercau în zadar să sincronizeze dialogurile cu imaginile. Totuși, lucrul cel mai important era că, atunci când am văzut *Tango!*, am fost convins că filmul acela însemna despărțirea argentiniană de epoca mută.

Povestea era banală și singurul lucru interesant era succesiunea de duete, trio-uri, cvintete și orchestre tipice, care se opreau uneori din cântat, pentru ca actorii să-și declame tiradele. *The Jazz Singer* îmbogățise cinemaul cu o frază nemuritoare, *You ain't heard nothing yet*, Și încă n-ați auzit nimic. În prima scenă din *Tango!*, o cântăreață robustă, deghizată în golan, spărgea... focul cu un vers ce declanșa pe loc o furtună de semnificații: *Buenos Aires, când m-am trezit departe.* Primul sunet din cinemaul argentinian îl constituiseră, prin urmare, acele două cuvinte, *Buenos Aires.*

În timp ce vedeam, distrat, filmul, ale cărui dialoguri îmi scăpau, nu știu dacă din pricina dicției tulburi a actorilor sau pentru că banda de sunet era, probabil, foarte rudimentară, mi-a fost teamă ca nu cumva orașul să mă părăsească într-o zi și nimic să nu mai fie cum a fost. Mi-am ținut respirația, cu speranța ca prezentul să nu se miște din încheieturile sale. La sfârșit, am simțit că mă aflu într-un loc fără de loc și fără un timp de care să mă agăț. Identitatea mea se pierduse pe undeva și nu știam cum s-o recuperez. Chiar filmul acela îmi sporea confuzia, pentru că avea o structură circulară, în care totul revenea la punctul de plecare, inclusiv grasa deghizată în golan, care reapărea în ultimul minut, cântând o *milonga* ce vorbea — așa am crezut — despre Buenos Aires: *Nu știu de ce lumea îi rostește numele / dacă nu-l pot uita.*

La ieșire, în timp ce așteptam autobuzul 102, care mă lăsa aproape de spitalul Fernández, am observat că se schimbase ceva în atmosfera orașului. În primul moment am crezut că lumina după-amiezii, mereu atât de intensă, atât de galbenă, căpătase o palidă culoare roz. Era ca și cum asfințitul ar fi sosit mai repede. Mereu se întuneca la nouă seara în acea perioadă a anului. Și era abia șase și jumătate. Am avut impresia că Buenos Aires-ul își schimba starea de spirit și, în același timp, mi se părea absurd să cred asta despre un oraș. Cu puține zile înainte, trecusem prin piața Vicente López și nu mi-o aminteam așa cum o vedeam în acel moment, cu câțiva copaci lipsiți de frunze, bonți, și alții plini de flori care se învârteau și cădeau lent. Oamenii primăriei ar fi trebuit să reteze de la rădăcină anumite crengi, mi-am spus. Nu înțelegeam obiceiul acela crud și inutil, pe care-l constatasem și pe alte străzi cu copaci, și chiar în pădurea Palermo, unde văzusem un *palo borracho* asasinat de violența cu care fusese curățat.

Pe o latură a cimitirului Recoleta, șase oameni-statui traversau strada cu serviete în mână. Mi se părea ciudat că mergeau iute, indiferenți față de uimirea pe care o provocau. Iluzia

nemișcării, tot farmecul artei lor infime, se risipea odată cu fiecare pas. Arătau ridicoli în veșmintele lor aurii și granitice, cu straturile groase de vopsea de pe față și din păr: o neglijență de neconceput la ei, care se ascundeau pentru a-și curăța machiajul. Poate că fuseseră expulzați din jurul bisericii Santa María del Pilar, unde obișnuiau să se expună, chiar dacă așa ceva nu se mai întâmplase până atunci.

Când am coborât din autobuz în fața parcului Las Heras, am văzut haite de câini ce se răsculaseră împotriva băieților care îi plimbau. În locul acela se întâmplaseră istorii teribile, iar resturile terorii persistau. Pentru a se odihni după bătaia de cap pe care le-o dădeau câinii, îngrijitorii lor obișnuiau să se adune la o tacla, într-o parte umbrită a parcului, unde altădată fusese curtea Penitenciarului Național. Fiecare dintre ei avea în grijă șapte sau opt animale și-l lăsa liber pe unul dintre câini, pe cel mai experimentat, presupun, pentru a conduce haita. Niciunul dintre ei nu știa, probabil, că în acel loc fusese împușcat, în 1931, anarhistul Severino Di Giovanni, și, douăzeci și cinci de ani mai târziu, generalul Juan José Valle, care condusese o revoltă armată, pentru ca peronismul să recupereze puterea. Și dacă știau, de ce trebuia să le pese? Uneori, vântul sufla acolo cu o putere mai mare decât în alte locuri din parc, iar câinii, tulburați de un miros pe care nu-l înțelegeau — mirosul unei suferințe umane ce venea din trecut —, se dezlegau din lese și fugeau. În repetate rânduri, în drumurile mele zilnice către spitalul Fernández, văzusem cum tinerii îi urmăreau și îi strângeau din nou, dar în după-amiaza aceea, în loc să fugă, câinii se tot învârteau în jurul îngrijitorilor, încâlcindu-i în lese și răsturnându-i. Animalele ce serveau drept călăuze se ridicau în două picioare și urlau, în timp ce restul câinilor din haită, cu balele curgând, se îndepărtau la câțiva metri de tinerii căzuți și apoi se apropiau din nou, ca și cum ar fi vrut să-i târască din acel loc.

Am ajuns la spital simțind că orașul nu mai era același, că eu nu mai eram același. M-am temut că Martel murise în timp ce eu pierdeam vremea la cinema și am urcat aproape în fugă scara către secția de reanimare. Alcira vorbea liniștit cu un medic și, când m-a văzut intrând, m-a chemat.

Își revine, Bruno. Acum câteva clipe am intrat în salonul lui și mi-a cerut să-l îmbrățișez și m-a strâns în brațe cu puterea unui om hotărât să trăiască. M-a îmbrățișat fără să-i pese de tuburile acelea înfipte în trupul lui. Poate că se face bine, așa cum s-a întâmplat de atâtea ori, și cântă iar.

Medicul — un bărbat scund, cu capul ras — o bătu pe spate, ca s-o încurajeze.

Trebuie să așteptăm câteva săptămâni, spuse. Mai trebuie să se dezintoxice de toate medicamentele pe care i le-am dat. Ficatul nu-l ajută prea mult.

Dar azi-dimineață era vlăguit, iar acum, priviți-l, domnule doctor, replică Alcira. În dimineața asta îi cădeau brațele, abia dacă reușea să-și țină capul drept, ca un nou-născut. Acum m-a îmbrățișat. Doar eu știu ce viață trebuie să ai în tine ca să strângi astfel în brațe.

Am întrebat dacă puteam să intru în salonul lui Martel și să stau lângă el. Așteptam de mai multe zile să fiu lăsat să vorbesc cu el.

Acum n-ar fi prudent, spuse medicul. Și-a revenit, însă continuă să fie foarte slăbit. Poate mâine. Când îl veți vedea, nu-i puneți întrebări. Nu spuneți nimic ce l-ar putea emoționa.

Unele persoane se plimbau pe coridor cu căști la urechi. Probabil că ascultau radioul, fiindcă, atunci când se încrucișau, comentau surescitați evenimentele întâmplate în alte localități: Au ajuns la trei în Rosario!, am auzit-o spunând pe o femeie care se sprijinea într-un baston în formă de trepied. Dar chestia de la Cipoletti? Ai văzut ce s-a întâmplat la Cipoletti?, îi răspunse

alta. Și mai mulți morți, Doamne Dumnezeule!, spuse o asistentă ce cobora de la etajul trei. În noaptea asta n-o să mă pot mișca de la urgență.

Alcirei îi era frică să nu se taie lumina. La ora prânzului, la televizorul dintr-un bar, văzuse persoane disperate care prădau supermarketuri, ieșind de acolo încărcate de alimente. Mii de incendii se aprinseseră în Quilmes, în Lanus, în Ciudadela, la doi pași de Buenos Aires. Nimeni nu pomenea de vreo tulburare în oraș. Mă întrebă dacă văzusem ceva.

Totul pare liniștit, am răspuns. Nu voiam să-i vorbesc despre semnele de neliniște care mă impresionaseră: culoarea cerului, oamenii-statui.

Era prea agitată ca să stea de vorbă cu cineva. Am simțit-o înstrăinată, ca și cum și-ar fi mutat trupul în altă parte. Cearcăne adânci îi întunecau figura, care nu exprima nimic, nici gânduri, nici sentimente. Părea că tot ce se găsea în ea plecase odată cu trupul care nu se mai afla acolo.

În timp ce mă întorceam la hotel cu autobuzul, am văzut cum lumea fugea agitată pe străzi. Majoritatea erau aproape dezbrăcați. Bărbații erau cu pieptul gol, purtau pantaloni scurți și șlapi; femeile, bluze și rochii largi, ușoare. La colțul dintre Callao și Guido urcă un bătrân cu părul întărit de fixative, care nu s-ar fi potrivit cu ceilalți pasageri dacă n-ar fi avut costumul atât de uzat și ros la coate. Când am ajuns pe strada Uruguay, o manifestație bloca trecerea. Șoferul încercă să-și facă drum cu claxonul, dar cu cât atrăgea atenția mai tare, cu atât mai compact devenea asediul. Bătrânul, care până în acel moment își păstrase calmul, scoase capul pe fereastră și strigă: Dați-i jos odată pe ticăloșii ăia! Dați-i jos pe toți! Apoi se întoarse spre mine, care mă aflam în stânga lui, și-mi spuse cu vioiciune sau, poate, cu mândrie: În dimineața asta mi-am făcut plăcerea de a arunca o

piatră în mașina președintelui. I-am spart parbrizul. Mi-ar fi plăcut să-i sparg capul.

Ceea ce se întâmpla era nu doar neașteptat pentru mine, ci și de neînțeles. De săptămâni de zile se vorbea împotriva politicienilor pe un ton tot mai violent, și unii dintre ei chiar fuseseră atacați fizic, dar în aparență nimic nu se schimba. Asalturile asupra supermarketurilor mi se păreau neverosimile, pentru că poliția patrula continuu, așa că le considerasem o invenție a televiziunilor, care nu mai știau cum să atragă atenția. Nu auzisem decât voci nemulțumite de la sosirea mea la Buenos Aires. Dacă lumea nu se plângea din cauza climei, se plângea de mizerie — care deja se vedea peste tot, chiar și pe străzi unde, în alte timpuri, exista doar bogăție, ca în Florida sau Santa Fe —, dar protestele nu se transformau niciodată în altceva. Acum, în schimb, cuvintele ce brăzdau aerul erau ascuțite și distrugeau tot ce numeau. Dați-i jos pe ticăloșii ăia!, spunea lumea și, chiar dacă nenorociții nu se mișcau din loc, realitatea era atât de tensionată, atât de aproape să se destrame, încât zguduirea provocată de insultă îi împingea pe politicieni către pierzanie. Sau, cel puțin, așa mi se părea mie.

Chiar și președintele republicii era lovit cu pietre. O fi adevărat? Poate că bătrânul din autobuz se lăuda, ca să-și dea importanță. Dacă aruncase cu pietre în mașină și toți îl văzuseră, cum putea să stea jos atât de liniștit, de parcă nu i s-ar fi întâmplat nimic? Uneori, labirintul orașului nu se găsea, pentru mine, pe străzi sau în confuziile provocate de timp, ci în comportamentul neașteptat al persoanelor care trăiau acolo.

Am așteptat o jumătate de oră și, cum traficul era blocat în continuare, am hotărât să merg pe jos. Am mers pe Uruguay până la Córdoba și apoi am luat-o pe Callao, spre hotel. Nu voiam să mă întorc în camera mea sufocantă, dar nu știam unde să merg altundeva. Magazinele se închideau, cafenelele erau pustii și se despărțeau de ultimii clienți. Să străbat orașul pentru

a mă refugia la Británico ar fi fost o nebunie. Mareele umane nu încetau. Totul era închis, dar străzile ardeau, iar eu mă simţeam singur ca un câine, în caz că un câine simte singurătatea. Era târziu, ora nouă sau mai mult, dar cei care mergeau dintr-un loc în altul dădeau impresia că tocmai se treziseră. Purtau linguri de lemn, oale, tigăi vechi.

Începuse să mi se facă foame şi am regretat că nu-mi cumpărasem ceva de mâncare la spital. În hotelul meu, încuiaseră uşa de la intrare şi a trebuit să sun mult timp la sonerie ca să fiu lăsat să intru. Portarul era numai în chiloţi. Abdomenul enorm, cu tufe de păr, îi strălucea de sudoare.

Uitaţi-vă, mister Cogan, îmi spuse. Uitaţi-vă la dezastrul din Constitución.

Avea un televizor minuscul în spatele tejghelei de la intrare. Se filma în direct jaful de la un supermarket. Lumea fugea cu pungi de orez, cutii de ulei şi legături de cârnaţi, printre steaguri de fum. O bătrână fără vârstă, cu o hartă de riduri pe figură, cădea cu picioarele înainte, în faţa unui ventilator. Cu o mână începea să-şi cureţe rana deschisă de la cap, în timp ce-şi ţinea rochia cu cealaltă, ca să nu i-o ridice vântul. O mână scoase din priză ventilatorul şi-l luă de acolo, dar bătrâna continua să se apere de vântul ce nu mai era, ca şi cum ar fi plutit de partea cealaltă a timpului. Dispuşi în formă de arc, în grupuri de câte şase, poliţiştii înaintau protejaţi de căşti şi viziere care le acopereau bărbia şi gâtul. Unii aplicau lovituri cu bastoane grele, alţii trăgeau cu gaz.

Uitaţi-vă la ăia din spatele copacilor, îmi spuse portarul. Trag în oameni cu gloanţe de cauciuc.

Fugiţi! Fugiţi, că nenorociţii ăştia ne omoară! striga o femeie cameramanilor de la televiziune, în vreme ce dispărea în norii de fum.

M-am așezat în holul hotelului, învins. Nu găsisem nimic din ce venisem să caut la Buenos Aires, iar acum, pe deasupra, mă simțeam străin de oraș, străin de lume, străin de mine. În ceea ce se întâmpla afară se ghicea o iluminare, un început de istorie — sau un sfârșit —, iar eu nu înțelegeam nimic, mă gândeam numai la vocea lui Martel, pe care n-o auzisem niciodată și pe care nu aveam s-o aud, poate, niciodată. Era ca și cum Marea Roșie s-ar fi deschis în fața poporului lui Moise și în fața mea, iar eu, distrat, aș fi privit în altă parte. Televizorul repeta scene fulgerătoare, care durau doar câteva secunde, dar când memoria unea într-un șuvoi toate acele imagini, rezultatul era o furtună.

Cred că am adormit. În jurul orei unsprezece noaptea, m-a scuturat un cutremur de sunete metalice, care nu semăna cu nimic cunoscut. Am avut senzația că vântul sau ploaia înnebuniseră și că Buenos Aires-ul se descompunea. Voi muri în orașul acesta, mi-am spus în gând. Azi e ultima zi a lumii.

Portarul bombăni niște fraze încâlcite din care am reușit să desprind doar câteva sensuri. Menționă un discurs amenințător al președintelui republicii. Adică noi suntem un grup violent? Ați auzit, domnu' Cogan: grup violent. Așa a spus tâmpitu'. Dușman al ordinii. Da' dușman al ordinii e el, zic io.

Vibrația străzii m-a trezit cu totul. Mi s-a făcut sete. În mica baie de la intrare, m-am spălat pe față și am băut din căușul palmelor.

Când am ieșit, portarul urca în salturi scara împânzită cu capcane a hotelului, pe ale cărei trepte șubrede căzusem de câteva ori, în timp ce striga la mine, agitat: Veniți să vedeți grozăvia asta, domnu' Cogan! Câtă lume, mamma mia, ce scandal o să fie!

Am ieșit pe un balcon de la etajul al treilea. Mareele umane înaintau către Congreso arborând castroane și capace de oale și lovindu-le într-un ritm netulburat, de parcă ar fi citit toți aceeași

partitură. Repetau, cu voce răgușită, același refren: *Să plece toți! / Să nu rămână niciunul!*

Un tânăr cu ochi negri și umezi ca ai Tucumanului mărșăluia înaintea unui grup de cincisprezece sau douăzeci de persoane: majoritatea erau femei cu copii în brațe sau pe umeri. Una dintre ele ne strigă, văzându-ne la balcon: Veniți să puneți osu'! Lăsați televizoru'!

Am simțit un fior de tristețe din pricina prietenului meu, pe care nu-l mai văzusem de când se închisese pensiunea din strada Garay, și am avut presimțirea că îl voi întâlni în everfescența din stradă. Mi-am imaginat că m-ar auzi, oriunde ar fi fost, dacă l-aș chema din tot sufletul. Așa că am strigat: Vin acum!, Vin acum!, unde vă adunați? În Congreso, în Plaza de Mayo, peste tot, îmi răspunseră. Mergem peste tot.

Am încercat să-l conving pe portar să se alăture mulțimii, dar el nu voia să lase hotelul nepăzit, nici să se îmbrace. Mă însoți până la ușă, avertizându-mă să nu vorbesc mult. Ai un accent ușor de ginit, bre, îmi spuse. Yankeu până la Dumnezeu. Ai grijă. Îmi dădu un tricou alb cu dungi de un albastru deschis, precum acela al echipei naționale de fotbal a Argentinei, și astfel m-am mimetizat cu mulțimea.

Toată lumea știe deja ce s-a întâmplat în zilele ce au urmat, pentru că ziarele n-au vorbit despre altceva decât despre victimele reacției feroce a poliției, care s-a soldat cu mai mult de treizeci de morți, și despre oalele care zdrăngăneau fără-ncetare.

Nu am dormit, nici nu m-am întors la hotel. L-am văzut pe președinte fugind cu elicopterul pe deasupra unei mulțimi ce-i arăta pumnii, și, în aceeași noapte, am văzut un bărbat sângerând abundent pe scările de la Congreso, îndepărtând cu brațele nenorocirea ce se abătea asupra-i, verificându-și buzunarele și amintirile, pentru a afla dacă totul e în ordine, identitatea și trecutul lui. Nu ne lăsa, i-am strigat, rezistă și nu ne lăsa, dar știam

că nu lui îi spuneam asta. I-o spuneam Tucumanului, Buenos Aires-ului, și mie însumi, o dată în plus.

Am umblat încoace și-ncolo prin Plaza de Mayo, pe bulevardul Diagonal Norte, pe unde mulțimile distrugeau fațadele băncilor, și am mers pe jos taman până la cafeneaua Británico, am băut o cafea cu lapte și am mâncat un sendviș, fără jucători de șah în jur, nici actori care se întorceau de la teatru. Totul părea atât de liniștit, de stins, și totuși nimeni nu dormea. Tumultul vieții se desfășura pe trotuare și în piețe, de parcă ziua tocmai începea. Iar ziua începea mereu, chiar dacă era ora patru după-amiaza sau miezul nopții sau șase dimineața.

Aș minți dacă aș spune că îmi aduceam aminte de Martel în timp ce mergeam dintr-un loc în altul. De Alcira îmi aminteam uneori, e adevărat, iar când vedeam chioșcurile de flori distruse de pe bulevarde, mă gândeam să iau un buchet și să i-l dăruiesc.

M-am întors la hotel vineri dimineața, la treizeci și cinci de ore după ce coborâsem în căutarea manifestantului cu ochii umezi — pe care nu-l revăzusem de atunci înainte — și, cum credeam că totul se terminase, am dormit până la căderea nopții. În zilele acelea se perindă un șir de președinți, cinci, în total, punându-l la socoteală și pe acela pe care îl văzusem fugind cu elicopterul, și toți, în afara ultimului, sfârșiră singuri și părăsiți, ascunzându-se de furia publică. Al treilea rezistă o săptămână, ajunse să transmită urări de Crăciun și fu pe punctul de a bate o nouă monedă, care urma să le înlocuiască pe cele unsprezece sau douăsprezece care circulau pe piață. Surâdea, neobosit, în fața mareei de nenorociri, poate pentru că vedea vâlvătăi, acolo unde pentru ceilalți nu era decât cenușă.

Cu o noapte înainte ca Joker-ul acela să depună jurământul, într-o sâmbătă, am mers pe jos până la malul râului, traversând, chipurile, o cale ferată care, de fapt, nu exista și înfruntând întunericul beznă din sud. Un vapor enorm, cu toate luminile

aprinse, înainta în dreapta mea, dincolo de Fântâna Nereidelor, ale cărei figuri orgasmice îl înnebuniseră de dorință pe Gabriele D'Annunzio. Am avut impresia că vaporul intra încet pe străzile orașului, chiar dacă știam că asta ar fi fost imposibil. Se mișca printre clădiri cu cadența unei cămile fantomatice, în vreme ce noaptea își deschidea mâna și arunca o spuză de stele. Când vaporul dispăru, iar întunericul se închise din nou asupra mea, m-am întins pe balustrada de piatră înălțată în fața tufișurilor de lângă râu și am privit cerul. Am descoperit că, lângă labirintul constelațiilor, între Orion și Taur, și mai încolo, între Canopus și Cameleon, începea un alt labirint, poate și mai greu de descifrat, de coridoare pustii, spații curățate de corpuri cerești, și am înțeles sau am crezut că înțeleg ceea ce Bonorino îmi spusese la pensiune, în noaptea în care îmi ceruse cartea lui Prestel: că forma unui labirint nu este dată de liniile care îl desenează, ci de spațiile dintre aceste linii. Deschizându-mi drum prin vastitatea firmamentului, încercam să găsesc coridoare care să lege între ele dârele de întuneric, dar, imediat ce înaintam într-o direcție, o constelație sau o stea solitară îmi închidea calea. În Evul Mediu se credea că figurile de pe cer se repetau în figurile de pe pământ, la fel cum în Buenos Aires, acum, dacă eu mergeam într-o direcție, istoria mă obliga să o iau în sens opus, speranțele se sfârșeau în disperare, iar bucuriile după-amiezei se prefăceau în tristețe la căderea nopții. Viața orașului era un labirint.

Începură să mă chinuie niște rafale de căldură umedă. Broaștele orăcăiau în stufărișul râului. A trebuit să plec, pentru că mă devorau țânțarii.

În amiaza zilei următoare, portarul bătu la ușa mea ca să mă invite să bem mate și să vedem la televizor cum depuneau jurământul miniștrii aleși de Joker.

V-aș fi trezit mai devreme, mister Cogan, dar nu m-a lăsat inima. Îi fericire mare, mânca-ți-aș, acu' avem un președinte bun de tot. Nici nu vă puteți închipui ce discurs a tras omu'.

La televizor am văzut defilând o serie de analiști politici care îl definiră pe Joker „uraganul muncii, cineva care va face în trei luni ce nu s-a făcut în zece ani". Și așa părea să fie. Când era filmat, se arăta activ, jovial și repeta întruna: „Să vedem dacă mă înțelegeți odată. Sunt președinte, ați auzit? Pre-și-din-te."

Peste tot pe unde mergea era urmat de un cortegiu de funcționari cu casetofoane și mape. De câteva ori ceru să fie lăsat singur pentru a medita. Prin ușa întredeschisă a biroului fu văzut înălțându-și ochii spre cer, cu mâinile împreunate. Îmi atrase atenția unul dintre oamenii lui, când l-am văzut îndepărtându-se pe unul dintre coridoarele clădirii guvernului. Mergea cu un ușor balans, la fel ca Tucumanul. Din spate, putea fi confundat cu el: era înalt, cu gât puternic, spate lat și păr des, negru, dar eu îl vedeam pe Tucuman peste tot în ultimele zile și nu știam cum să scap de vedenia cu pricina.

Anticamera Joker-ului era plină de preoți. Câteva dintre Mamele din Plaza de Mayo* continuau să stea acolo, cu baticurile lor albe pe cap, după o întrevedere neașteptată, în timpul căreia președintele le promisese că va face dreptate. Am văzut câteva personaje de la televizor și pe miniștrii care se pregăteau de jurământ. Mă plictiseam deja, când camerele se mișcară cu mare viteză către o sală în capătul căreia se afla bustul republicii. Pe estrada jurămintelor, sute de persoane încercau să-și facă loc și, în același timp, să-i lase cale liberă lui Joker. Toți erau îmbrăcați în costumele lor de duminică, fără să dea încă crezare importanței de care se bucurau, ca de o neașteptată mană cerească.

---

* Organizație fondată în anul 1977, de către mamele celor arestați de forțele de represiune ale ultimei dictaturi militare argentiniene, condusă de generalul Jorge Rafael Videla (*n. tr.*).

Purtau cravate lucitoare, care-i dezorientau pe cameramani, mocasini cu ciucuri episcopali, valuri de mătase, pe care ondulațiile electromagnetice ale televizorului nu le puteau cuprinde, ghiuluri imense ce corectau lumina reflectoarelor: toată pompa aceea putea să anunțe numai un ospăț, chiar dacă în jur nu se vedea nimic de devorat. Mi-ar fi plăcut să le savurez conversațiile, pentru că niciodată nu aveam să mă bucur de șansa de a vedea sclipirile puterii decât în telejurnale efemere, iar puterea din amiaza aceea era o putere ce se exhiba fără teamă și pudoare, sigură de veșnicia cucerită de Joker. Dar microfoanele nu înregistrau decât valurile vocilor, aplauzele dedicate unei curbate siluete de corb, smiorcăitul copilașilor aduși acolo cu forța, pentru ca Joker-ul să-i sărute, cu cămăși cu plastron și fuste cu dantele și volănașe.

Nu pe estradă, ci în primul rând al celor prezenți, l-am zărit pe Tucuman. Camera i-a aruncat o privire iute și m-a făcut să mă îndoiesc dacă era el sau nu, însă după câteva secunde, în alt plan, am putut să-i admir transformarea. Era pieptănat cu briantină, purta un costum strălucitor de culoarea mușt arului, pe care nu i-l știam, o cravată cu bacterii bulgărești de iaurt și o mapă rigidă între picioare. În plus, ochelari negri. Flash-ul fotografilor clipea deasupra indiferenței lui de vedetă de la Hollywood. A umblat pe margine, iar acum se instalează în centru, mi-am spus. Oare îi datorează asta aleph-ului? Am înălțat în liniște o odă Joker-ului, pentru că era în stare să înfăptuiască asemenea miracole. Unul dintre viitorii miniștri declară, solemn, că președintele adunase un pumn de oameni străluciți, pentru a scoate țara din prăpastie. Camera le aruncă o privire salvatorilor și se îndepărtă, apoi, orbită de scânteieri. Erau niște mici sori, învești mântați în mătase de culoarea mușt arului, fildeșului, cerului și lămâii verzului. Toți se adăposteau în spatele unor ochelari negri, probabil de teama propriei lor fosforescențe. Am suspinat. Cu o tresăltare rapidă a

inimii l-am îndepărtat pe Tucuman de mine pentru totdeauna. Puterea îl așeza dincolo de raza mea de acțiune, iar eu nu eram dispus să mă las târât de vârtejul în care se transformase viața lui.

Am sunat de mai multe ori la spital, pentru a afla cum se mai simțea Martel. Am făcut-o la întoarcerea din lunga mea veghe, din noaptea castroanelor, și apoi, din două în două ore, cu tenacitate, din clipa în care m-am trezit, în noaptea zilei de vineri. Primeam mereu același răspuns: Nu sunt noutăți în ceea ce privește starea bolnavului.

Mi se părea o frază atât de descurajantă, atât de rău prevestitoare. Care era, oare, pentru vocea aceea, frontiera dintre sănătate și moarte? De câteva ori, am îndrăznit să întreb de Alcira, dar niciodată nu am reușit să-i conving să-i transmită mesajele mele.

Duminică m-am întors în locurile unde se întâmplaseră evenimentele. Se vedeau încă dezastrele bătăliei. Dar ce spun? De fapt, amintirea bătăliei se păstra vie. Urma să plutească deasupra orașului cine știe pentru cât timp. Cioburile de sticlă, sângele, jaluzelele de metal rupte de lovituri, capacele de oale, castroanele știrbite, ruinele cabinelor telefonice, cauciucurile arse, încă fumegânde pe asfalt, sângele, urmele sângelui spălat, pancartele zdrobite de atacurile poliției călare și de meschinele tancuri ce trăgeau cu apă, resturile aceluiași strigăt, peste tot, Să plece toți. Să plece toți.

Dezastrele continuau, iar acei „toți", de asemenea. Zilele treceau, iar ei rămâneau, la umbra Joker-ului.

La colțul dintre Diagonal Norte și Florida se aflau două grupuri cu bâte, care nu-și potoliseră încă dorința de a pedepsi băncile. Voiau să le demoleze cu mâinile lor, ca să nu mai rămână piatră peste piatră. Am auzit cum un bărbat repeta, dezamăgit:

S-a terminat cu țara asta. Dacă nu pleacă ei, să plecăm noi. Dar unde. Dac-aș ști unde.

Am mers prin cartierul Bajo până la Callao și am luat-o apoi pe Las Heras. Soarele pedepsea cu sălbăticie, dar nu-l mai simțeam. Nu-mi amintesc să fi trăit vreodată un sentiment de singurătate atât de adânc precum cel din după-amiaza aceea, unul care să mă ardă și să mă doară atât.

Vreau s-o văd pe Alcira Villar, spusei la intrarea în spital.

Villar Alcira, Villar, nu se află pe listă. Nu face parte din personalul medical, îmi atrase atenția femeia de la recepție. E una dintre paciente? Orele de vizită s-au anulat până mâine dimineață.

Despre Martel, Julio Martel, ce știți? De la secția de terapie intensivă. Patul paisprezece, cred.

Am văzut-o căutând în calculator, serviabilă, amabilă. Nu se specifică nicio schimbare în starea pacientului, mi-a răspuns. Fără noutăți. Sigur se simte mai bine, sau starea lui e stabilă.

Am intrat în cafeneaua din apropiere și m-am așezat într-un colț. În curând va fi Anul Nou, am gândit. 2002. Un număr ce te îndemna să-ți pui întrebări. În ultimele trei luni, se întâmplase tot ce se putea întâmpla: avioane ciocnindu-se de Turnurile Gemene la câteva săptămâni de la plecarea mea de pe JFK, Buenos Aires-ul îmbătrânind în fața mea, ceas de ceas, eu abrutizându-mă, înglodat în nimicul pe care nu-l făceam. Să mă întorc acasă, întoarce-te acasă. De câte ori aveam să-mi mai spun asta. Ce așteptam? Să moară Martel, mi-am spus. Sunt corbul care croncăne deasupra celui mai mare cântăreț al acestei națiuni muribunde. Mi-am amintit de Truman Capote, care așteptase să fie spânzurați Perry și Dick, asasinii din *Cu sânge rece*, pentru a pune punct romanului pe care-l scria. Și eu zburam deasupra palorii unui cadavru. *Quoth the Raven*, corbul. Lasă-mi singurătatea neștirbită, recitai. *Leave my loneliness unbroken.*

Încă se putea întâmpla ceva în plus. Alcira intră în cafenea. Se așeză lângă fereastră și ceru o bere, aprinse o țigară. Nimeni nu era în apele lui, în acele zile, și nici ea nu era ea. Mi-o imaginasem bând doar ceai și apă minerală, abținându-se de la fumat. Intuițiile mele se năruiră.

Era cu mintea aiurea. Aruncă o privire pe știrile din ziarul pe care îl avea la ea, dar nu le citi. Dezamăgită, doar răsfoi paginile. Lumea pe care o vedeam trecând nu părea copleșită, ci doar neîncrezătoare. Țara se ducea dracului, spuneau toți, dar rămânea pe loc. Oare un popor poate muri? Au murit atâtea și altele s-au născut din cenușa lor.

Am hotărât să mă apropii de masa ei. Mă simțeam gol. Când și-a înălțat privirea spre mine, am observat stricăciunea provocată înăuntrul ei de ultimele zile. Avea buzele vopsite și un pic de culoare pe pomeți, dar nenorocirile erau înscrise în urechile ce o îmbătrâneau. I-am povestit că sunasem cu insistență la spital, ca să întreb de Martel. Am dorit să vin să-i țin companie, dar nu am fost lăsat. Repetau fără-ncetare că vizitele erau interzise și că nu au apărut noutăți în ceea ce privește starea bolnavului.

Nu au apărut noutăți? Nu mai știu cum să fac să-l ridic, Bruno. I s-a umflat bazinul, aproape că nu mai urinează, e umflat tot. Acum trei zile, părea că înviase. Cam pe la șase seara, a vrut să mă așez lângă el. Am vorbit o oră, poate și mai mult. M-a învățat să țin minte numerele și să le combin. Trei e o pasăre, treizeci și trei sunt două păsări, zero trei sunt toate păsările de pe lume. E o artă foarte veche, mi-a spus. A combinat zece sau douăsprezece numere în mai multe feluri și apoi le-a rostit invers. Vorbea în ritmul acela monoton al crupierilor din cazinouri. De parcă ar fi jucat un rol. N-am înțeles de ce făcea asta, dar nici n-am vrut să-l întreb.

Poate ca să se simtă viu. Ca să-și aducă aminte de cine a fost Martel cândva.

Da, probabil e așa cum spui. Vrea să se vindece curând, mi-a spus, și să cânte iar. Mi-a cerut să obțin de la Sabadell promisiunea că-l va acompania într-un recital în Costanera Sur. E doar o iluzie, îți dai seama. Nu știe nici când va putea să stea în picioare. Ce s-a întâmplat în Costanera? l-am întrebat. Locul ăla e un deșert acum. Cum, Alcirita? mi-a răspuns. N-ai citit în ziar? Mi-am amintit că găsisem o tăietură din ziar în pantalonii cu care venise la spital, dar nu apucasem să văd decât titlul. Ceva despre un trup gol printre trestii.

Starea lui s-a înrăutățit după aceea? Spui că s-a înrăutățit?

Chiar în noaptea aceea. Îi e greu să respire. Cred că o să-i pună un tub. Nu vreau să-l chinuie mai mult, dar nici n-am dreptul s-o spun. Sunt de mulți ani lângă Martel și, totuși, relația noastră nu e oficială.

Spune-le ce simți, oricum.

Ce simt.

Da, medicii încearcă mereu să-i mențină pe pacienți în viață, aici și peste tot. Există și ceva orgoliu în această atitudine.

Simt că nu are de ce să moară acum. Să le spun? O să râdă de mine pe la spate. Nu mă gândesc la moarte. Dacă vor să-i sfâșie gâtlejul pentru a-i pune acolo un tub, cum să le explic că în felul ăsta o să-și piardă vocea și, fără voce, Martel ar fi altcineva? S-ar lăsa să moară, imediat ce și-ar da seama de ce i s-a întâmplat. În seara aceea, acum trei zile, i-am vorbit despre tine, ți-am spus, nu?

Nu, nu mi-ai spus.

I-am povestit că îl cauți de luni de zile. Acum știe unde sunt, mi-a spus. Să vină să vorbim. Să vină Bruno când vrea.

Nu m-ar lăsa să-l văd.

Acum nu. Trebuie să așteptăm următoarea înviere. Dacă ai sta aici tot timpul, l-ai vedea cum își revine uneori cu atâta forță, încât ai spune: Gata, o să se simtă bine de acum înainte.

Cât aș vrea să pot sta mereu în spital. Știi că asta nu depinde de mine.

O priveam de multă vreme, de parcă n-aș mai fi vrut să mă desprind de ea. Mă reținea oboseala ochilor ei, netezimea pielii, părul întunecat și în neorânduială, din pricina uraganelor sufletului. Mi se părea că acele trăsături specifice constituiau un portret concentrat al speciei umane. Uneori o observam cu atâta intensitate, încât Alcira își ferea privirea. Aș fi vrut să-i explic că nu era ea cea care mă atrăgea, ci luminile pe care Martel le lăsase pe figura ei și pe care le puteam ghici pe jumătate, reverberațiile vocii muribunde care își lăsau amprenta pe trupul ei. Deodată, Alcira se îndoi ca să-și lege șireturile încălțărilor albe și joase, de infirmieră. Când se ridică, își privi ceasul, ca și cum s-ar fi trezit.

Ce târziu s-a făcut, spuse. Probabil că Martel întreabă de mine.

Ai stat aici doar cinci minute, îi spusei. Înainte rămâneai mai mult.

Înainte nu se întâmplase încă nimic din ce s-a întâmplat. Acum, toți umblăm pe cioburi de sticlă. Cinci minute e o viață de om.

Am văzut-o îndepărtându-se și mi-am dat seama că, departe de ea, nu-mi rămânea nimic de făcut. Nu voiam să mă întorc la hotel, printre incendii și cerșetori. Acum, știam măcar că Martel indicase un alt punct pe harta lui ipotetică: Costanera Sur, pe unde mă plimbasem, fără să știu nimic despre asta, în noaptea de sâmbătă. Un trup gol printre trestii. Poate că informația se putea găsi în biblioteci cu publicații periodice. Mi-am amintit că toate erau închise și că incendiile ajunseseră chiar și până la ușa uneia dintre ele. Episodul de care pomenea Martel nu trebuie să fi fost, totuși, prea îndepărtat. Tăietura din ziar se mai afla încă în buzunarul pantalonilor lui. Preț de o clipă, am sperat că Alcira mă va

lăsa să-l văd, deși știam că nu era în stare să comită un asemenea gest de lipsă de lealitate.

Am deschis ziarul care rămăsese uitat pe masă și am răsfoit și eu paginile, descurajat: lugubrele, însângeratele știri. Mi-a atras atenția un articol lung, ilustrat cu fotografii de copii și adulți aproape goi, printre mormane de gunoi. „Am întors capul și am văzut că erau cartușe", spunea provocatorul titlu. În partea de sus, se putea citi un text mai lămuritor: „Fuerte Apache, după două zile". Era o minuțioasă descriere a cartierului unde ajunseseră Bonorino și ceilalți tovarăși ai mei de pensiune. După toate aparențele, de acolo plecaseră primii prădători de supermagazine și acum își vegheau morții.

Din ce am citit se înțelegea că Fuerte Apache era o fortăreață: trei blocuri de zece etaje, unite între ele, pe un câmp de zece hectare, la șase cvartale spre est de bulevardul General Paz, chiar la marginea orașului. În jurul blocurilor-turn se construiseră niște căsuțe lunguiețe de trei etaje, numite „fâșiile". Mi-l imaginai pe bibliotecar trecând de la o căsuță la alta cu șiragurile lui de fișe, ca o cărtiță. „La orice oră", spunea articolul, „urlă muzica. Cumbia, salsa: tinerii dansează pe cărările noroite cu *litronas* în mână." M-am întrebat ce însemna *litronas.* Poate că jargonul de cartier se infiltra în limbajul ziarelor* „Fuerte Apache fusese proiectat pentru douăzeci și două de mii de locuitori, dar la sfârșitul anului 2000 trăiau acolo mai mult de șaizeci de mii. Este imposibil de oferit o cifră exactă. Pe acolo nu se aventurează nici responsabilii cu recensământul, nici poliția. Ieri, la intrarea în fâșii, se aflau zece altare improvizate. În unele erau venerați cei care fuseseră împușcați de poliție sau de proprietari, în timpul jafurilor din supermarketuri. Altele erau ridicate în memoria

* De fapt, *litrona* e un cuvânt din spaniola colocvială vorbită în Spania, cu sensul „sticlă de bere de un litru" (*n. tr.*).

victimelor gloanțelor rătăcite sau ale conflictelor dintre bandele din blocurile-turn."

Sub articol era publicată, într-un mic dreptunghi, lista morților. Am descoperit cu stupoare numele Sesostris Bonorino, angajat al municipalității. Am încremenit. Am fost pedepsit de un șir de amintiri asemănătoare fulgerelor. Mi-am amintit rapul pe care îl cântase bibliotecarul, bătând ritmul cu palmele, înainte de a ne despărți, la pensiune: *Vei vedea că în Fuerte / Viața ni se frânge. / De trăiesc, trăiesc unde pute. / De mor, mor de glonte.* Ar fi trebuit să-mi dau seama atunci că o scenă atât de extravagantă nu putea fi întâmplătoare. Bonorino îmi atrăgea atenția că își văzuse propriul sfârșit, că nu putea să-l evite și că puțin îi păsa de asta. Împotriva stângacelor mele supoziții, era posibil, prin urmare, să citești viitorul în *mica sferă cu irizații.* Aleph-ul exista. Exista. Am regretat că epitaful din ziar fusese atât de nedrept. Bonorino fusese unul dintre puținii — singurul, poate — ce avuseseră privilegiul ca, în timp ce contempla aleph-ul, să se întâlnească față în față cu chipul Domnului.

M-am simțit îmboldit să merg la Fuerte Apache pentru a cerceta ce se întâmplase. Nu puteam să înțeleg cum o ființă atât de nevinovată putea să-și găsească o moarte atât de brutală. M-am abținut. Chiar dacă reușeam să mă apropii de altarele improvizate, acum nimic nu mai avea importanță. Acceptam treptat ideea că bibliotecarul putuse să vadă totul: noaptea petrecută de mine împreună cu Tucumanul în Plaza Francia, scrisoarea trădătoare pe care o scrisesem și consecința inutilă a acelei trădări. Mă uimea că, deși știa toate acestea, îmi dăduse în păstrare caietul de contabilitate ce conținea notițele pentru Enciclopedia Patriei, opera vieții lui. La ce îi folosea ca eu sau altul să posede acele notițe? De ce avusese încredere în mine?

Singurul lucru care mai avea sens acum era să recuperez aleph-ul. Dacă îl găseam, nu urma să pot vedea doar cele două

întemeieri ale Buenos Aires-ului, satul cu case de pământ și cu localurile împuțite unde se săra carnea, revoluția din mai 1810, crimele din Mazorca și cele petrecute cu o sută patruzeci de ani mai târziu, sosirea imigranților, sărbătorirea Centenarului, Zepelinul, zburând deasupra orașului mândru. De asemenea, îl puteam asculta pe Martel, în toate locurile unde cântase și puteam afla în ce moment va fi lucid, ca să vorbim.

M-am urcat în primul autobuz ce mergea spre sud și am mers apoi pe jos, aproape fără suflu, până la pensiunea de pe strada Garay. Dacă mai locuia cineva acolo, aveam să invoc un motiv oarecare, pentru a coborî în subsol, a mă așeza în poziție decubit dorsal și a ridica ochii către a nouăsprezecea treaptă. Aveam să văd întregul univers într-un singur punct, torentul istoriei într-o infinitezimală fracțiune de secundă. Iar dacă locul va fi închis, voi sparge ușa sau voi deschide vechea încuietoare. Îmi luasem măsura de a păstra cheile.

Eram pregătit pentru orice eventualitate, mai puțin pentru ce am găsit la fața locului. Pensiunea fusese transformată în moloz. În spațiul ocupat înainte de recepție, se odihnea, sinistru, un excavator. Rămăsese încă în picioare prima parte a scării ce ducea spre camera mea. Pe stradă, lângă trotuar, căsca gura unul dintre acele containere în care se aruncă resturile de la demolări. Era întuneric beznă, iar locul nu era păzit nici de oameni, nici de reflectoare. Am înaintat orbește printre grinzi și resturi de zidărie, știind că ici-colo se deschideau gropi în care puteam să cad și să-mi rup gâtul. Voiam să ajung la subsol cu orice preț.

M-am ferit de câteva cărămizi ce se prăvăliră de pe scheletul unui zid. Chiar și în pustietatea aceea, de unde toate reperele fuseseră șterse, eram sigur că mă voi putea orienta. Tejgheaua, mi-am spus, resturile balustradei, cămăruța Enriquetei. La zece sau doisprezece pași spre vest trebuia să se afle dreptunghiul prin care văzusem ivindu-se în atâtea rânduri capul chilug și fără

gât al bibliotecarului. Am sărit peste câteva scânduri pline de cuie și de ascuțite ghiare de sticlă. M-am împiedicat apoi de un gărduleț de lemn, dincolo de care se deschidea o groapă. Întunericul era atât de dens, încât mai degrabă intuiam, decât vedeam. Era vorba într-adevăr de o groapă? M-am gândit că ar fi bine să cobor ca s-o cercetez, dar n-am îndrăznit. Am aruncat în ea una dintre cărămizile pe care le aveam la îndemână, iar piatra se ciocni de altele, aproape imediat. Așadar, nu era adâncă. Poate că, ajutat de o torță, aș fi putut coborî. Dar nu aveam la mine nici măcar un biet chibrit. Luna se ascunsese demult într-o maree de nori. Era în primul pătrar, pe cale să devină plină. Am hotărât să aștept până când cerul avea să se însenineze. Am atins gărdulețul, iar mâinile mele pipăiră o hârtie mototolită, lipicioasă. Am încercat s-o desprind, dar hârtia rămase lipită de mine. Avea o consistență densă și rugoasă, ca a unei pungi de ciment sau a unei ilustrate ieftine. Licărirea trecătoare a farurilor unei mașini care trecea pe stradă mi-a îngăduit să-mi dau seama despre ce era vorba. Era o fișă a lui Bonorino, ce supraviețuise distrugerii, prafului și cupelor mecanice. Am putut să citesc pe ea trei litere: I A O. Probabil că nu însemnau nimic. Poate că, dacă nu le desenase hazardul, echivalau cu ideea de Absolut ce se găsește în *Pistis Sophia*, cărțile sacre ale gnosticilor. Nici măcar nu am avut timp să mă gândesc la asta. În clipa aceea se deschise un luminiș în cer și groapa apăru, lipsită de echivoc, înaintea mea. Prin dimensiuni, prin amplasament, am realizat că excavația ocupa locul vechiului subsol. Unde fusese scara cu nouăsprezece trepte se zărea acum un grilaj vertical. Taman atunci, când nimănui nu-i trecea prin cap să construiască într-un Buenos Aires care se năruia, pensiunea mea fusese demolată de fatalitate. Aleph-ul, aleph-ul, am spus. Am încercat să văd dacă rămăsese vreo urmă. Am privit dezolat movilele de pământ mutat dintr-un loc în altul, blocurile de ciment, aerul indiferent. Am rămas mult timp

în faţa ruinelor, necrezându-mi ochilor. Cu puţine săptămâni în urmă, când ne despărţiserăm la pensiune, Bonorino îmi ceruse, sfidător, să mă întind sub treapta a nouăsprezecea, în poziţie decubit dorsal, sigur de faptul că nu aveam s-o fac. Din moment ce ştia totul, ştia şi că eu voi refuza. Prevăzuse foiala excavatoarelor deasupra resturilor pensiunii, golul, edificiul care nu fusese construit încă şi pe cel ce avea să se înalţe acolo peste o sută de ani. Văzuse cum mica sferă ce conţinea universul dispărea pentru totdeauna sub un morman de gunoi. În acel miez de noapte de la pensiune, îmi irosisem singura şansă. Niciodată nu mi se va oferi alta. Am strigat, m-am aşezat să plâng, nici nu-mi mai aduc aminte ce-am făcut. Am rătăcit fără ţintă prin noaptea din Buenos Aires până ce, cu puţin înainte de zori, m-am întors la hotel. Am înfruntat, la fel ca Borges, insuportabile nopţi de insomnie, şi abia acum începe *să mă macine uitarea*.

În ziua ce urmă acestei nenorociri era ajunul Anului Nou. Dis-de-dimineaţă, am făcut un duş rapid şi micul meu dejun se limită la o ceaşcă de cafea. Mă grăbeam să ajung cât mai repede la spital. Am lăsat un mesaj la secţia de terapie intensivă, în care o înştiinţam pe Alcira că voi aştepta ca Martel să mă cheme, pe scările de la intrare sau în sala rezervată vizitatorilor. Nici nu mă gândeam să mă mişc de acolo. Mesajele, serviciile, totul părea să se fi întors la normalitate. În noaptea dinainte, totuşi, oalele zdrăngăniseră din nou. A nu ştiu câta izbucnire a furiei populare îl dăduse jos pe Joker de la putere, împreună cu suita lui de colaboratori şi miniştri. M-am întrebat dacă Tucumanul se întorsese la slujba lui incertă din Ezeiza, dar am renunţat pe loc la această idee. Un soare care a strălucit atât de tare nu se lasă răsturnat.

În fidelul autobuz 102 se vorbea doar despre Joker — care fugise şi el, precum preşedintele cu elicopterul — şi despre ţara ruptă în bucăţi. Nimeni nu mai credea că aceasta ar putea să-şi

revină după o asemenea catastrofă. Cei cărora le mai rămăsese câte ceva de vândut refuzau s-o facă, pentru că nu se mai cunoștea prețul lucrurilor. Eu mă simțeam atunci în afara realității sau, mai bine zis, cufundat în acea realitate străină care era viața pe ducă a unui cântăreț de tango.

Am înaintat pe coridoarele spitalului fără ca nimeni să mă oprească. Când am intrat în sala de așteptare de la etajul al doilea, l-am recunoscut pe medicul cu capul ras, cu care mă întâlnisem în urmă cu câteva zile. Vorbea în șoaptă cu doi bătrâni care plângeau cu capetele în mâini, rușinați de durerea lor. La fel cum făcuse cu Alcira, medicul îi bătea pe spate. Când mi-am dat seama că avea de gând să se întoarcă la treabă, l-am ajuns din urmă și l-am întrebat dacă în ziua aceea aș fi putut să-l văd pe Martel.

Fiți prudent, spuse. Așteptați. Azi, bolnavul mi se pare puțin slăbit. Sunteți o rudă?

N-am știut ce să-i răspund. Nu sunt nimic, i-am spus. Apoi, ezitând, m-am corectat: Sunt prieten cu Alcira.

Lăsați-o atunci pe doamna să hotărască. Pacientul a luat calmante puternice. Presupun că ați fost informat de complicația care s-a ivit acum. Necroză avansată a celulelor hepatice.

Alcira mi-a spus că uneori își revine și pare sănătos. Într-una din aceste situații, a întrebat de mine. A spus că puteam să trec să-l văd.

Când v-a spus asta?

Ieri, dar s-a referit la ceva ce se întâmplase acum trei zile, sau mai demult.

În dimineața asta nu putea să respire. Soluția era să-i instalăm un tub, dar imediat ce a auzit cuvântul ăsta, a strigat, cu o energie neașteptată, că prefera să moară. Cred că doamna n-a mai dormit de mai multe zile.

Era evident că Alcira vorbise despre subiectul ăsta cu Martel și că luaseră împreună decizia să se opună. I-am mulțumit medicului. Nu mai știa ce să-mi spună. Cântărețul meu se afla, așadar, în pragul sfârșitului, și niciodată nu voi mai avea ocazia să-l ascult cântând. Ghinionul mă urmărea. De când se închisese pensiunea din strada Garay, simțeam că soseam mereu prea târziu, pierzând toate șansele ce mi le oferea viața. Pentru a uita de tristețe, de câteva săptămâni citeam *Contele de Monte Cristo*, în ediția Laffont. De fiecare dată când deschideam romanul acela, uitam de nenorocirile din jurul meu. De astă dată nu se întâmplă așa: de astă dată am simțit că nimic nu putea să mă ferească de fatalitatea ce ne dădea târcoale ca un corb și că mai devreme sau mai târziu ea se va înfrupta din hoitul nostru.

I-am cerut unei infirmiere s-o cheme pe Alcira.

Am văzut-o cum se apropie după cinci minute, cu o oboseală de secole. Îmi dădusem seama, cu o zi în urmă, la cafenea, că tragedia lui Martel începea s-o transforme. Se mișca lent, de parcă ar fi târât după ea toate suferințele condiției umane. M-a întrebat:

Poți să rămâi, Bruno? Sunt foarte singură și Julio se simte rău, nu știu ce să fac ca să-l ajut să-și revină. A luptat atât, sărmanul. De două ori a rămas fără aer, cu o expresie de durere pe care nu vreau s-o mai văd a doua oară. Cu puțin timp în urmă, mi-a spus: Nu mai suport, Brunețico. Cum să nu mai suporți? i-am răspuns. Dar recitalurile care ți-au mai rămas? L-am înștiințat deja pe Sabadell că următorul va avea loc în Costanera Sur. N-o să-i tragem clapa, nu? Preț de o clipă, am crezut că va zâmbi. Dar a închis iar ochii. Nu are putere. N-o să mă lași singură, Bruno, nu-i așa? Nu mă lăsa, te rog. Dacă rămâi aici, citind, așteptându-mă, voi simți că nu suntem atât de părăsiți. Te rog.

Ce puteam să-i zic. Chiar și dacă nu mi-ar fi cerut-o aș fi rămas. Mă oferii să merg să cumpăr ceva de mâncare. Cine știe de când stătea așa, fără să mănânc nimic. Nu, m-a oprit. Nu mi-e

foame. Cu cât mai gol și mai curat voi avea trupul pe dinăuntru, cu atât mai trează mă voi simți. N-o să mă crezi, dar de trei zile n-am mai fost acasă. De trei zile n-am făcut o baie. Cred că niciodată n-am lăsat să treacă atât de mult timp, poate doar când eram foarte mică. Și cel mai ciudat lucru e că nu simt mizeria. Probabil că miros îngrozitor, nu? Pe de-o parte îmi pasă, pe de alta, nu. E ca și cum tot ce mi se întâmplă mă purifică, de parcă m-aș pregăti să mă lipsesc de viață.

M-a surprins acel șuvoi de cuvinte. Și confesiunea, de care n-aș fi crezut-o în stare. Abia dacă ne cunoșteam de vreo două săptămâni. Abia dacă știam câte ceva unul despre altul și, deodată, stăteam unul în fața celuilalt și vorbeam despre mirosurile ei corporale. Am rămas fără nicio reacție, ca de atâtea ori. Știu că am mai spus-o, dar nu încetez să cred că adevăratul labirint din Buenos Aires se găsește în locuitorii orașului. Atât de apropiați și, deopotrivă, de îndepărtați. Atât de uniformi pe dinafară și atât de diferiți pe dinăuntru. Atât de plini de pudoare, cum pretindea Borges că e argentinianul esențial, și, în același timp, atât de nerușinați. Și Alcira mi se părea de necuprins. Cred că ea a fost singura femeie cu care am vrut să mă culc, în toată viața mea. Nu din curiozitate, ci din iubire. Și nu dintr-o iubire fizică, ci dintr-un motiv mai adânc: datorită nevoii, setei de a-i contempla abisul. Și acum nu știam ce să fac, văzând-o așa, dezarmată. Aș fi vrut s-o consolez, s-o strâng la piept, dar am rămas nemișcat, am lăsat să-mi cadă brațele și am văzut-o cum se îndepărtează către patul lui Martel.

Nu știu câte ore am rămăs pe scaunul de spital. O parte din timp, am avut o stare de neliniște, citindu-l pe Dumas, atent la subtilele pânze ale răzbunării țesute de Monte Cristo. Le cunoșteam deja, însă mă surprindea mereu arhitectura perfectă a poveștii. La apus, cu puțin înainte de otrăvirea Valentinei de Villefort, am adormit. M-am trezit înfometat și m-am dus să-mi

cumpăr un sendviș de la cafeneaua din colț. Erau gata să închidă și cu greu acceptară să mă servească. Lumea era grăbită să se întoarcă acasă, iar jaluzelele magazinelor coborau aproape la unison. Cu toate acestea, realitatea spitalului părea să aparțină unei alte lumi, ca și cum conținutul ei nu putea fi cuprins de lumea cotidiană. Vreau să spun că în locul acela existau mai multe sentimente decât puteau încăpea într-o singură seară.

M-am întors la roman și, când am ridicat capul, tot ce se vedea prin fereastră era pictat într-o lumină aurie. Soarele se prăvălea peste oraș cu o frumusețe greu de stăvilit, precum cea din acea dimineață petrecută la hotelul Plaza Francia. Am realizat cu uimire că și acum simțeam o suferință fără leac. Am adormit din nou, pentru câteva ore, poate. M-am trezit tulburat de petardele ce sfâșiau noaptea și de tumultul focurilor artificiale. Nu-mi plăcuseră niciodată sărbătorile de Anul Nou și adesea, după ce ascultam la televizor mulțimile din Times Square numărând secundele și după ce vedeam căzând invariabilul glob de lumină anuală în capsula sa de timp, stingeam lampa de noptieră și mă așezam pe o parte în pat, ca să dorm.

Era deja miezul nopții? Nu, probabil că nu era nici zece. Asistentele plecau una după alta, precum muzicienii din *Simfonia despărțirii* de Joseph Haydn și, în sala de așteptare, sub două tuburi de neon, am rămas complet singur. În depărtare am auzit un hohot de plâns și monotonia unei rugăciuni. Nici măcar nu-mi dădusem seama că Alcira intrase în sală și îmi zâmbea. Ia-mă de mână, spuse.

Martel te așteaptă, Bruno. De ceva vreme respiră fără probleme. Medicul de gardă spune să fim prudenți, că poate fi o îmbunătățire trecătoare, dar eu sunt sigură că a scăpat de pericol. A pus la bătaie atâta voință, încât, în sfârșit, a câștigat lupta.

M-am lăsat condus. Am trecut de două uși batante și am intrat într-o sală lungă, unde se aflau mici despărțituri, separate

de panouri. Chiar dacă locul era izolat și în penumbră, zgomotele bolii, ce se repetau la fiecare pas, îmi răneau auzul. Oriunde-mi roteam ochii, vedeam pacienți conectați la aparate de respirație artificială, la pompe care le furnizau medicamente și la monitoare ale ritmului cardiac. Ultimul separeu de la dreapta era al lui Martel.

Abia dacă am putut să-i disting silueta între acele lumini indirecte ale aparatelor, astfel încât prima mea impresie a fost aceea pe care o purtam în memorie: un bărbat scund și cu gâtul scurt, cu părul negru și des, pe care îl văzusem, cu luni în urmă, luând un taxi aproape de Congreso. Nu știu de ce mi-l imaginam asemănător cu Gardel. Nici vorbă de asemănare: avea buzele groase, nasul lat, iar în ochii mari și întunecați se ghicea angoasa celui care aleargă în urma timpului. Rădăcinile părului, pe care nu și-l mai vopsea cine știe de când, deveniseră cenușii, iar ici-colo i se deschideau luminișuri de calviție.

Cu un gest ușor mi-a arătat un scaun de lângă pat. De aproape, ridurile îi formau reticule fine pe piele, iar respirația îi era astmatică, întretăiată. Nu aveam cum să compar starea lui de acum cu cea de ieri, când medicul îl găsise „puțin istovit", dar am văzut destul pentru a nu împărtăși optimismul Alcirei. Trupul lui se stingea mai iute ca anul.

Domnule Cogan, îmi spuse, cu un firicel de voce. Am auzit că scrieți o carte despre mine.

Nu am vrut să-l dezamăgesc.

Despre dumneavoastră, am răspuns, și despre ce era tangoul la începutul secolului trecut. Am descoperit că există multe dintre operele acelea în repertoriul dumneavoastră și am venit la Buenos Aires ca să vă întâlnesc. Când am sosit, la sfârșitul lui august, am aflat că nu mai cântați.

A părut că spusele mele l-au deranjat și i-a făcut semne Alcirei să mă corecteze.

Martel n-a renunțat niciodată la cântat, a spus ea, ascultătoare. A refuzat doar să mai țină recitaluri pentru lumea care nu-l înțelege.

Asta știu. Am umblat pe urmele dumneavoatră în lunile acestea. V-am așteptat într-o amiază la colonadele din Mataderos, în zadar, și am aflat prea târziu că ați cântat la un colț de stradă, în Parque Chas. Aș fi fost mulțumit să vă aud cântând măcar o strofă. Dar nu există pe nicăieri vreo urmă a dumneavoastră. Nu există înregistrări. Nu există imagini video. Doar amintirea unor oameni.

În curând nu va mai rămâne nici asta, spuse.

Trupul lui emana un miros chimic și aș fi fost gata să jur că mirosea și a sânge. Nu voiam să-l chinui cu întrebări directe. Am simțit că nu mai aveam timp pentru altceva.

În repetate rânduri, am crezut că recitalurile dumneavoastră se înscriu într-o ordine anume, i-am spus. Cu toate acestea, n-am fost în stare să înțeleg această ordine. Mi-am imaginat multe lucruri. Am ajuns chiar să cred că locurile alese de dumneavoastră desenau o hartă a unui Buenos Aires pe care nu-l cunoaște nimeni.

Ați nimerit-o.

Îi făcu un semn aproape imperceptibil Alcirei, care stătea în picioare, la capul patului, cu brațele încrucișate.

E târziu, Bruno. Hai să-l lăsăm să se odihnească.

Mi s-a părut că Martel voia să ridice o mână, dar mi-am dat seama că mâinile fuseseră primele care îi muriseră. Le avea umflate și rigide. M-am ridicat în picioare.

Așteaptă, tinere domn, spuse. Ce-ți vei aminti în legătură cu mine?

M-a surprins într-atât, încât am spus primul lucru ce-mi trecu prin cap:

Vocea dumneavoastră. Îmi voi aminti cel mai mult ce n-am auzit niciodată.

Apropie-ți urechea, spuse.

Am presimțit că îmi va spune ce așteptam de atâta vreme. Am presimțit că, doar datorită acelei clipe, călătoria mea nu avea să fie în zadar. M-am înclinat cu grijă, sau măcar asta mi-a fost intenția. Nu am o idee clară despre ce-am făcut, pentru că nu mă mai regăseam în mine, iar în locul trupului meu se afla altul, ce se apleca spre Martel, tremurând.

Când m-am apropiat suficient, și-a dat drumul la voce. În trecut, trebuie să fi fost o voce neînchipuit de frumoasă, fără răni, plină ca o sferă, pentru că resturile sale, chiar subțiate de boală, aveau o dulceață ce nu se mai găsea în nicio voce de pe această lume. Cântă doar:

Buenos Aires, când mă văzui departe.

Și se opri. Erau primele cuvinte ce se auziseră în cinematograful argentinian. Nu știam ce însemnau pentru Martel, dar pentru mine cuprindeau tot ce venisem să caut, pentru că acestea au fost ultimele cuvinte ieșite din gura lui. *Buenos Aires, când mă văzui departe*. La început, am crezut că era felul lui de a se despărți de oraș. Acum văd lucrurile altfel. Cred că orașul îl lăsase deja să cadă și că el, disperat, îi cerea doar să nu-l părăsească.

L-am îngropat două zile mai târziu, în cimitirul Chacarita. Alcira nu putuse obține decât o nișă la etajul întâi al unui panteon unde se odihneau și alți muzicieni. Chiar dacă plătisem un anunț funebru spre a fi publicat în ziare, cu speranța că măcar câțiva oameni aveau să treacă pe la capelă, alături de trupul lui am stat doar Alcira, Sabadell și cu mine. Înainte de a porni spre cimitir, am cumpărat, în grabă, un buchet de camelii și încă îmi aduc aminte cum înaintam spre nișă cu el în mână, fără a ști unde

să-l pun. Alcira suferea atât, că totul o lăsa indiferentă, dar Sabadell se plânse cu amărăciune de nerecunoştinţa oamenilor. Nici nu mai ştiu de câte ori, înainte de înmormântare, îl împiedicasem să telefoneze la Club del Vino şi la Sunderland. O făcuse după ce adormisem pe un scaun, la trei dimineaţa, dar nimeni nu răspundea la telefon.

O serie de întâmplări se potriviră pentru ca moartea lui Martel să se transforme într-o glumă a fatalităţii. Doar câteva zile mai târziu, când am plătit factura la pompele funebre, am observat că în anunţul din ziare defunctul figura cu numele lui din buletin, Estéfano Esteban Caccace. Nimeni nu-şi amintea, probabil, că acesta era numele cântăreţului, ceea ce explica singurătatea înmormântării lui, dar era prea târziu pentru a mai repara răul făcut. Mult mai târziu, în vara din Manhattan, m-am întâlnit cu Tano Virgili pe Fifth Avenue şi am mers să bem o cafea rece la Starbucks. Mi-a spus că văzuse anunţul şi că numele îi suna cunoscut, dar în ziua înmormântării depunea jurământul al cincilea preşedinte al republicii, era aşteptată devalorizarea monedei şi nimeni nu se mai putea gândi la altceva.

În clipa în care Sabadell şi cu mine puneam sicriul în nişă, cincisprezece sau douăzeci de exaltaţi pătrunseră în cimitir şi se opriră la câţiva paşi de noi. În fruntea grupului se afla un tânăr cu dinţii avariaţi şi o femeie cu mai multe straturi de machiaj pe faţă, care agita un bastonaş. Tânărul ducea în braţe o fetiţă cu picioare scheletice, ce purta o rochiţă dantelată şi o diademă de flori din plastic.

Sfânto, un miracol, fetiţa umblă!, urla femeia. Cel cu dinţii o lăsă jos pe fetiţă, în faţa uneia dintre nişe şi-i porunci:

Umblă, Dalmita, ca să te vadă sfânta.

O ajută să facă un pas şi apoi strigă şi el:

Aţi văzut miracolul?

Am încercat să mă apropii, ca să văd pe cine venerează, dar Alcira m-a reținut, apucându-mă de braț. Cum așteptam să fie închisă nișa lui Martel, nu am putut pleca în acel moment.

Sunt adoratori ai Gildei, îmi explică Sabadell, cel zgârcit la vorbă. Femeia asta a murit acum șapte sau opt ani, într-un accident de circulație. *Cumbia* cântată de ea nu era foarte populară, când era în viață, dar priviți ce se întâmplă acum.

Aș fi vrut să le cer adoratorilor să tacă. Mi-am dat seama că ar fi fost zadarnic. O femeie enormă, cu un turn de păr blond și cu buzele mărite de ruj purpuriu, scoase din poșetă ceva ce părea recipientul unui deodorant și, ținându-l de parcă ar fi fost un microfon, îi îndemnă pe fideli:

Haideți, fetelor, să cântăm împreună pentru Gilda noastră!

Se încumetă, atunci, falsând, cu o *cumbia* ce începea astfel: *Nu regret acest amooor / chiar de mi se rupe inimaaa.* Corul continuă să cânte timp de cinci minute interminabile. Cu mult înainte de sfârșit, acompaniară refrenul cu aplauze, până când una dintre adoratoare — sau ce-o fi fost —, strigă: O, mare doamnă a sălbăticiei!

Am plecat după cincisprezece minute, mai triști decât la sosire, simțindu-ne vinovați de a-l fi lăsat pe Martel într-o veșnicie saturată de muzici ostile.

Mă îngrijora faptul că Alcira avea să rămână singură și am invitat-o să ne vedem chiar în după-amiaza aceea, la șapte, în cafeneaua La Paz. Sosi cu punctualitate și cu acea stranie frumusețe ce atrăgea atenția și te obliga să întorci privirea după ea, de parcă furtuna din ultima lună nu ar fi atins-o. Am ajutat-o să se descarce, povestindu-mi cum se îndrăgostise de Martel, prima dată când îl auzise cântând în El Rufián Melancólico și cum reușise să învingă treptat rezistența pe care el i-o opunea, frica lui de a-și descoperi în fața cuiva trupul neputincios și bolnav. Era singuratic și ursuz, îmi spuse, și îi trebuiseră luni de zile ca

să-l obișnuiască să aibă încredere în ea. Când, în sfârșit, reușise lucrul acesta, Martel devenise, treptat, tot mai dependent de ea. Îi telefona, uneori, în miez de noapte, pentru a-i povesti visele, apoi o învățase să-i facă injecții în vene aproape invizibile și ciuruite de înțepături, și, în cele din urmă, n-o mai lăsa să se îndepărteze de el și o chinuia cu scene de gelozie. Sfârșiseră prin a se muta împreună în apartamentul pe care Alcira îl închiriase pe strada Rincón, aproape de Congreso. Casa pe care Martel o împărțise cu doamna Olivia în Villa Urquiza se năruise și fuseseră nevoiți s-o vândă mai ieftin decât valorau amintirile pe care le conținea.

O temă de conversație ne purta spre alta și nu-mi mai amintesc dacă tocmai în ziua aceea sau cu altă ocazie, Alcira începu să-mi povestească recitalurile solitare ale lui Martel. Ea știa de la început din ce pricină alegea fiecare loc, și chiar îi sugerase câteva locuri, pe care el le respinsese fiindcă nu se potriveau cu harta lui.

Cu un an înainte de a ajunge eu la Buenos Aires, cântase la intersecția dintre Paseo Colón și strada Garay, la doar două cvartale de pensiune. Numai câteva siluete de metal, agățate de un pod, erau singura urmă lăsată de beciul torturii, care în timpul dictaturii era cunoscut sub numele de Club Atlético. Când erau pe punctul de a-l dărâma, pentru a construi autostrada către Ezeiza, Martel reușise să vadă scheletul cuștilor unde pieriseră sute de prizonieri, fie din pricina torturilor care li se aplicau pe niște enorme mese de metal, la câțiva pași de cuști, fie pentru că erau agățați în cârlige până ce rămâneau fără sânge.

Cântase într-o după-amiază de vară în fața organizației evreiești de ajutor reciproc din strada Pasteur, unde în iulie 1994 sărise în aer o camionetă cu explozibil, dărâmând clădirea și omorând optzeci și șase de persoane. În câteva rânduri, se crezuse că asasinii fuseseră dați pe mâna justiției și se spusese chiar că fuseseră protejați de Ambasada Iranului, dar imediat după ce

începea ancheta, se iveau obstacole insurmontabile. La câteva luni bune după recitalul lui Martel, *The New York Times* publicase pe prima pagină știrea că președintele Argentinei de pe vremea aceea primise, probabil, zece milioane de dolari, pentru ca acea crimă să nu fie pedepsită. Dacă era adevărat, atunci asta explica totul.

Cântase, de asemenea, la intersecția dintre Carlos Pellegrini și Arenales, unde o șleahtă de paramilitari îl asasinase, în iulie 1974, pe deputatul Rodolfo Ortega Peña, împușcându-l dintr-un Ford Fairlane verde deschis, ce aparținea astrologului lui Perón. Martel trecuse pe acolo când cadavrul se afla încă întins pe trotuar și sângele curgea spre stradă, iar o femeie cu buzele străpunse de un glonte îl ruga pe mort să nu moară. Nu dorise să cânte un tango în acel loc, îmi spuse Alcira. Nu intonase decât o lamentație lungă, un *ay* care durase până la apusul soarelui. Apoi rămăsese *tăcut ca un copil sub aripile vulturilor graşi*[*].

Și mai cântase — dar asta se întâmplase la începutul începuturilor — în fața vechii fabrici metalurgice din Vasena, în cartierul San Cristóbal, unde treizeci de muncitori greviști fuseseră asasinați de poliție în timpul protestelor care se cunosc până astăzi sub numele de Săptămâna Tragică din 1919. Poate că ar fi cântat și în onoarea morților din acel decembrie fatal pentru el, dar nimeni nu-i spusese ce se întâmpla.

La mijlocul lui ianuarie 2002, într-una din cele mai teribile zile ale verii, când lumea părea să se fi obișnuit cu dezastrul continuu, Alcira îmi povesti că, puțin înainte de recitalul fatidic din Parque Chas, Martel citise istoria unei crime întâmplate între 1978 și 1979 și păstrase tăietura din ziar, cu intenția de a da acolo încă unul din concertele lui solitare. Știrea, cenzurată de ziarele

---

[*] Vers din poemul *Femei* al lui Juan Gelman, poet argentinian, născut la Buenos Aires, în 1930 (*n. tr.*).

acelei epoci, vorbea despre un cadavru încâlcit printre trestiile din Constanera Sur, aproape de pergola vechii stațiuni balneare municipale, cu degetele de la mâini arse, fața desfigurată și fără niciun indiciu care să permită identificarea sa. Datorită mărturiei spontane a unui căpitan de corvetă se aflase că defunctul era în viață când fusese aruncat în apele lui Río de la Plata și că trupul său, dus de un curent potrivnic, nu se scufundase, nu fusese devorat de pești sau târât, ca multe altele, spre malul din Banda Oriental. Tăietura din ziar povestea că defunctul fusese arestat pe când se afla împreună cu Rubén, Ochiul Magic sau Felipe Andrade Pérez. Martel dorea cu disperare să-l omagieze cu un cântec pe acel nenorocit, și dacă rezistase atâta timp în încleștarea cu moartea, îmi spuse Alcira, asta se întâmplase pentru că nutrea speranța de a ajunge până la pergola de lângă malul râului.

Harta, prin urmare, era mai simplă decât bănuisem. Nu desena o figură alchimică, nu ascundea numele Domnului, nici nu repeta cifrele Cabalei, ci urma, la întâmplare, itinerarul crimelor nepedepsite ce fuseseră comise în orașul Buenos Aires. Era o listă ce conținea un număr infinit de nume și lucrul acesta îl atrăsese cel mai mult pe Martel, pentru că îi servea ca un exorcism împotriva cruzimii și nedreptății, care sunt tot infinite.

În ziua aceea de căldură atroce, i-am povestit Alcirei că îmi cumpărasem deja biletul de avion pentru a mă întoarce la New York la sfârșitul lunii și am întrebat-o dacă nu dorea să vină cu mine. Nu știam încă în ce fel am fi putut trăi amândoi din stipendiul subțire al burselor, dar eram sigur că mi-o doream alături, în orice condiții. O femeie ce-l iubise în felul acela pe Martel era în stare să-i lumineze oricui viața, chiar și o viață atât de gri ca a mea. M-a luat de mâini, mi-a mulțumit cu o tandrețe care mă mai doare și acum și mi-a răspuns că nu. Ce voi face eu într-o țară cu care nu am nimic în comun, mi-a spus. Nici măcar nu știu să vorbesc engleza.

Să trăiești cu mine, i-am spus, prostește.

Ai mulți ani luminoși înaintea ta, Bruno. Iar în jurul meu nu e decât întuneric. N-ar fi bine să amestecăm lucrurile.

A vrut să se ridice, dar am rugat-o să mai rămânem câteva clipe. Nu voiam să mă întorc în noaptea necunoscută. Nu știam să-i spun decât ceea ce, în cele din urmă, i-am spus:

Mi-a mai rămas o întrebare. De multă vreme vreau să ți-o pun, dar poate că nu știi răspunsul.

I-am mărturisit felul în care îl trădasem pe Bonorino, i-am vorbit despre moartea lui în Fuerte Apache și i-am spus tot ce știam despre aleph. Aș vrea să înțeleg, am spus, pentru ce bibliotecarul mi-a încredințat mie un caiet ce însemna viața lui.

Pentru că nu aveai să-l mai trădezi încă o dată.

Nu poate fi doar asta. E ceva mai mult.

Pentru că noi, oamenii, oricât de nesemnificativi am fi, încercăm mereu să supraviețuim. Într-un fel sau altul, dorim să învingem moartea, să găsim o formă de veșnicie. Bonorino nu avea prieteni. Nu-i mai rămăseseși decât tu. Știa că, mai devreme sau mai târziu, îi vei scrie numele într-o carte.

Mă voi simți pierdut fără tine, i-am spus. Mă voi simți mai puțin pierdut dacă ne vom scrie din când în când.

Eu nu vreau să scriu altceva decât amintirile mele despre Martel, a replicat fără să mă privească.

Atunci, acesta e sfârșitul.

De ce? a spus ea. Nu există sfârșit. Cum se poate ști când vine sfârșitul?

M-am dus la baie și când m-am întors, nu mai era acolo.

Până în după-amiaza plecării mele i-am telefonat de zece, de douăzeci de ori. Nu a răspuns. În prima zi, am apucat să aud un mesaj impersonal, care nu făcea decât să-i repete numărul de telefon. Apoi, soneria sună și sună în gol.

Toate zborurile spre New York plecau noaptea, motiv pentru care mi-am luat adio nu de la Buenos Aires-ul pe care mi-l imaginasem, ci de la reverberația luminilor sale. Înainte de a o lua spre nord, avionul se ridică deasupra râului și zboară razant cu marginea orașului. Era imens, plat, și nu știu câte minute ne-au trebuit ca să-l traversăm. Visasem de atâtea ori harta ce putea fi văzută de la înălțime, încât realitatea m-a surprins. Îmi imaginasem că semăna cu planul palatului lui Knossos sau cu mozaicul rectangular de la Sousse, în care este înscris avertismentul: *Hic inclusus vitam perdit.* Cel ce va rămâne prins aici își va pierde viața.

Era un labirint, așa cum presupusem, iar Alcira se rătăcise pe unul din drumurile sale fără ieșire. Noaptea mi-a îngăduit să observ că, așa cum bănuia Bonorino, adevăratul labirint nu era delimitat de lumini, care nu marcau decât drumuri ce nu duceau niciunde, ci de dârele de întuneric, ce indicau spațiile locuite de oameni. Îmi veni atunci în minte un poem al lui Baudelaire, *Farurile*: *Ces malédictions, ces blasphèmes, ces plaintes / Ces extases, ces cris, ces pleurs, ces Te Deum, / sont un écho redit par milles labyrinthes.* Aceste blesteme, aceste blasfemii, aceste plângeri, / aceste extaze, aceste strigăte, aceste plânsete, aceste tedeumuri, / sunt un ecou repetat de mii de labirinturi. Nu mai puteam auzi toate acele voci, iar labirintul se pierduse în noapte. Am continuat, totuși, să repet poemul până când m-a luat somnul.

La câteva săptămâni după întoarcerea în Manhattan, am început să primesc scrisori insistente de la fundația Fulbright, care cereau o informare asupra felului în care folosisem bursa. Am încercat să explic prin texte convenționale pe care le scriam în dorul lelii și apoi le rupeam, până când m-am lăsat păgubaș. Nutream speranța că, mai devreme sau mai târziu, nu vor mai avea ce să facă în fața tăcerii mele.

Într-o amiază de mai, am ieșit din casă și m-am plimbat, distrat, pe Broadway. M-am oprit la Tower Records, cu speranța imposibilă de a descoperi vreo înregistrare cu Martel. Mai încercasem și în alte rânduri. Angajații, serviabili, căutau datele în calculatoare și chiar telefonau unor experți în muzică sudamericană. Nimeni nu auzise vreodată vorbindu-se de el și nu era nici măcar pomenit în antologii. Eu știam toate astea, bineînțeles, însă încă refuz să le cred și acum.

Am luat-o către University Place și, trecând prin fața librăriei universității, mi-am amintit că voiam să cumpăr *Arcades Project* de Walter Benjamin. Volumul costa patruzeci de dolari și rezistasem tentației mai multe săptămâni, dar în ziua aceea am lăsat ca destinul să hotărască pentru mine. Am petrecut puțin timp aruncând o privire pe rafturile de Filozofie și am găsit un exemplar din *Intellectual Trust* a lui Richard Foley. Îmi veți spune că toate astea nu au nicio importanță și poate că aveți dreptate, dar prefer să nu sar nici cel mai mic detaliu. Am luat din nou în mână cartea lui Benjamin și am citit la întâmplare, într-un capitol intitulat *Teoria progresului*, acest rând: „Cunoașterea survine doar sub forma unor șfichiuiri de fulger. Textul este lunga succesiune de tunete care urmează." Fraza îmi amintea de Buenos Aires, care mi se prezentase ca o revelație, dar acum nu eram în stare să-i transform tunetele în cuvinte.

Când ieșeam cu cartea lui Benjamin în mână, m-am întâlnit chiar cu Foley. Abia îl cunosc, însă e decanul Facultății de Arte și Științe din universitatea mea și îl salut întotdeauna cu respect. Cu toate acestea, el era la curent cu călătoria mea la Buenos Aires. Mă întrebă cum fusese experiența. Am răspuns stângaci, încurcându-mă în vorbe. I-am povestit despre perioada nefericită pe care am prins-o acolo, despre cei cinci președinți care se succedaseră în numai zece zile și am pomenit în trecere că tocmai

acel cântăreț de tango despre care voiam să scriu murise în noaptea în care îl văzusem pentru prima oară.

Nu te lăsa descurajat de asta, Bruno, îmi spuse Foley. Ce se pierde la un moment dat, se recuperează, uneori, în alt fel. În iulie, am stat zece zile în Buenos Aires. Nu m-am dus acolo în căutarea niciunui cântăreț și, cu toate astea, am întâlnit unul extraordinar. Cânta tangouri vechi de un secol, la Club del Vino. Poate că-l cunoști. Se numește Jaime Taurel. Vocea lui e tulburătoare, transparentă, atât de vie încât, dacă întinzi mâna, ai senzația că ai putea-o atinge. Când am ieșit de acolo, câțiva oameni spuneau că e mai bun decât Gardel. Ar trebui să te întorci, numai ca să-l asculți.

În noaptea aceea nu am putut să dorm. Când se lumina de ziuă, m-am așezat în fața calculatorului și am scris primele pagini ale acestei cărți.

În afară de Jean Franco și de Richard Foley,
toate personajele din acest roman
sunt imaginare, chiar și acelea
care par reale.

Editor: GRIGORE ARSENE
Redactor: RĂZVAN PETRESCU

CURTEA VECHE PUBLISHING
str. arh. Ion Mincu 11, Bucureşti
tel: (021)222.57.26, (021)222.47.65
redacţie: 0744.55.47.63
fax: (021)223.16.88
distribuţie: (021)222.25.36
e-mail: redactie@curteaveche.ro
internet: www.curteaveche.ro

B-dul Tudor Vladimirescu, nr. 31,
sector 5, Bucureşti, ROMÂNIA
fedprint
tipografie
Tel.: 411.00.55; 411.47.76 office@fedprint.ro